

Södertälje med omgivande land

Södertälje
kommun

Innehållsförteckning

Förord 1

Inledning 2

- Bakgrund och syfte 2
- Urval och kartmarkeringar 2
- Inventeringens struktur 2
- Metod 3

Karta över Södertäljes stadsdelar 4

Planer och säkerställande 5

- Karta över riksintresseområden 7

Förhistorisk tid 8

- Stenålder 8
- Bronsålder 10
- Järnålder 11

Historisk tid 14

- Medeltid 14
- 1500-tal 16
- 1600-tal 16
- 1700-tal 17
- 1800-tal 18
- 1900-tal 19

Kulturmiljöer på landsbygden 22

Tveta socken 22

- 114. Stadan och Nabben 23
- 115. Eknäs 24
- 116. Lill-Tibble 26
- 117. Kvedesta Grindstuga 27
- 118. Tveta gamla sockencentrum 28
- 119. Vackstanäs 30
- Karta 32

Lina 33

- 120. Lina gård 33
- 121. Mora torp 35
- Karta 36

122. Djupdals maskinhall 37

123. Ragnhildsborgs gård 38

- Karta 40

Östertälje 41

- 124. Glasberga 41
- 125. Hall 43
- 126. Karleby 46
- Karta 47

Salem socken 48

- 127. Viksberg 49
- 128. Holmen 52
- Karta 54

Kulturmiljöer i staden 55

Blombacka 55

- 129. Blombacka egnahemsområde 55
- Karta 57

Brunnsäng 58

- 130. Kv Cittran 59
- Karta 60

Bårsta 61

- 131. Kv Koltrasten 61
- 132. Kv Törnsångaren 1 62
- Karta 63

Grusåsen 64

- 133. Kv Blåvalen 65
- 134. Kv Mulan 2-9. Lammet, Kidet 1-4, Grusåsen 1:15-1:16 66 - Sekelskiftesbebyggelsen längs Ekensbergsgatan:
- 135. Västra Grusåsens äldre bostadsbebyggelse 67
 - 135:1 Kv Björnen 4, 6-7, 11-13 och Katten 1 68
 - 135:2. Kv Haren och Grävlingen 2 70
 - 135:3. Kv Mården 1, 4, 6 71
 - 135:4. Kv Isbjörnen 5 72
- 136. Kv Dovhjorten 2-3, Elefanten 11, 16 och Igelkotten 1-2 73
- 137. Kv Vesslan : Katolska kyrkan 75
- 138. Kv Lejonet: Tobaksmonopolet 76
- Karta 78

Karlvov 79

- 139. Kv Ankan 6 79
- Karta 80

Mariekälla 81

- 140. Kv Lupinen och Lönnen 2: Badortsvillor 82
- 141. Kv Braxen / Campus Telge, f.d. Mariekällskolan 84
- 142. Kv Linnean och Gullvivan 3 86
- 143. Kv Eken 12, 14: Stjärnhusen 88
- 144. Kv Jasminen 4-5 89
- Karta 90

Rosenlund 91

- 145. Kv Apelsinen: Täljegymnasiet och Biologiska museet 92
- 146. Kv Revolvern, Pärönet och villa Katrinedal 94
- 147. Hagaberg 95
- 148. Kv Enbäret, Lagerbäret, Oxelbäret 2-3, Rönnbäret, Slånbäret och Tranbäret 2: Fogdetorps 1940-talsmiljö:97
 - 148:1. Kv Vinbäret, Oxelbäret 1 och Tranbäret 1: Radhus 99
- 149. Kv Rustningen 2 och Värjan 10-11, 13: Lindåstappan 100
- Karta 102

Saltskog 103

- 150. Saltskogs gård 103
- Karta 105

Södra 106

- 151. Södras industri- och hamnområde 107
 - 151:1. Kv Isbrytaren 1: Erskine 109
 - 151:2. Kv Kryssaren: Utsädesmagasin 110
 - 151:3. Kv Skutan: Gamla Baltic 111

152. Bostadsbebyggelsen vid Södra 112

153. Näset 115

Karta södra delen 117

Karta norra delen 118

154. Kolpenäs / Scania 119

Karta 122

Tälje / Centrum 123

155. Kv Björken och Sälgen 123

156. Kv Nyckelpigan och Gräshoppan 1 125

157. Kv Gräshoppan 4 och Hasseln 3 127

158. Norra Tappgatans sekelskiftesbebyggelse 128

159. Kv Ollonborren 6 och 8 130

Karta 131

Västergård 132

160. Vibergen 133

161. Kv Gulsippan 2-6, 8-9 134

Karta 135

Östertälje 136

162. Kv Kardinalen: Alla Helgons kyrka 137

163. Igelsta gård 138

164. Kv Amiralen och Apollofjärilen 140

165. Kv Granskogen: Lektorns villa i 142

Karta 143

Bilaga; Skyddade kulturhistoriska miljöer 144

Käll- och litteraturförteckning 146

144. Kvarteret Jasminen 4-5

Åsvägen/ Mariekällgatan / Sättersgatan

Miljöbeskrivning

Kv Jasminen 4 och 5 består tillsammans av fem välbevarade punkthus från 1940-talet. De ligger inplacerade i naturmark i en brant sluttande terräng från Åsvägen mot Mariekällgatan. Husen består av två byggnadsdelar per hus i sex respektive i sju våningar med de lägre delarna i den mer höglänta terrängen. Fasaderna har grå slätputs i högdelen och gult tegel i den lägre delen. Balkongerna har fronter av vit korrugerad plåt med avfasade sidor och byggnaderna har bevarade träportar med geometriskt mönster. Huset närmast Sättersgatan har butiksdel i bottenvåningen.

Historik

Fyra av Jasminens punkthus ritades av Sture Frölén för HSB. Frölén är bl.a. känd för ett flertal punkthus från 1950-talet i Solna och Bandhagen. Husen i Jasminen byggdes 1949 och var de första punkthusen i Södertälje. Det femte huset vid Sättersgatan ritades av arkitekten Stig Dranger. Hustypen kallades i folkmun för "Folksilos" p.g.a. sina stora volymer som var ett nytt inslag i stadsmiljöerna. Utnyttjandet av naturen med bergknallar och träd var medvetet och i miljön anlades trappor med enkla smidesräcken som förmedlade kontakten mellan de olika nivåerna i terrängen. Kvarteren bestod innan av en villabebyggelse i trä.

Kommentar

Punkthusen i Jasminen är mycket välbevarade och utgör ett fint exempel på det sena 1940-talets strama arkitektur men med en lekfullhet i materialen och med en anpassning i placering till den branta terrängen. De är lokalhistoriskt intressanta som de första punkthusen i staden och har i en inventering från 1995 utpekats som omistliga.

Vägledning

Bevarandet av det höga kulturhistoriska värdet innebär en stor omsorg om värnandet av ursprungliga detaljer som balkonger, fönster, portar m.m. och om materialens användande. Omgivande träd bör behållas som en viktig del av kvarterets karaktär.

Förord

Delrapporten om Södertälje med omgivande land i socknarna Salem, Tveta, Östertälje och Västertälje utgör en del av inventeringen för Södertälje kommun. Kulturmiljö är ett vitt begrepp och omfattas av människans fysiska spår och avtryck i landskapet genom historien. Avtrycken kan vara bebyggelse eller spår av den men även av hagmarker, ängar, odlingsmark, odlingsrösen, gravar, stigar, vägar m.m som berättar om levnadssätt, brukande och kommunikationer genom tiderna. Det kulturlandskap vi ser idag är inte vad det var för bara ett hundra år sedan men vi kan identifiera spår eller avsnitt som är av lång hävd i landskapet eller från viktiga skeenden i vår närliggande historia. Men varför är dessa spår betydelsefulla? De hjälper oss att avläsa och förstå kulturlandskapets historiska utveckling och sammanhang. De ger oss en mental karta av vår identitet där vi kan känna igen oss allt från äldsta tid till vårt moderna komplexa samhälle, d.v.s. det som är vårt gemensamma kulturarv.

Inventeringen av kulturmiljöer i Södertälje omfattar hela kommunen och berättar om den stora bredd av attraktiva och intressanta kulturmiljöer som finns inom kommunens gränser, allt ifrån gamla säteristrukturer med mangårdsbyggnader, flyglar, statarbyggnader, ekonomibygnader och torp till 1900-talets flerbostadshus, radhusområden och industrimiljöer. Kommunen har en mångfacetterad historia av en stor mängd fornlämningar som berättar om var kommunens tidiga invånare bosatte sig och begravnade sina döda längs dåvarande havsvikar, om frälsets inflytande från medeltid med etableringen av stora egendomar och säterier under 1500-1700-talen, om levnadsvillkor som torpare eller egendomslös statare, om byar och bönder, mejeriverksamheter, gruv- och stenbearbetning, småindustrier och verkstäder, 1800- och 1900-talets industriella expansion, järnvägens historia genom järnvägssamhällena, badorten Södertälje, inflyttare som skapat nya befolkningsstrukturer och modern bebyggelse, allt som sammantaget utgör vår kommun idag. Inventeringen består av 7 delar uppdelat i landsbygdssocknarna samt i Södertälje stadskärna och i Södertälje med omgivande land

Södertälje kommuns ambition med inventeringen är att få ett kulturhistoriskt kunskapsunderlag som ska vara vägledande för samhällsplaneringen bl.a. genom att peka ut kulturhistoriska kvaliteter som kan skapa en attraktiv livsmiljö i en framtida utveckling av miljöerna. Med dagens snabba samhällsexpansion är behovet stort av kunskapsunderlag som pekar ut viktiga värden att uppmärksamma, att ta ställning till inför förändringar och väga mot andra intressen för att få en långsiktigt hållbar förvaltning. Det syftar också till att öka kunskapen och förståelsen om kommunens historia och kulturhistoriska värden. Kulturarvet är allas angelägenhet och kunskap, förståelse samt engagemang är viktiga faktorer för kulturmiljöernas värnande.

Inledning

Bakgrund

År 2005 fick Kultur- och fritidskontoret i kommunens Mål & Budget uppdraget att upprätta ett kulturmiljöprogram för Södertälje kommun. Kommunen har tidigare varit i avsaknad av ett politiskt förankrat program som definierar kulturmiljöer med höga kulturhistoriska värden i kommunen och som anger riktlinjer för hantering av dessa inför beslut gällande fysisk planering. Rapporten som heter *"Inventering av kulturmiljöer i Södertälje kommun"* har utarbetats av antikvarie Emma Tibblin vid Torekällbergets museum, Kultur- och fritidskontoret, Södertälje kommun. Fotografier är om inget annat anges tagna av Emma Tibblin för Kultur- och Fritidskontoret.

Agenda 21

Agenda 21 är ett övergripande mål för det svenska hållbarhetsarbetet kring miljöfrågor, beslutat av riksdagen. Här ingår nationella miljö kvalitetsmål samt flera delmål för landets kommuner. I Agenda 21 poängteras att det är en viktig del av ett långsiktigt hållbart samhälle att värna om kulturarvet. Det nationella miljö kvalitetsmålet säger att *"Natur och kulturvärden skall tas tillvara och utvecklas"*. Miljö kvalitetsmålet God bebyggd miljö i Agenda 21 för Södertälje kommun åren 2004-2010 behandlar bl.a. samhällsplaneringens roll *"och den betydelse den bebyggda miljöns kulturella och estetiska värden har för människors livskvalitet"*. Enligt det lokala delmålet ska den fysiska planeringen och samhällsbyggandet senast år 2010 grundas på program och strategier för hur kulturhistoriska och estetiska värden ska tillvaratas och utvecklas. Den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen ska då vara definierad och ett program ska finnas för skydd av dess värden. Som lokala åtgärder och ansvar anges att kommunen senast år 2007 tagit fram dessa program och strategier. Arbetet ska föregås av en bebyggelseinventering och resultera i ett kulturmiljövårdsprogram.

Syfte

Syftet med inventeringen är att den ska utgöra ett vägledande kulturhistoriskt kunskapsunderlag för beslut inom den fysiska planeringen i ett urval av miljöer med höga kulturhistoriska värden.

Miljöerna i inventeringen jämföras med stadskärnans kulturhistoriska klassificering som gröna d.v.s. *"Byggnaden är särskilt värdefull från historisk kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär. PBL 3:12 skall tillämpas."* I tätbebyggda områden i staden är de grönmärkade på kartorna. För landsbygden är miljöerna märkade med en blå linje som markerar miljöns omfattning, t.ex. med tillhörande odlingslandskap.

Alla övrig bebyggelse omfattas av PBL 3:10. Det finns många miljöer som inte omnämns i inventeringen men som ändå kan ha viktiga kulturhistoriska värden att beakta och vårda. Detta bedöms i varje enskilt fall i plan- och bygglovshandlingen.

Urval

Urvalet av miljöer grundar sig på att de har höga eller särskilda kulturhistoriska värden, främst ur ett lokalt perspektiv men ofta även regionalt och nationellt. Miljöerna är främst studerade ur ett helhetsperspektiv och inte så mycket i enskilda objekt. De kan vara representativa eller unika för stadsdelen, sockarna eller kommunen och ska spegla dess karaktär och historia. Det kulturhistoriska värdet behöver alltså inte bara bestå i åldern på de bevarade objekten utan även i att miljön är välbevarad, tidstypisk, utgör ett viktigt avtryck i den lokala historiken eller är unik.

Inventeringens struktur

Efter inledningen följer en översiktlig historisk utveckling från forntid fram till idag som kunskapsbakgrund till förståelse av urvalet av miljöer. Därefter följer ett kapitel om planer och säkerställande, d.v.s. vilka lagar och skydd som berör kulturmiljöer.

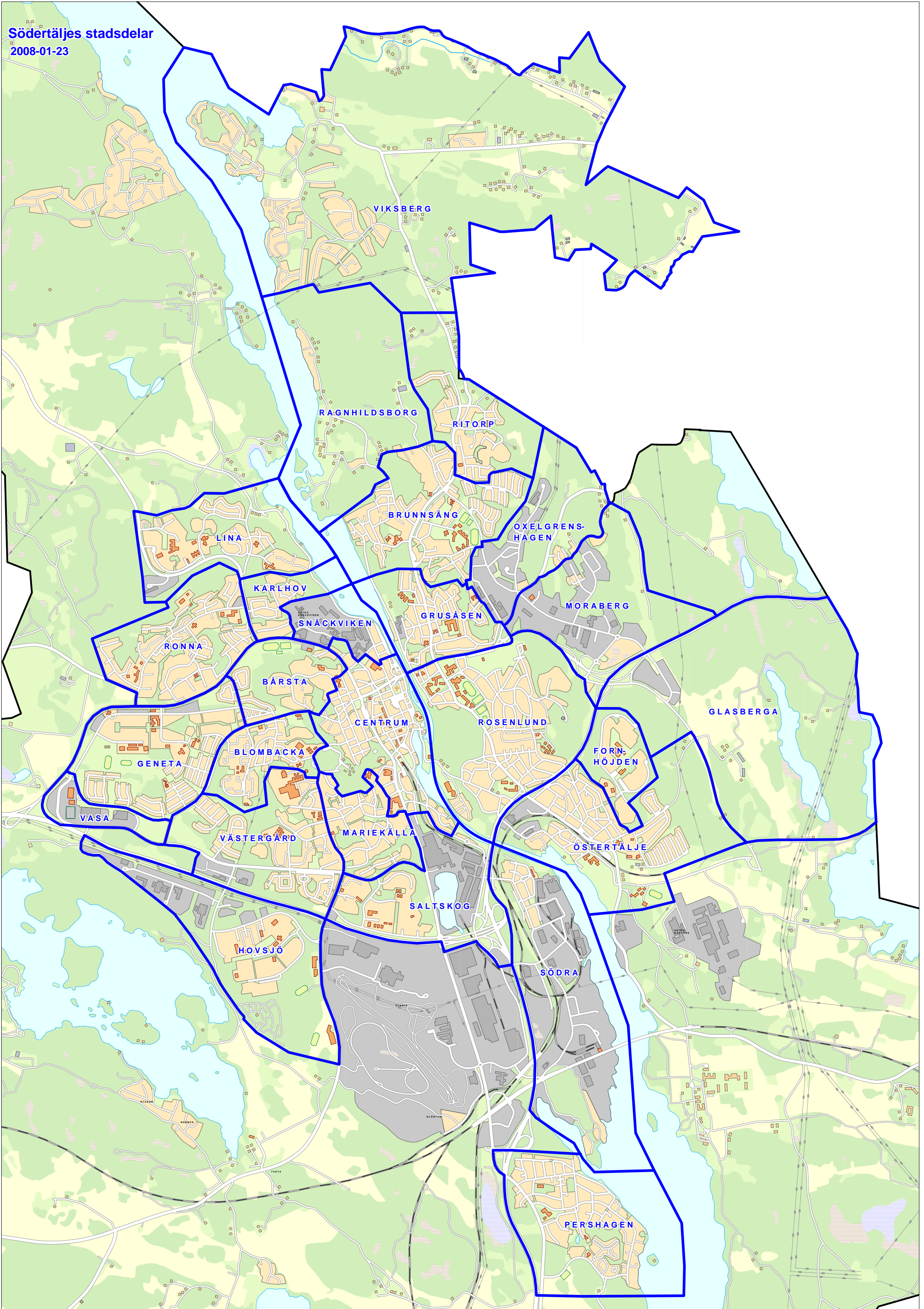
Delrapporten är indelad i landsbygd och stad, se Södertäljes stadsdelar på sid 4. En del stadsdelar utgör landsbygd varför Östertälje återfinns under båda rubrikerna. För varje socken alt. stadsdel inleds med en områdesbeskrivning samt en karta som redovisar de miljöer som presenteras.

Ett urval av kulturhistoriskt intressanta och värdefulla områden/miljöer presenteras enligt nedan.

- **Miljöbeskrivning**, kortfattad beskrivning av den kulturmiljö som presenteras.
- **Historik**, övergripande med förklaring till varför området/miljön ser ut som det gör idag.
- **Kommentar** Här identifieras områdets/miljöns karaktärer och de kulturhistoriska värdena preciseras.
- **Bedömning**. Bedömning om hur man bör förhålla sig till den utvalda miljön för att kunna förvalta och bevara dess kulturhistoriska värden och egenskaper.

Metod

Urval av miljöer grundas på boken Kulturmiljöer i Södertälje, på äldre inventeringar från 1960-80-talet, på inventeringen av stadens bebyggelse från 1930-1960 utförd 1995, Bevarandeprogram för Södertälje från 1975 respektive 1980, rapporter, information från Kulturhistoriska Föreningen samt från fastighetsägare. Miljöerna har också okulärbesiktigats för sammanställning av analysen.

Planer och säkerställande

Kommunala planer

Översiktsplanen

I översiktsplanen anges centrala Södertälje som en värdefull kultur- och bebyggelsemiljö där enstaka byggnader som är av särskilt intresse från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte får förvanskas enligt 3 kap 12 § Plan- och bygglagen.

Agenda 21

Agenda 21 är ett övergripande mål för det svenska hållbarhetsarbetet kring miljöfrågor, beslutat av riksdagen. Här ingår nationella miljö kvalitetsmål samt flera delmål för landets kommuner. I Agenda 21 poängteras att det är en viktig del av ett långsiktigt hållbart samhälle att värna om kulturarvet. Det nationella miljö kvalitetsmålet säger att *"Natur och kulturarvet skall tas tillvara och utvecklas"*. Miljö kvalitetsmålet God bebyggd miljö i Agenda 21 för Södertälje kommun åren 2004-2010 behandlar bl.a. samhällsplaneringens roll *"och den betydelse den bebyggda miljöns kulturella och estetiska värden har för människors livskvalitet"*. Enligt det lokala delmålet ska den fysiska planeringen och samhällsbyggnaden senast år 2010 grundas på program och strategier för hur kulturhistoriska och estetiska värden ska tillvaratas och utvecklas. Den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen ska då vara definierad och ett program ska finnas för skydd av dess värden. Som lokala åtgärder och ansvar anges att kommunen senast år 2007 tagit fram dessa program och strategier. Arbetet ska föregås av en bebyggelseinventering och resultera i ett kulturmiljövårdsprogram.

Kulturmiljöer

PBL

Plan och bygglagens 3 kap 10 § gäller generellt all bebyggelse och innebär att ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att dess särdrag beaktas. För inventeringens miljöer gäller 12 § i samma kapitel innebärande att byggnaderna inte får förvanskas.

Fornlämningar

Socknarna har en stor mängd registrerade fornlämningar. Fornlämningar skyddas av Kulturminneslagen (KML). Fasta fornlämningar har automatiskt ett skydd och omfattas av ett skyddsavstånd. Det är förbjudet att ändra, skada, täcka, ta bort en fornlämning. Länsstyrelsen är tillståndsmyndighet och skall kontaktas för information och tillståndsärenden t.ex.. vid exploateringar som byggnads-, väg- eller ledningsarbeten

Riksintresse

För utpekade riksintressen gäller att särskild hänsyn ska tas till den kulturhistoriska miljön och till landskapsbilden. Landskapets karaktäristiska bebyggelsemönster bör bevaras och jord- och skogsbruk

kan normalt bedrivas utan särskilda föreskrifter. Jordbruket bör också en förutsättning för att bevara kulturlandskapet.

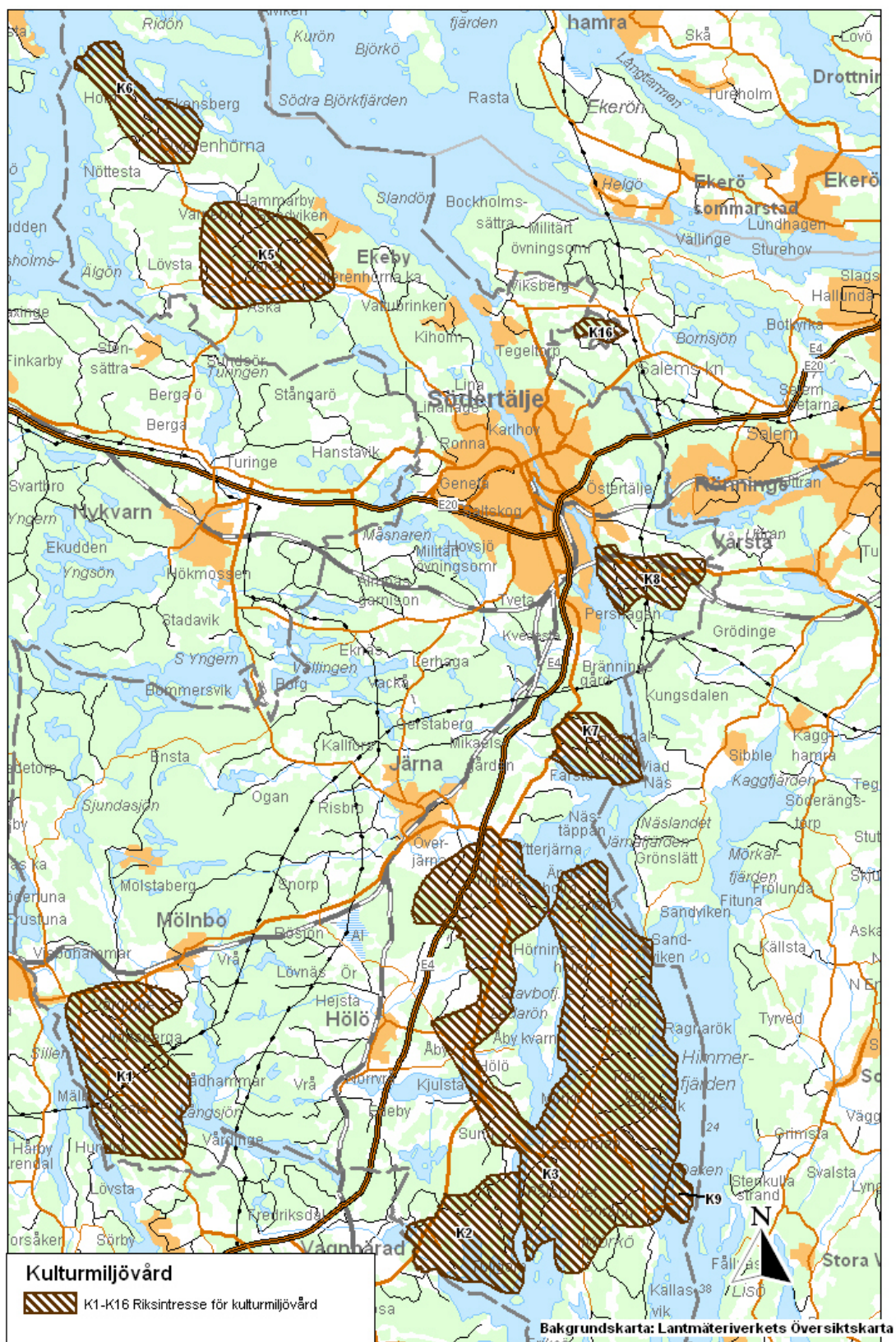
Ett riksintresse ger signal om att i dessa områden kan länsstyrelsen/staten gå in och upphäva kommunala beslut, om man ej finner kulturvärdena tillräckligt beaktade. Riksintressena regleras i kap 3 miljöbalken, som säger att områdena ska skyddas mot ingrepp eller åtgärder som kan innebära ”påtaglig skada” på riksintressena.

Hall i Östertälje socken utgör riksintresse (K8) för kulturmiljövården enligt följande:

”Fornlämningsmiljö i kustnära läge som speglar bosättning och näringsfång med trolig början under yngre stenåldern och fram till 1600-talet, då tre byar avhystes i samband med att säteriet Hall bildades. I området finns bronsålderslämningar och flera järnåldersgravfält. Säteriet Halls bebyggelse har via åkerbrukskoloni för vanartiga barn förvandlats till modernt centralfängelse.”

I nordost ligger Salems socken som delvis ingår i Södertälje kommun angränsande Salems socken. Inom Salems socken ligger Bornsjön som utgör riksintresse (K16) för kulturmiljövården enligt följande:

”Större delen av området ligger utanför Södertälje kommun. Det omfattar ett herrgårdslandskap utmed Mälaren och runt Bornsjön och sjön Aspen, som präglats av ett sedan bronsåldern utvecklat jordbruk, kommunikationerna på vatten och till lands, den tidiga medeltidens sockenindelning och de stora herrgårdsanläggningarna. Landskapet är sedan förhistorisk tid präglat av storgodsdriften”.

Riksintresseområden i Södertälje kommun. Ur Södertälje kommuns Översiktplan 2004.

Förhistorisk tid

En fornlämning är en fysisk lämning av mänsklig verksamhet, varaktigt övergiven. Även närområdet kan utgöra en del av fornlämningen för att skydda den, beroende på fornlämningstyp. Nedan följer en generell beskrivning av den förhistoriska tiden med nedslag i kommunen. För den förhistoriska utvecklingen inom stadskärnan se delrapporten "Södertäljes stadskärna".

Samtliga av nedanstående kartor är hämtade från Riksantikvarieämbetets informationssystem om fornminnen (FMIS), adress www.raa.se. De röda markeringarna betyder en fornlämningslokal. I vissa fall är en fornlämning ungefärligt daterade till flera perioder som stenålder/bronsålder, stenålder/bronsålder/järnålder varför samma fornlämningsregistrering kan förekomma på flera kartor. För närmare information besök Riksantikvarieämbetets hemsida.

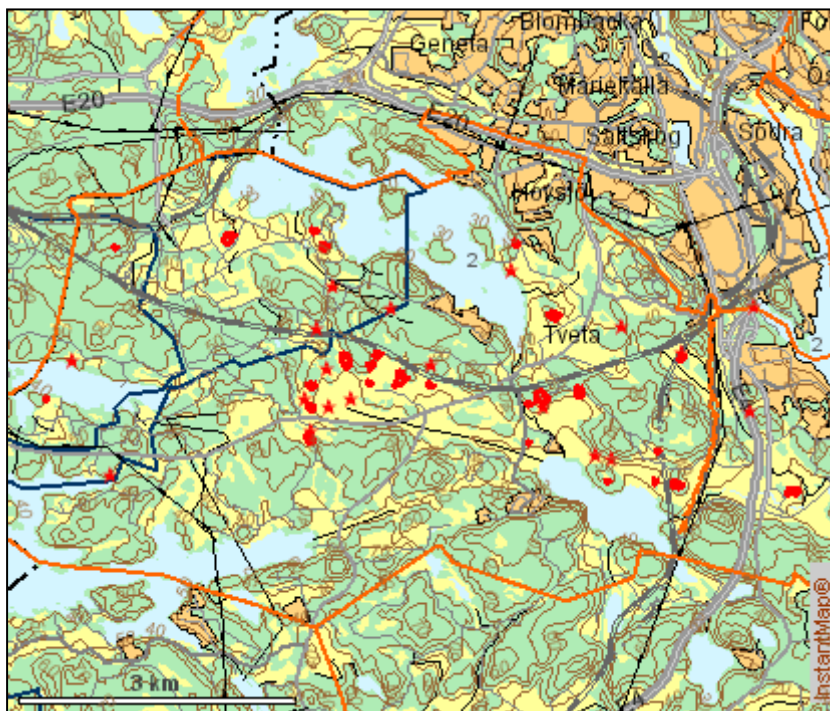
Södertälje kommun täcker ett område som historiskt sett har ett strategiskt läge intill farleden mellan Mälaren och Östersjön. Landskapet är representativt för det sprickdalslandskap som finns i Södermanland. När Södermanland fritt från inlandsisen, ca 10.000 år f. Kr. förde isen med sig bitar av berggrunden som bildade rullstensåsar. Dessa ligger ofta i nord-sydlig riktning. Finare partiklar sköljdes med smältvattnet, sjönk till havet och bildade sedimentområden som genom landhöjningen idag är bördiga jordbruksområden.

Stenålder (8000 – 1800 f. Kr.)

Stenåldern indelas i äldre 8000-4000 f. Kr. och yngre stenålder, 4000-1800 f. Kr. Under stenåldern utgjordes större delen av östra Mellansverige av ett skärgårdslandskap av mängder av öar, liknande dagens yttersta skärgård med små kobbar och öar. Fynd belägna ca 80 m över havet, tyder på att människor kom till länet redan för ca 10 000 år sedan, när inlandsisen lämnat området.

Under äldre stenålder som benämns mesolitikum, uppehöll sig människorna nära stränderna och levde av fångst och insamlande av växter. Boplatzfynd i östra Mellansverige tyder på att människorna i skärgårdslandskapen haft säsongsbetonade basläger. Under slutet av äldre stenålder var klimatet varmare. Den mark som idag ligger 35-55 m över nuvarande havsnivå är det av kommunen som stack upp ovan vattenytan.

Tveta sockens registrerade stenålderslokaler består av gravar, boplatser, hårdar, enstaka fynd och hållbilder.

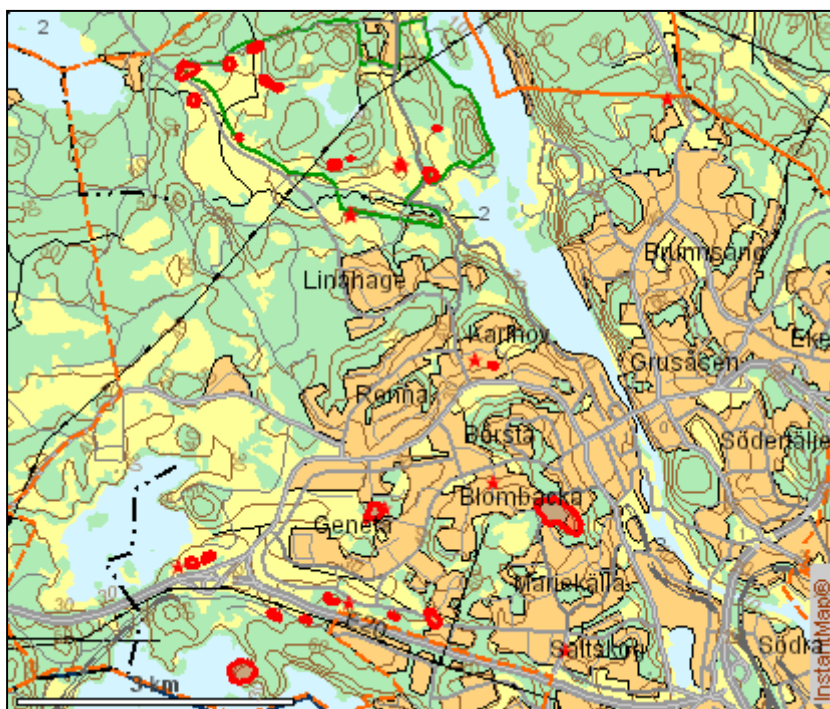
Under yngre stenålder, neolitikum, började människorna att bruka jorden och hålla tamboskap, även om fångst och insamlande av föda fortfarande utgjorde huvudnäringarna. De äldsta fynden av jordbruk i Södermanland är ca 5 400 år gamla. Från yngre stenålderns trättbägarkultur, som började ca

4000 f. Kr. har rester av hus påträffats, uppförda med mittrad av stolpar. De tycks ha utgjort ensamgårdar en bit inåt landet medan fångst- och jaktstationer funnits längs kusterna.

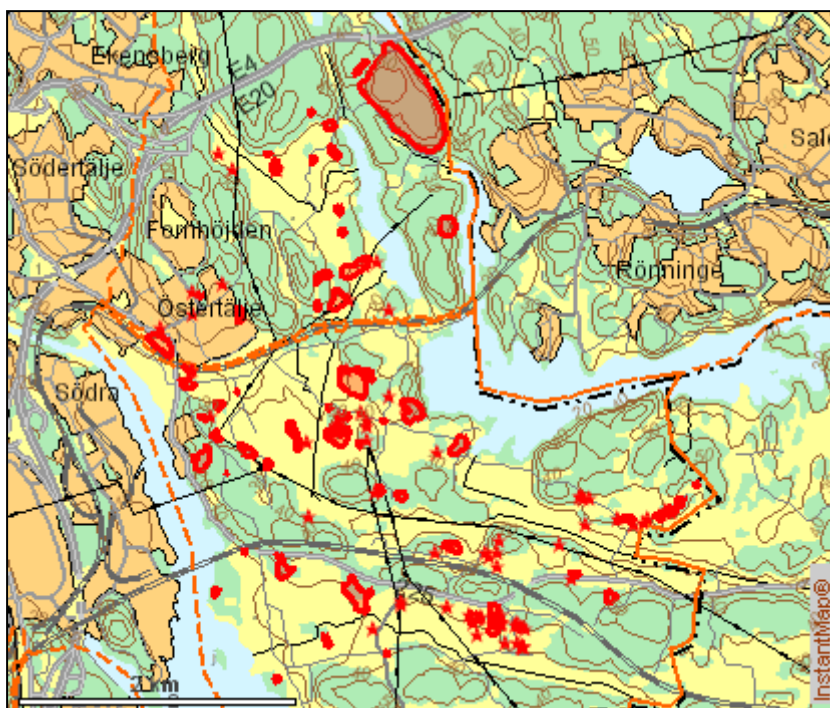
Kring 3000 f. Kr. tycks den gropperamiska kulturen, en fångstkultur med fisket som huvudnäring, kommit norrifrån och ersatt trattbägarkulturen vid kusterna i Mälardalen. Spår av hyddor har gjorts vid kusterna och fynden tyder på att boplatserna har varit säsongsbundna. Det förekommer även större samlingsplatser. Namnet kommer efter den keramik som ofta hittas på fyndplatserna.

Stridsyx- eller båtyxekulturen från omkring 2 600 f. Kr., karaktäriseras av fynd av stenyxor och keramik i gravar. Den är parallell med den gropperamiska kulturen men med större betoning på inlandet där människorna levde av jakt och fårhållning. Odling och bete var en del av försörjningen och hustyper med stolpar i mitten påträffas åter vid fyndplatserna.

I våra trakter består de äldsta lämningarna av pilspetsar och stenyxor som hittats vid Högloft och daterats till ca 6000 år. Området utgjordes under den äldre stenåldern av ett skärgårdslandskap av öar.

Bilden visar röda markeringar som indikerar registrerade fyndplatser från stenålder inom Södertälje. Platserna representerar lösfynd, gravar, boplatslämningar och möjligen hällristningar.

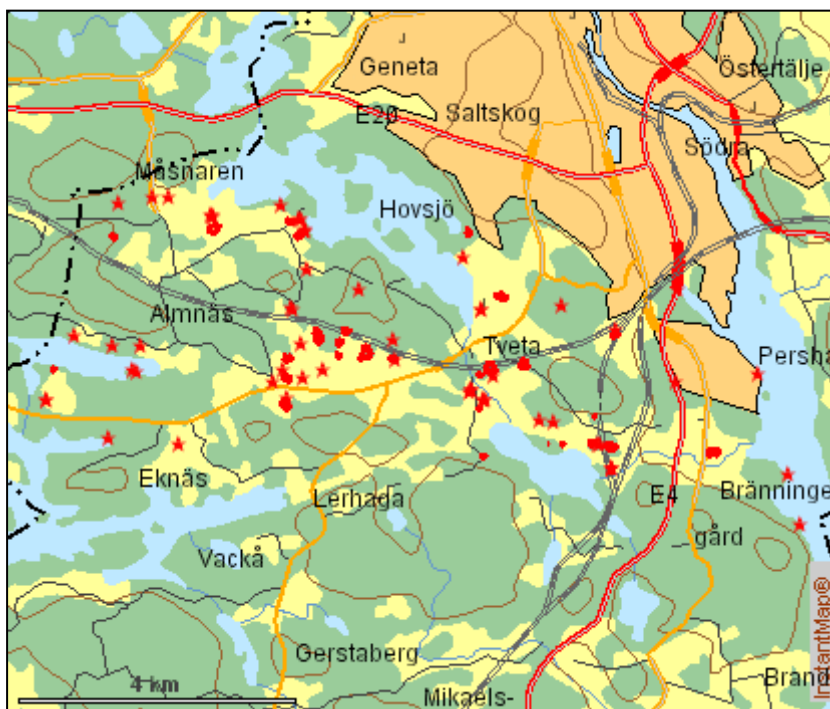
Östertälje socken är rikt representerat av stenålder.

En sammanhängande landremsa Från Hovsjö mot Högloft och Torekällberget samt Saltskog bildade en ö. Under yngre stenåldern medförde landhöjningen att mer sammanhängande områden bildades. Stenålderslämningar påträffas spritt i höglänta områden i kommunen. Fynd från båtyxekulturen har bl.a. påträffats i en grav vid Ålö i Tvetas socken. De delar av Salems socken som ingår i Södertälje kommun har förhållandevis få möjliga platser för stenålderslämningar.

Bronsålder (1800 – 500 f. Kr.)

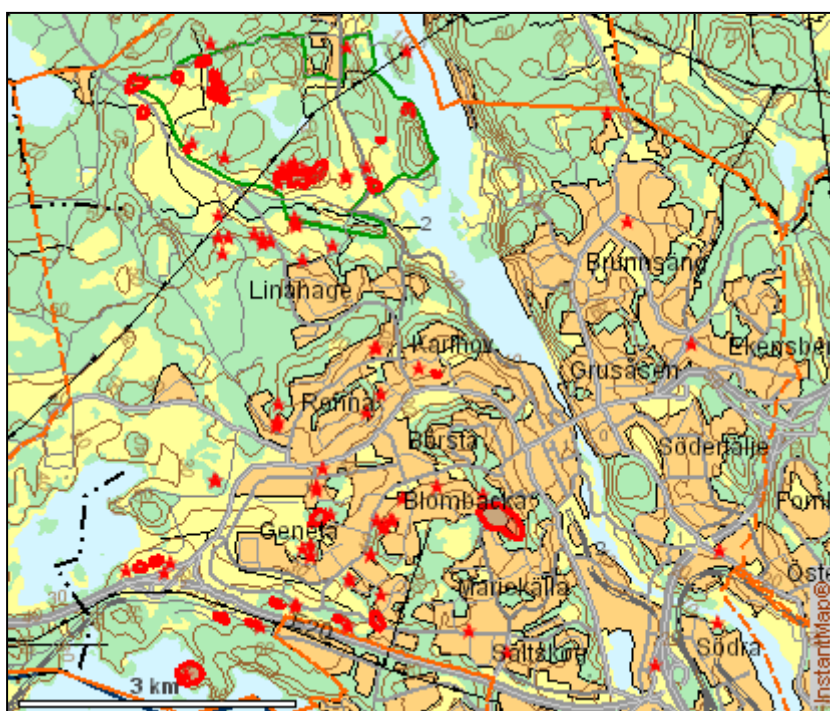
Under bronsåldern ökade förekomsten av bronsföremål och spår av gjuterier har påträffats. Vapen och smycken av brons hittas främst i gravar och i vad man tror är offerdepåer. Kring 1500 f. Kr. inträffade en klimatförsämring. Efter en kort period av varmare klimat inleddes, kring 800 f. Kr, den s.k. fimbulvintern som pågick till tiden för Kr. födelse.

Kring 1800 f. Kr. var havsnivån i området ca 25 m för att vid dess slut vara ca 15 m över nuvarande nivå. Större markområden bildades och under bronsåldern ökade odlingen. Människorna började i större utsträckning hålla kreatur på betesmark vilket ledde till ett öppet landskap.

Tveta sockens registrerade fornlämningar från bronsålder

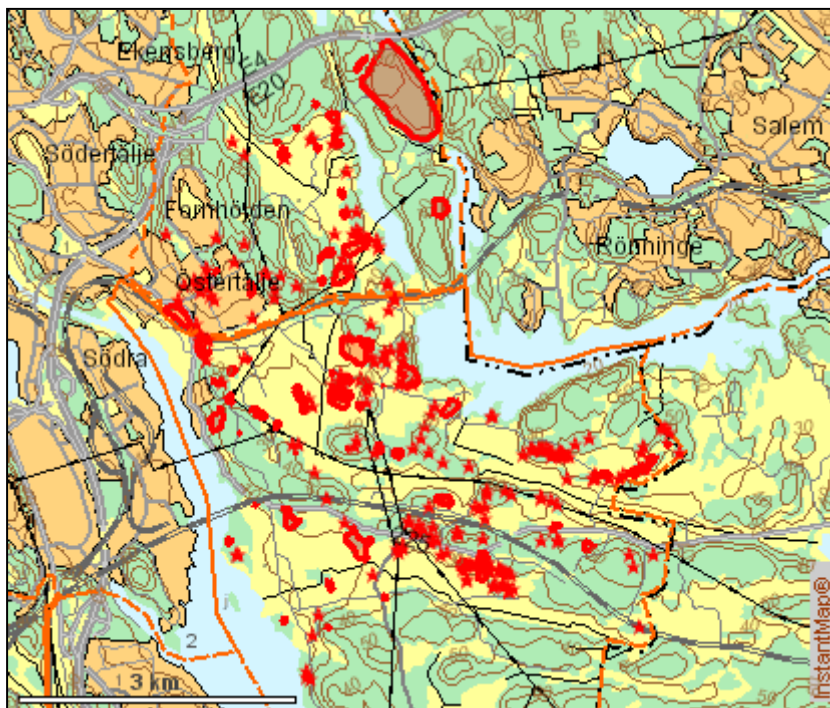
Bosättningarna är svåra att finna men av utgrävda boplatser har arkeologerna tolkat in början till en samhällsstruktur både med större centralboplatser och närliggande ensamgårdar. De låg ofta intill våtmarker eller vattendrag. Under bronsåldern byggdes husen ofta som treskeppiga, med två rader av stolpar inne i huset. Skärvtenshögar är en typisk förekomst vid boplatserna. De består av skörbrända stenar. De synliga lämningarna utgörs även av stora gravrösen ofta på höjder i landskapet intill slätter och vattendrag. I slutet av perioden är rösen mindre och det förekommer även andra gravformer som t.ex. skeppssättningar.

Registrerade bronsålders lämningar i Södertälje bl.a. stensättningar, gravar boplatser, fossila åkrar, terrasseringar och hållbilder.

Bronsålderns lämningar utgörs även av ristningar och skålgropar eller älvkvarnar. Det är ovisst vad de har haft för funktion eller vad de symboliserar. Rösen, skålgropar och skärvtenshögar förekommer spritt i kommunen. Genom landhöjningen hade stora sammanhängande landområden bildats öster om kanalen och där finns en rik koncentration av lämningar.

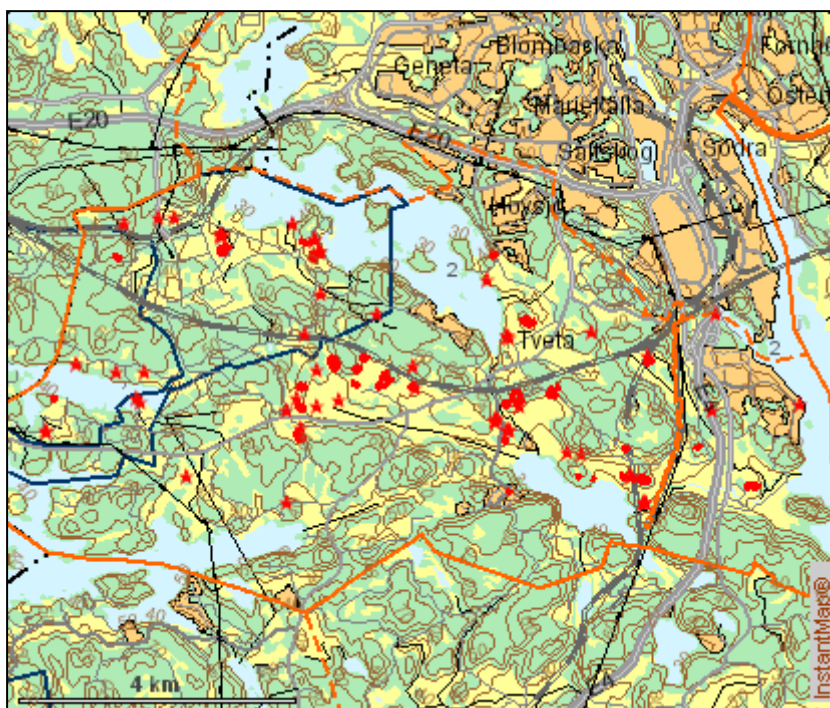
Av särskilt intresse kan nämnas Karleby i Östertälje där en bronsåldersplats grävts ut och där deglar och gjutformar berättar om en bronstillverkning på platsen. Salem socken har gravar, stensättningar och möjligen boplatser från perioden.

Östertälje sockens registrerade bronsålderslokaler.

Järnålder (500 f. Kr. – 1100 e. Kr.)

Järnåldern delas in i äldre och yngre järnålder. Järnålder som beteckning kommer sig av införsel och tillverkning av järnföremål. Människorna var nu bofasta och jordbruket samt tamboskapen utgjorde huvudnäringar vilket kom att sätta sina avtryck på landskapet. Man började gödsla odlingsmarkerna vilket ledde till fasta åkrar och sannolikt infördes ängsbruket under perioden. Kreaturen inrymdes i en fähusdel av huset. Under järnåldern började en avancerad samhällsorganisation att växa fram med olika administrativt, starka samhällen.

Tveta sockens registrerade fornlämningslokaler från järnåldern består till stor del av gravar men även av fynd som antyder boplatser.

Äldre järnålder

Äldre järnålder utgörs av perioden från 500 f.- till 400 e. Kr. I Södermanland ligger dess lämningar på höjder ca 15-10 m över nuvarande havsnivå. Gårdarna var ofta ensamliggande och bestod av långhus uppdelade i flera funktioner. Husen tycks ha haft väggar av flätat ris och lera. Ängs- och betesmark i skog brukades gemensamt av flera gårdar.

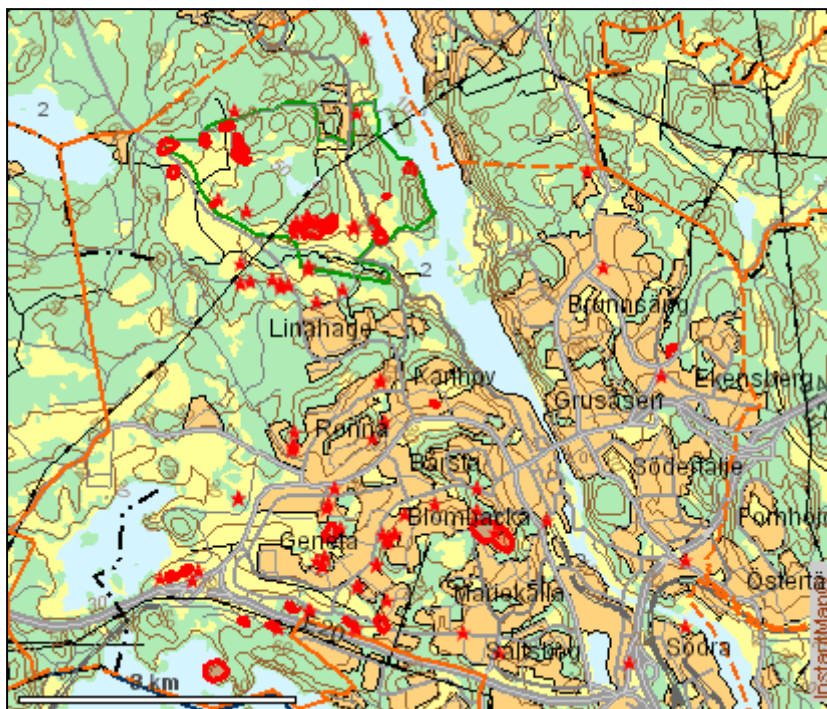
Gravfälten kan vara stora och nyttjades ibland gemensamt av flera gårdar. De är vanligen placerade på höjder eller i skogsmark. Gravarna är ofta övertorvade flacka rösen och högar av olika form, ofta med kantkedjor och ibland markerade med resta stenar. Från tiden kring Kr. födelse var det ett stort varuutbyte och fynd av många romerska föremål återfinns därför i gravarna. I Tveta finns bygravfält bl.a. vid Boo, Hovsjö, Åle, Jumsta och Bränninge. I Karleby i Östertälje har ett långhus grävts ut daterat till perioden.

Yngre järnålder

Yngre järnålder sträcker sig mellan 400- 1050 e. Kr. Den indelas i folkvandringstid, vendeltid och vikingatid. Klimatet blev nu något varmare igen. Vattennivån var ca 5 m högre än idag. Under perioden tycks man ha slutat bruka ängsmarken gemensamt och istället knöts den till enskilda byar eller gårdar. Gravarna är ofta väl synliga i landskapet. De har olika former, treuddsformiga, rektangulära, runda eller kvadratiska. Stormannagravar börjar förekomma vid gårdarna vilket kan vara ett sätt att uttrycka makt. Gravfälten är ofta belägna inom den enskilda gårdens eller byns område och kan indikera förhistorisk bebyggelse. Namn som -sta, eller -by härstammar ofta från järnåldern. Naturnamn som Berg-a kan vara mycket gamla.

Varuutbytet ökade under perioden och i Mälardalen anlades under 700-talet handelsplatser för utbyte med områden i Västeuropa. En av dem var Birka. Adelsö etablerades redan under 700-talet som kungsgård, belägen mitt emot Birka. Pälsverk och läder från våra trakter byttes mot bl.a. vapen från Europa. Under perioden bildades maktstrukturer då vissa släkter skapade stora rikedomar genom att kontrollera varuutbytet. Yngre järnålder var en orolig tid i Norden. Gårdar övergavs och fornborgar tillkom i större utsträckning än tidigare.

Vikingatiden inleddes kring 800 e. Kr. Under perioden skedde en tillkomst av stadsbygd, införande av kristendomen och statsbildning. Den politiska makten centraliserades och kungar, stormän och biskopar deltog i den process som ledde till bildandet av Sverige. Vikingatiden kännetecknas också av handelsfärder med import och influenser från bl.a. övriga Europa. Gravarna har olika former som skeppssättningar, treuddar och högar. Järnålderns stora långhus delades upp i flera funktionsbetonade byggnader. Så småningom började knuttimrade hus att uppföras.

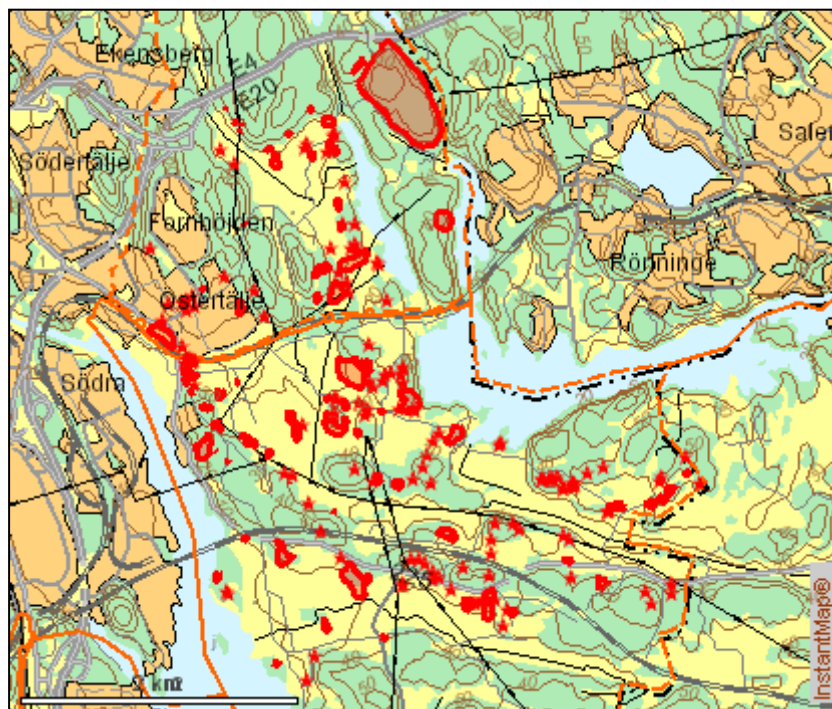

Södertäljes registrerade fornlämningslokaler från järnåldern består av fornborgar, gravfält, stensättningar, boplatser, fossila åkrar, vägar, hägnader, runristningar m.m.

900-talet var en orolig tid i Mälardalsområdet. Stormän etablerade gårdar i närheten av vattnet för att på så sätt kontrollera handel samt sjöfart och konkurrensen ökade mellan stormännen. Kring 970 brändes Birka och en segrande stormannasläkt från Västergötland bildade en kungamakt med Sigtuna som huvudort i Mälardalen. Kungen antog kristendomen och lät inrätta ett administrativt system att

hantera skatteläggning. Myntning etablerades och förvaltningsgårdar eller s.k. husabyar anlades. Stormännen i Mälardalen hade dock en stark maktposition ända in i medeltiden. Runstenar är ytterligare en företeelse förknippad med vikingatiden men de förekom även tidigare. De dateras genom runslingornas olika stilriktningar. De är ofta belägna vid gården, intill färdvägar samt vid sjöleder.

På östra sidan av kanalen vid Igelstaviken har fynd påträffats som berättar för oss om järntillverkning och om båttillverkning under sen järnålder. I Östertälje socken har även en rusten med namnet Igul inristat påträffats. Den är intressant som en förklaring till namnet Igelsta. Inom kommunen finns ett flertal runristningar varav Kiholmsristningen i Västertälje socken tillhör en av de mest kända. Den är ristad på en lodrät klippa och har med sitt läge intill den för staden så betydelsefulla farleden ett mycket högt kulturhistoriskt värde. På västra sidan av kanalen finns även Holmfastristningen.

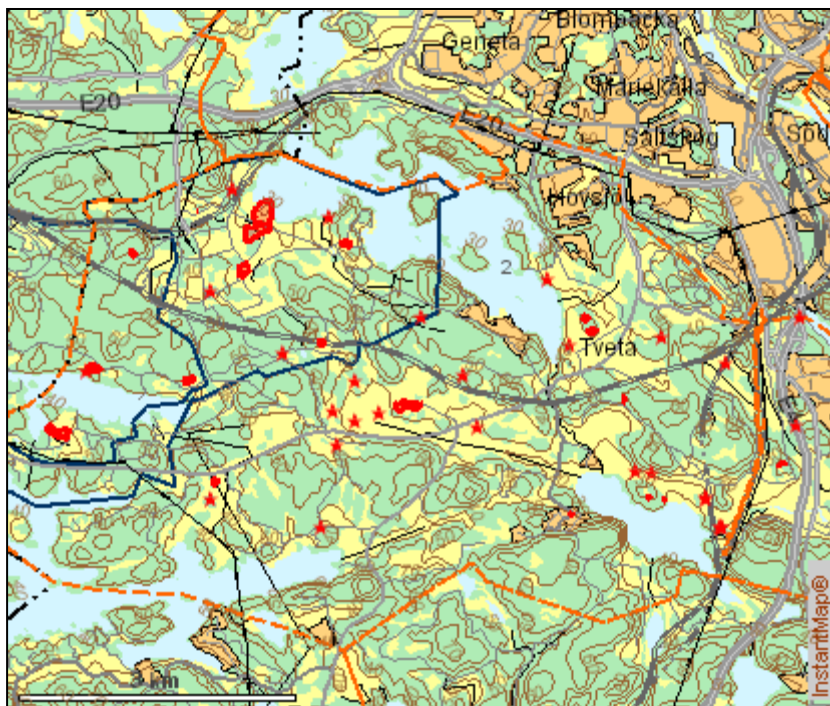
Östertälje sockens registrerade fornlämningslokaler.

Historisk tid

För historik om stadskärnan se delrapporten ”Södertäljes stadskärna”.

Medeltid

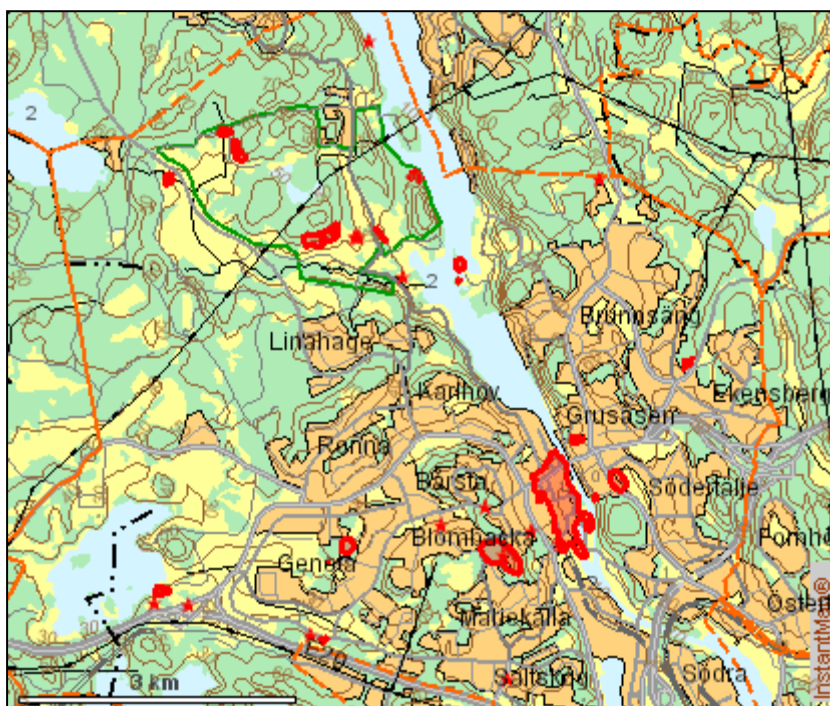
Medeltiden anses utgöra perioden mellan 1050 år e. Kr. fram till Gustav Vasas tillträde under 1520-talet. Mellan förhistorisk tid och medeltid var vattennivån i kommunen ca 5 m över nuvarande strandlinje. Under perioden blev klimatet kallare. Ståndssamhället växte fram, kristendomen etablerades och en stark kungamakt bildades med lagar, skattesystem och myntprägling. Kring slutet av 1100-talet, början av 1200-talet, minskade Sigtunas betydelse som centralort och makten i Mälardalen koncentrerades istället till Stockholm. Många av våra städer grundades och försågs med särskilda stadsprivilegier.

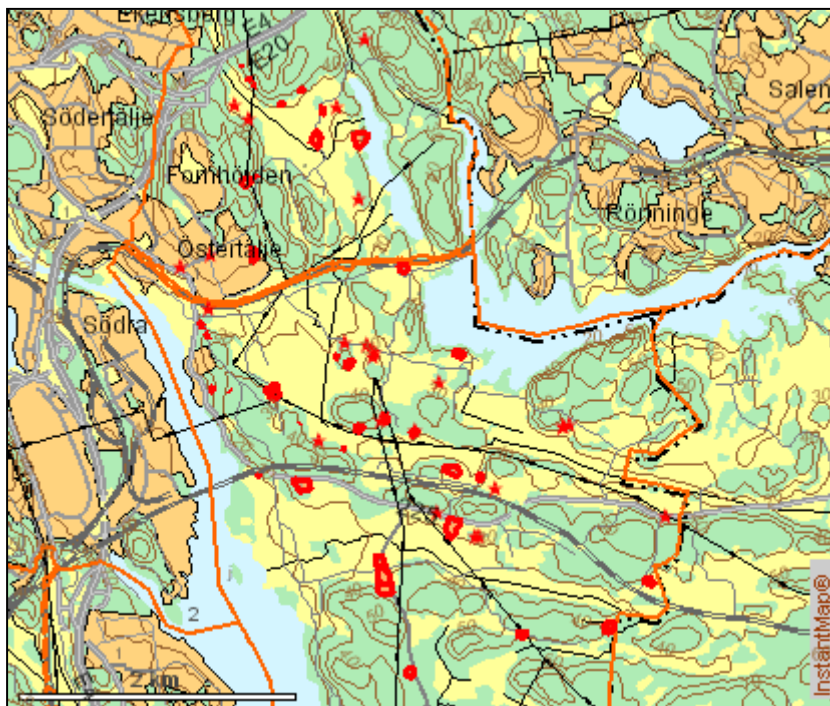
Tveta sockens registrerade platser för medeltida lämningar. En del har dock en osäker datering. Flera av lämningarna är fossil åker och bytomter.

En del områden i Södertälje kommun var under tidig medeltid fortfarande hedniska men kristendomen kom alltmer att dominera. Först kring 1200-talet etablerades den kyrkliga administrativa organisationen i Mälardalen genom sockenbildningar, ofta geografiskt avgränsade från varandra genom berg och skogar. Sockenarna var en administrativ del i samhällsorganisationen, där kyrkan oftast var kärnan.

Södertäljes registrerade medeltida fornlämningsplatser består bl.a. av husgrunder, färdvägar, en avrättningsplats i Östertälje samt åkrar.

Människor levde under medeltiden i sin by eller på sin enskilda gård. Under 1200-talet växte en adelsklass fram som erbjöds jordinnehav och en viss skattebefrielse för att ställa upp med beväpnade män till krigsmakten. Bönderna var antingen kronofrälse- eller skattebönder. Ägandet av mark gav status men innebar samtidigt förpliktelser mot kung, kyrka eller frälse. Under 1200- och 1300-talen kom landskapslagarna. Genom Magnus Eriksson landskapslag 1350 indelades Södermanland i häraden vilka ersatte de tidigare hundaren.

Östertälje sockens registrerade medeltida fornlämningslokaler med lämningar av bosättningar, odlingsmarker och vägar.

Jorden i byarna indelades i uppodlade inägor i bebyggelsens närhet samt i utmarkerna som var allmänning utanför inägorna. Genom landskapslagarna lagfästes solskiftet vilket innebar att marken skiftades i tegar efter gårdarnas och läge i byn samt efter solens gång. De sörmländska byarna var relativt små och eftersom sprickdalsnaturen inte erbjuder möjlighet till stora slättbygder fick byarna anpassas efter terrängens förhållanden. Bebyggelsen lades på mark som ej gick att odla med närhet till dricksvatten, åkrar och ibland till fiskevatten. Under 1300-talet bildades länen. Kring 1300-talets mitt drabbades Sverige av en stor jordbrukskris som varade i nästan hundra år. Den orsakades bl.a. av missväxt och av digerdöden. Den slog till kring år 1350 och Sverige drabbades hårt vilket avspeglades i en kraftig befolkningsminskning. Många gårdar övergavs vid denna tid i Mälardalen.

Staden

Kring 1100-talet hade landhöjningen skapat en längre landtunga mellan Mälaren och Saltsjön. Man övergick allt mer till omlastning av skeppen mellan Stadshamnen i söder och Mälarhamnen i norr istället för att dra dem på rullar över näset. År 1435 gjorde Engelbrekt Engelbrektsson ett misslyckat försök att gräva en kanal för att öppna förbindelsen mellan Mälaren och Saltsjön och därmed möjliggöra utförseln av järnmalm via Tälje.

Ruiner av Telgehus

Telgehus

Ruinerna efter den medeltida borgen Telgehus eller Brandaborg ligger på en udde vid Linasundet norr om Södertälje, en strategiskt viktig plats mellan Saltsjöns och Mälarens vatten. Den tillkom under 1300-talet som ett fäste för fogden för Täljehus län, en administrativ enhet under Stockholms slotts län. Vid borgen förvarades naturprodukter som samlats in som skatt i området innan de skulle föras

vidare till slottet Tre Kronor i Stockholm. Riddaren Jönis Rut finns omnämnd som hövitsman på Telge år 1400. Medeltiden var delvis en orolig tid och vid den s.k. Engelbrektsfejden år 1435 ska borgen ha bränts ned av Erik Puke, en av Engelbrekts närmaste män. På platsen för den gamla borgen lät Karl Knutsson Bonde på 1450-talet uppföra en ny borg, Karlsholms slott. Den övergavs under århundradets slut när den fortifikatoriska uppgiften förlorat betydelse. Under 1700-talet benämndes ruinen för Ragnhildsborg efter stadens skyddshelgon. Den grävdes ut under 1930-talets mitt på initiativ av Östra Södermanlands kulturhistoriska förening i Södertälje och av Södertörns Högskola under början av 2000-talet.

1500-tal

1500-talets början innebar också medeltidens slut. År 1523 tillträdde Gustav Vasa som kung i Sverige. Han lät genomföra en indragning av kyrkans egendomar till kronan och reformation till en protestantisk kyrka. Frälset blev ett adligt stånd med rättigheter som kunde ärvas. Gustav Vasa lät upprätta jordeböcker med noggranna förteckningar över skattepliktiga gårdar och vilka som tillhörde frälset eller kronan. Frälse- och kronogårdarna sköttes ofta av arrendatorer medan skattegårdarna brukades av ägaren själv. Efter Gustav Vasas död 1560 tillföll Södermanlands hertigdöme, Hertig Karl, senare Karl IX.

Staden

År 1587 lät Hertig Karl av Södermanland förnya stadsprivilegierna och utökade stadens mark mot nordost kring nuvarande Ritorp, Brunnsäng samt i söder med Södra, Tveta, Bränninge och Saltskog.

1600-tal

Säteribildningar

Sverige blev under 1600-talet en nordeuropeisk stormakt genom framgångsrika krig och erövringar. Under perioden grundades många av våra ämbetsverk. Kontanta pengar var en bristvara i samhället på grund av de kostnadskrävande krigen. För att klara av dessa började staten ersätta de adelsmän som erbjöd sin tjänst i krig med stora jordegendomar liksom den s.k. ämbetsmannaadeln tilldelades gårdar och mark. Adelsnäs makt ökade och de lät uppföra stora ståndsmässigt byggda gårdar som skattebefriades om de bosatte sig där. Många tidigare självägande bönder blev istället arrendatorer eller helt enkelt bortkörda från sina gårdar. Eftersom de kostsamma krigen lät Karl XI under 1680-talet dra tillbaka en del av adelsmännens förläningar vid den s.k. reduktionen. De flesta av de indragna säterierna beboddes inte av adelsmannen eller var inte tillräckligt ståndsmässigt bebyggda. Under sent 1500- och under 1600-talet bildades ett flertal säterier inom kommunen, inkluderat Turinge socken, totalt sett kring 40 stycken. Några av de stora ägarna var Lars Sparre, Ebba Leijonhufvud och senare Erik Lovisin. Inom området kring Södertälje fanns säterierna Tvetaberg, Viksberg, Kiholm, Mältveta, Lina, Hall, Gärtuna eller Skärvsta och Glasberga. Flera av dess upphörde redan under 1600-talets mitt av olika skäl, bl.a. för att de var misskötta eller att adelsmannen inte bebodde gården.

Staden

De första årtiondena av 1600-talet var gynnsamma för staden med uthamnen i söder och med en inflyttning av utländska köpmän. En bit in på 1600-talet inträffade en nedgångsperiod i stadens utveckling.

Vägar

Vägarna var ofta i dåligt skick och vattenvägen var långt fram i tiden att föredra. Under 1600-talet

byggdes och förbättrades dock många vägar runt om i landet. Längs de viktigaste vägarna på land och till sjöss etablerades gästgiverier och krogar. Tvetavägen tillhör en av de historiskt sett viktiga vägarna till Södertälje och där låg en krog vid Åle under 1700-talet. Liksom vid Glasberga i Östertälje, Örsta i Bårsta och Hållkarlskrogen i Södertälje vid nuvarande Stockholmsvägen. Under 1700-talet ska ett gästgiveri även ha funnits i området kring kyrkan.

Näringar

Staden med omgivningar har haft mängder med smånärings. Längs de många vattendragen i de sydvästra delarna av området har vattenkraften nyttjats för kvarnar och sågar, bl.a. vid Bränninge och Åle i Tvetas socken. Under 1600-talet fanns ett järnbruk vid Bränninge i Tvetas socken, anlagt i slutet av 1680-talet av J Lohe. Bruket hade stångjärnshammare och bedrev senare även manufaktursmide.

Indelningsverket

Indelningsverket var en ny försvarsorganisation som skapades år 1682 under Karl XI:s tid. Genom att erbjuda bostad och uppehälle skulle armén förses med soldater. Landskapen skulle erbjuda ett bestämt antal knektar och varje socken delades därför upp i rotar som bestod av ett antal gårdar som skulle underhålla båtsmän eller soldater. Bostäderna var ofta ett torp med tillhörande del av äng och åker. Det fanns riktlinjer för hur bostadshusen skulle se ut och de är därför ofta av en liknande utformning. Eftersom Södermanland ingick i flottans ansvarsområde finns flera båtsmanstorp i kommunen. Bara i Tvetas socken ska ha funnits fyra båtsmanstorp bl.a. Brostugan under Vacksta, Ängsstugan under Eknäs samt ett grenadjärstorp. I Östertälje fanns bl.a. Lobergs under Gärtuna och Skarlunda båtsmanstorp. I Västertälje kan nämnas Kalaset under Vasa.

1700-tal

Generellt sett ökade befolkningsantalet i Södermanland under 1700-talet. Dess första decennier var dock hårda med pest, ökade krigskostnader och behov av krigsdugliga män. Kring 1717-18 samt kring mitten av 1700-talet inträffade missväxtår i Södermanland. Nödmynt präglades vilket bidrog till kraftiga höjningar av priserna.

Rysshärjningarna 1719

I juli månad år 1719 intogs delar av Södermanlands kust av ryssarna och deras galärflotta. Galärskjopp lade till i Igelstaviken. Vid Idrottsplatsen i Rosenborgsområdet möttes de ryska och svenska trupperna utan strid. Ryssarna lyckades bränna ned stora delar av Tälje liksom flera av socknarna i kommunen. I Östertälje brändes Hall ned.

Storskiften

Under 1700-talet började jordbruket vid större egendomar runt om i landet att så smått rationaliseras genom skiften. Storskiftet var en första skiftesreform som gick ut på att försöka att slå ihop de små tegarna till större ägor för att underlätta och rationalisera jordbruket samt för att få en bättre avkastning än de splittrade ägoförhållanden gav möjlighet till. Ängsmarkerna fortsatte dock vanligen att brukas gemensamt. *Äng är åkers moder* är ett gammalt talesätt vilket syftar på att ängen gav foder till kreaturen som gav gödsel till åkrarna.

Torp hemman och dagsverksskyldigheten

Befolkningsökningen medförde uppförande av nya torp och hemman på tidigare obebyggda utmarker. Från år 1734 beviljades även bönderna skattelättnad för sina torp vilket delvis bidrog till ökningen. Torparna utförde dagsverken på större gårdar och säterier inom skogsbruk, byggnation samt jordbruk. Torp och till herrgårdarna underlydande gårdar skulle även leverera naturavaror till huvudgården.

Torpen hade ofta en bit åkermark att bruka för eget behov. De torp som hade sämre förutsättningar för eget jordbruk gjorde fler dagsverken medan hemman, som var större, hade egna drängar som utförde dagsverken. Dagsverkesformen avskaffades först helt på 1940-talet.

Näringsar

Under 1700-talet fanns tobaksodlingar, spinneri, klädestillverkning och tegelbruk i stadens närhet och från år 1776 ett kronobränneri vid Mälarhamnen.

1800-tal

1800-talet var en omvälvande period med nya kommunikationssystem, omvandlingen av städer och landskap. Södertälje var fram till 1860-talet en liten stad med näringsar av handel och hantverk. Med början under 1860-talet förändrades dess karaktär till att bli en expansiv industristad som växte på tidigare landsbygd i stadens närområden.

Jordbruket

Under 1800-talet skedde innovationer och rationaliseringar inom jordbruket som skulle medföra omvandlingar av väl hävdade strukturer i landskapet som inte hade förändrats nämnvärt på flera hundra år. Runt om i landet genomfördes från år 1827 laga skifte som innebar att gårdens ägor samlades till så få ställen som möjligt. Det var upp till bönderna i varje by att besluta om skifte skulle genomföras eller ej. Laga skiftet medförde att en del byar i Mälardalen splittrades och att den långa bytraditionen bröts genom att gårdarna flyttades ut till nya sammanhängande åkermarker. Det åldriga landskapet började att gradvis förändras och de tidigare små byarna övertogs av stora ensamgårdar. Innan dess var landskapet mer uppsplittrat i mindre särhågnade åkrar med stora inslag av små betes- och slåtterängar, hagar samt hävdade sankängar. Skogen hade tidigare i större utsträckning nyttjats som betesmark och för lövuttag vilket gjorde att de delvis var glesare och ljusare än idag. Nya jordbruksmetoder under århundradet gjorde det möjligt att även odla tyngre lerjordar och ängarna fick börja ge vika för odlingsmarkerna. Stora delar av markerna dikades ut under 1800-talet så att det blev möjligt att odla lerjordarna och på en del håll genomfördes sjösänkningar.

Under 1800-talet infördes statsystemet på många gårdar vilket innebar att de stora gårdarna kunde anställa lönearbetare med betalning i natura, som stat. Jordbruksarbetarna som vanligen var gifta, egendomslösa lantbruksarbetare bodde ofta i särskilda statarbostäder nära gårdens ekonomibyggnader. En statarlänga rymde ofta ett flertal lägenheter. Vi känner ofta igen dem på deras stora volymer men visst fanns det även mindre statarbostäder. Statsystemet avskaffades först på 1940-talet. Idag utgör husen tillsammans med torp och ekonomibyggnader en försvinnande del av det äldre kulturlandskapet

Järnväg, vägnät och sjöfart

Vid utveckling av sjöfarten med den nya kanalen förbättrades även kontakten med närliggande kustnära socknar. Ångbåtstrafiken fick en stor betydelse från 1870-talet.

År 1862 invigdes Västra stambanan med en station vid Saltskog Öfvre. År 1895 kunde Norra Södermanlands invigas med stationer vid Tvetaberg och Almnäs i Tvetas socken.

1800-talet innebar också en förbättring av landsvägarna.

Staden

Under det tidiga 1800-talet drabbades staden av en koleraepidemi och på östra sidan av kanalen anlades en kolerakyrkogård. Med industriernas uppgång och förbättrade kommunikationer ökade

stadens befolkning från 1332 personer år 1855 till 5510 personer år 1895. Ny bebyggelse etablerades i näromgivningarna bl.a. i de blivande stadsdelarna Mariekäll och Grusåsen. Med invigningen av Södertälje Kallvattenkurinrättning år 1849 anlades stora villor, en del med lägenheter, runt om Badparken men även längre ut från staden på Näset och längs östra sidan av kanalen.

Industrier

I Tveta socken vid Lanarens utlopp låg sedan 1800-talets mitt Åhleströms fabrik vilka tillverkade kläder fram till 1860-talet. Ytterligare ett spinneri har funnits vid Fågelsången, nuvarande Pershagen. Vid Bränninge gård i samma socken pågick manufaktursmide och kvarnverksamhet med såg. I slutet av 1800-talet påbörjades granitbrytning vid Almnäs och verksamheten pågick fram till år 1925 med stor export till Tyskland. Kring Södertälje fanns från sent 1800-tal till de första årtiondena av 1900-talet ett stort antal tegelbruk, bl.a. vid Ragnhildsborg och vid Lina, det senare anlagt på 1860-talet.

Viktiga näringar och industrier etablerade sig i Södertäljes utkanter från tiden kring 1800-talets mitt med en kulmen på 1870-80-talen, bl.a. Södertälje Tändsticksfabrik vid Östra Mälarhamnen, senare Olssons Motorfabrik på samma plats. I Östertälje etablerades en ångsåg år 1859 vid Igelsta kring vilken Östertäljes villasamhälle växte fram under 1800-talets andra hälft och in på 1900-talet. År 1891 bildades Vagnsfabriksaktiebolaget i Södertälje, grunden till det senare Scania-Vabis, idag Scania, vilket finns mer att läsa om under "*Kolpenäs/Scania*". Många mindre företag växte fram under 1800-talet som plåtslagerier,

1900-tal

Södertälje upplevde en fortsatt stark expansion fram till 1:a världskriget då en nedgångsperiod inträffade som varade fram till 1930-talets andra hälft. Andra världskriget innebar återigen en viss stagnation men från sent 1940-tal upplevde staden åter en uppgång. Under sent 1960-tal anlände den första gruppen av assyrier/syrianska flyktingar kommunen, under 1970-talets början en stor grupp politiska flyktingar från Chile samt senare flyktingar från andra oroliga delar av världen, vilka bildat dagens mångkulturella kommun. År 1971 bildades Södertälje storkommun av Södertälje stad samt de tidigare landskommunerna Mörkö, Hölö, Över- och Ytterjärna, Över- och Ytterenhörna, Turinge, Taxinge, Tveta, Vårdinge samt Väster- och Östertälje. År 1999 bildade Turinge och Taxinge dock Nykvarns kommun. År 1946 slogs Södertälje stadsförsamling samman med landsförsamlingen, som bestod av Östertälje och Västertälje socknar. År 1972 delades församlingen in i Västertälje, Södertälje och Östertälje församlingar.

Staden med omgivningar

Kring sekelskiftet 1900 började staden köpa in gårdar i utkanterna för utbyggnad av bostäder. En del av markerna avstyckades i små tomter för självbyggen och egnahemsområden bildades bl.a. i Hagaberg, Västergård, Pershagen, Blombacka, Högantorp, Talby och Rosenborgs villastad. Egnahemsrörelsen växte fram under 1900-talets första årtionde till följd av det sena 1800-talets jordbruksrationaliseringar, bildandet av större egendomar och en växande klass av egendomslösa jordbruksarbetare. Staten lät under 1900-talets början inrätta en jordförmedlingsfond för att småbruksbolag och föreningar skulle kunna låna pengar för inköp och avstyckningar av mark för egnahemsbildningar och småbruk. År 1904 inrättades en egnahemslånefond för att även mindre bemedlade människor skulle ha möjlighet att låna till ett eget jordbruk. Syftet var att genom att erbjuda tomter med tillhörande småbruk hindra människor från att utvandra. År 1913 bildades AB Svensk Jordförmedling av de tidigare småbruksbolagen. I Högantorpsområdet köpte Mälarprovinsernas Egnahemsaktiebolag marker från Högantorp och styckade i två huvudgårdar, ett tiotal trädgårdsbruk och närmare 30 småbruk vilket kommit att prägla området.

Med övergången till ett modernt industrisamhälle etablerades butiker i olika kvarter i staden. Handelsträdgårdar anlades i stadens utkanter bl.a. i Mariekäll, Brunnsäng, Västergård, Viksängen, Bårsta, Karlhov och Brunnsäng. Industrierna gick bra vilket ledde till en befolkningsökning och till byggande av nya bostäder. En del företag lät uppföra bostäder själva för sina anställda bl.a. i Snäckviksområdet av Jutevävsfabriken. År 1915 bildades AB Bostäder i Södertälje där både representanter för stadens företag och kommunen ingick i styrelsen.

Mellan 1917- 1930-talets mitt drabbades även Södertälje av mellankrigstidens lågkonjunktur. Ombyggnaden av kanalen på 1920-talet förändrade stadsbilden. Hela kvarter på den östra sidan fick ge vika för den bredare och rakare kanaldragningen. Efter stadens stagnation började industrierna åter att gå bra vilket ledde till ny inflyttning och ett ökat bostadsbehov. Mellan 1936-46 ökade stadens befolkning från ca 14.000 till 22.000. Under 1930-talet byggdes staden ut mot söder, bl.a. med Södertälje Södra. I de centrala delarna uppfördes även flerbostadshus bl.a. längs Dalgatan.

Det tidiga 1900-talets bebyggelse möter efterkrigstidens höghus längs Ekensbergsgatan i Grusåsen.

Efterkrigstidens bebyggelse

Under 1950-60-talen rådde en stor bostadsbrist på många håll i landet och kraven på förbättrade levnadsvillkor och moderna bostäder ökade i takt med industrins kraftiga uppgång. Med undantag av tiden kring första världskriget fortsatte Södertälje att blomstra och växa fram till 1970-talet då expansionen blev något långsammare. Sedan andra världskrigets slut har befolkningen fyrdubblats och nya bostadsområden tillkommit. År 1948 bildades det kommunala bostadsbolaget Telgebostäder som tillsammans med Diös, Berg & Björhäll m.fl. svarat för en stor andel av byggandet i Södertälje för allmännyttan från 1940-talet. Även de stora industrierna medverkade i bostadsexpansionen genom att erbjuda och medverka i byggande av bostäder för sina anställda genom samarbete med privata byggherrar eller med kommunen bl.a. på Bårstafältet, i Vibergen, på Vårdsholmen och i Saltskog. Industriernas inflytande på byggandet i staden har som ovan nämnts förekommit redan under 1910-talet liksom samarbetet mellan företagen och kommunen om att lösa bostadsbehovet. Under 1940-50-talet byggdes bostäder på Vårdsholmen, Vibergen, Karlhov, Grusåsen, Brunnsäng, Östra Rosenlund och Viksängen. Under 1960- och 70-talet uppfördes storskaliga bostadsområden ofta i lite mer svårtillgänglig terräng samt på tidigare odlingsmarker i stadsdelarna Västergård, Bårsta, Ronna, Bergvik, Saltskog, Fornhöjden, Geneta, Pershagen och Hovsjö. Tidstypiskt för dessa flerbostadsområden är bostadshusens volymer och välplanerade centrum som skulle inrymma livsmedelsaffärer, ev. frisersalonger, kyrka, skola och ibland bibliotek. Under perioden byggdes flera skolor, pensionärshem och daghem.

Fritidshusen

I samband med semesterlagstiftningen under 1930-talets slut ökade efterfrågan på fritidshus och sportstugorna började etableras i kustområden och kring sjöar. I kommunen återfinns fritidshusområdena främst med koncentration på 1960-70-talet spridda i alla socknar. Idag råder generellt ett stort tryck på att omvandla fritidshus till permanentbostäder.

Jordbrukets förändring

Jord- och skogsbruket har rationaliserats kraftigt sedan 1800-talets andra hälft. Genom industrialiseringen minskade befolkningstrycket på landsbygden och sämre odlingsmarker kunde tas i anspråk för samlad bostadsbebyggelse. Efter andra världskriget kom mekaniseringen av jordbruket att starkt förändra landskapsbilden i Sverige. Det småskaliga jordbrukets betes- och hagmarkerna i landet försvinner mer och mer vilket sätter stora avtryck på kulturlandskapet. Åkerlyckor är idag en sällsynthet i landskapet.

Skola

Vid Vackstanäs i Tveta socken etablerades en lantushållsskola i början av 1900-talet med undervisning i förbättrade jordbruksmetoder, ett tidstypiskt fenomen som en följd av industrialiseringen, inflyttningen till städerna och andra tekniska innovationer som fick människor att överge landsbygden. Skolorna i staden berättar om Södertäljes växande befolkningsantal. Kring 1910 uppfördes de monumentala skolbyggnaderna Rosenborgsskolan och f.d. Täljegymnasiet. Mariekällskolan stod klar år 1948. Brunnsängsskolan och Blombackaskolan är några av de skolor som uppförts sedan tidigt 1960-tal.

Kommunikationer

Den nya kanalen som byggdes under 1920-talet kom att betyda mycket för sjöfarten, se mer under rapporten "*Södertälje stadskärna*". År 1919 byggdes uthamnen ut medan Oljehamnen tillkom 1960 och Igelstahamnen så sent som på 80-talet. Nyköpings-banan anlades 1913. År 1921 utökades järnvägen med dubbelspår och en bro samtidigt som Södertälje Södra anlades. Efterkrigstiden gav nya förbättrade kommunikationer, bl.a. satsade kommunen på vägarna. Runt Södertälje lades den nya motorvägen med motorvägsbron som var färdig år 1964. Under 1990-talet har kommunikationerna ökat med Svealandsbanan och Södertälje Syd samt Igelstatron.

Industrierna

Under 1900-talets första hälft låg Ohlsson Motorfabrik i Grusåsen. Senare etablerades Svenska Tobaksmonopolet på samma plats, se "*Kvarteret Lejonet*". Vid Almnäs låg ingenjörsgementet Ing I mellan 1970-1997. I början av 1900-talet bildades AB Baltic med lokaler i Uthamnen, se "*Kv Kanoten / Baltic*". Wedaverken grundades som gjuteri under 1910-talet. Vid Viksängen låg glödlampsfabriken Orion under 1920-talet. Vagnfabriksaktiebolaget i Södertälje expanderade stadigt sin anläggning vid Saltskogsfjärden och är idag ett stort globalt företag, Scania liksom Astra Zeneca i norr. År 1940 började Siporex sin verksamhet med placering i Uthamnen. Produktionen av betongmaterial för byggindustrin fortgick till 1970-talet då fabriken lades ned. På 1940-talet startade även AB Mikro-Verktyg i Södertälje, först med lokaler i den centrala delen av staden, senare vid Strängnäsavägen, därefter vid Storgatan och slutligen i Hovsjö. Företaget tillverkade bl.a. maskinverktyg, kugghjul. Ytterligare ett flertal framgångsrika industrier startade under sent 1800 / tidigt 1900-tal som ex. Alfa Laval, Keros, Ewos m.fl. Vid Ragnhildsborg anlades ett varv av Karta Oaxen år 1918.

Efter första världskriget inträffade en tillfällig nedgång i industrin fram till 1930-talet då tillväxten åter ökade. Efterkrigstiden innebar en kraftig tillväxtperiod som i Södertälje är mycket talande. Industriernas stora behov av arbetskraft ledde till en arbetskraftinvandring från nordiska länder men även från södra Europa. År 1960 öppnade t.ex. Scania ett tillfälligt kontor för värvning av arbetskraft i Aten till Södertälje. Inom kommunen sökte sig många från landsbygden till industrierna. Totalt ökade antalet anställda inom Södertäljes industrier från 4500-9000 mellan 1950-60. Ledande industrier i början av 60-talet var Wedaverken, Scania och Astra. Övriga var Svenska Centrifug AB, Mikro-verktyg AB, AB Baltic och Svenska Maskinverken. Idag dominerar de globala företagen Astra Zeneca och Scania industrilandskapet i norr och söder.

Kulturmiljöer på landsbygden

Tveta socken

Tveta socken är till större delen en landsbygdsocken sydväst om Södertälje. Den avgränsas av Hallsfjärden i öster, Överjärna samt Ytterjärna socknar i söder, Turinge socken i väster och Västertälje i norr. Namnet betyder ”*uthuggning*” och syftar på den avverkning och beredning av jordbruksmark som historiskt sett funnits i området. Tveta finns omnämnt i skriftliga dokument från år 1281. Under senmedeltiden infogades de norra delarna av socknen i Västertälje socken. Tveta har varit en egen kommun men sammanslogs med Östertälje kommun på 1950-talet. År 1963 infogades området i Södertälje stad och 1971 i Södertälje kommun. Socken är skogrik och odlingsområden är koncentrerade till Tvetaberg, Åleström och delar mot Hallsfjärden. I sydväst angränsar socknen de sammanhängande skogsområdena i Överjärna socken. Inom socknen finns sjöarna Måsnaren, Lanaren, del av Långsjön samt en del av Vällingen. Berggrunden består av gnejs med inslag av granit vid Solberga. Mot Hallsfjärden är en sandås. Jorden är svartmylla, mojord och med tunga lerjordar i dalgångarna, bl.a. dalgången mellan Måsnaren och Lanaren som består av odlingsmark.

Tvetas bebyggelse representerar en stor bredd från gårdar av lång hävd med torp och statarbyggnader, kyrkan, fritidshus, villaområden samt flerbostadsområdet Hovsjö från 1970-talet som presenteras separat under ”*Kulturmiljöer i staden*”. I sydost finns Bränninge gård, en herrgård och bruksmiljö av lång hävd omgiven av ett kulturlandskap med betesmarker mot vattnet. Landsbygden och kulturlandskapet där angränsar tätortsbebyggelsen i bostadsområdena Pershagen och Bränningstrand. Namnet Pershagen kommer från en Per i Haga eller Hagen som bodde i området under 1800-talets slut. Området avstyckades som egnahemstomter under tidigt 1900-tal och bebyggdes mellan 1905-1912. Under 1920-30-talet skedde en andra expansion av området. Det var framför allt arbetare vid stadens industrier Vabis, järnvägen och Södertälge Werkstäder som bodde i Pershagen. Bränningstrand blev framför allt ett område med sommarnöjen, bl.a. uppförde direktören för Vabis, Philip Wersén ett hus på ön Skorvan. Först på 20-30-talet byggdes områdena samman. Områdets ursprungliga sekelskifteskarakteristik har förändrats kraftigt sedan 1950-talet då de stora sekelskiftestomterna avstyckats och områdena har förtätats.

114. Stadan och Nabben

Miljöbeskrivning

Stadan och Nabben ligger på sjön Måsnarens sydvästra sida och är två sammanvuxna fritidshusområden av små stugor. Husen präglas av en småskalig enkelhet med flacka sadeltak, ofta med korrugererad plåt och med fasader, främst av liggande panel eller eternit. Kulörerna är hållna i gult, rött, grönt eller brunt. Stugorna ligger indragna på stora tomter och har ofta minst ett tillhörande uthus av samma sparsmakade enkelhet. Nabben har något mer stenig terräng än Stadan.

Stadan

Historik

Områdets bebyggelse är främst tillkommen från 1900-talets första hälft till 1960-talet. Under 1800-talet och början av 1900-talet uppfördes sommarhus eller s.k. sommarnöjen av välbärgade familjer men från semesterlagstiftningens tillblivelse under 1930-talet blev fritidshuset allmänt förekommande. Sportstugorna var ofta små, i enkla utföranden, antingen prefabricerade eller själbyggen. Benämningen sportstuga syftade på den naturnära friluftnsformen som genomsyrade fritidslivsidealerna.

Kommentar

Stadan och Nabben representerar två välbevarade områden av tidstypiska och funktionalistiskt utformade små stugor från 1900-talets första hälft och mitt med ett samhällshistoriskt värde.

Vägledning

Områdets hus bör underhållas med respekt till deras ursprungliga karaktär. Tomternas luftighet bör fortsatt utgöra karaktärsdrag i området. Vid utvidgning av området kan nya byggnader utformas som tydliga tillägg men karaktären bör präglas av ett enkelt lågmålt formspråk

Nabben

115. Eknäs gård

Miljöbeskrivning

Vid en vik på östra sidan av sjön Vällingen ligger gården Eknäs. Gårdens corps de logi är en knuttimrad och panelad byggnad i två våningar med ett brutet tak, s.k. mansardtak med avvalmade gavelspetsar och med fasader i ett klassicistiskt formspråk artikulera med frontespis, hörnmarkeringar, rikt profilerade lister och ett entréparti med tympanonfält och pilastrar. Den har ett magnifikt läge i en sluttning intill sjön.

Genom gårdsmiljön löper en vägsträckning vidare mot Järna och avdelar på traditionellt sätt mangården från ekonomibygnader och uthus som är belägna nordost om mangården. I miljön ligger även några ålderdomliga timrade och panelade rödfärgade byggnader som utgjort bostäder för gårdens anställda. Området är delvis kuperat med barr- och lövskog där ett sammanhängande odlingslandskap breder ut sig i dalgångarna som flikar mellan höjderna.

Historik

Eknäs som tidigare även kallats Jumsta var ett frälsehemman under 1600-talet och ägdes under första hälften av släkterna Dufva och Rosenskiöld för att senare hamna i ätten Sparres ägo. Under 1800-talet skiftade ägandet ofta. Gården hörde fram till 1910-talet Jumsta gård då nuvarande ägarfamilj sålde Jumsta till dåvarande arrendator. Eknäs kom i nuvarande familjs ägo under 1800-talets andra hälft när agronomen David Natanael Pettersson köpte gården av Elof Rosén och sedermera gifte sig med dennes dotter. Huvudbyggnaden är uppförd år 1798 som sommarbostad till viktualiehandlare Bergius, samma släkt som skapade den Bergianska trädgården i Stockholm. Även ett närliggande timrat boningshus är daterat till 1700-talet, men grunden kan enligt uppgift vara från 1600-talet. Till gården har dagsverkstorpen Rothugget, Alstugan, Dalen och det tidigare båtsmanstorpet Ängsstugan hört. Torpen har uppförts i sluttningar av mark som inte lämpats för odling, i gränsen mellan bördiga dalgångar och skog. Ekonomibygnaderna är uppförda under 1890-talet med undantag av ladugården som byggdes kring 1940 efter att den gamla ladugården brann ned. På gården drivs ett aktivt jordbruk. Fram till 1969 fanns en besättning av 50 mjölkkor och 50 ungdjur på gården innan man övergick till köttproduktion fram till 2004. Idag upprätthålls betesmarkerna av får. Förutom jordbruk har gården historiskt sett haft olika näringar, bl.a. fanns här ett trädgårdsmästeri fram till 1930-talet. I miljön har funnits stora växthus som gjort det möjligt att producera exklusiva grönsaker och frukt som sparris och vindruvor vilket bl.a. såldes i Stockholm. I sjön Vällingen har funnits tillgång till fiske för husbehov.

Gården ska även ha haft tobaksodlingar under 1700-talet. Tobaksladorna stod kvar in på 1800-talet då de ansågs anskrämliga i miljön och därför revs. Öster om gården finns stensättningar och lämningar som berättar om tidigare brukande av området med stengärdesgårdar, rester av en kolbotten samt eventuella odlingsrösen. Närmaste forntida lämningar finns norr om gården vid Jumsta. Till gården har funnits ett sågverk. Gården har brukats av nuvarande familj sedan 1870-talet och idag pågår en varsam renovering med traditionella material av gårdens byggnader.

Kommentar

Eknäs är en representativ högreståndsmiljö från 1700-talet med välbevarade och välskötta byggnader av olika funktioner där den arkitekturhistoriskt värdefulla huvudbyggnaden och de knuttimrade boningshusen har ett sammantaget högt byggnadshistoriskt värde. Uppdelningen av mangård och ekonomideln med vägen som leder genom miljön är representativ för en traditionell gårdsstruktur. Bebyggelsens placering i höjdläge berättar om ett ekonomiskt nyttjande av den odlingsbara marken.

Vägledning

Det samlade kulturhistoriska värdet är beroende av att byggnaderna även i framtiden ges ett varsamt underhåll baserat på traditionella material och att ursprungliga detaljer värnas.

Det öppna landskapet är beroende av en fortsatt jordbruksdrift av omgivningarna samt bete av hagmarker.

Nya byggnader bör ges en traditionell placering samt anpassas i material, volym och färgsättning till befintlig bebyggelse.

116. Lill-Tibble

Miljöbeskrivning

Lill-Tibble ligger synligt i landskapet i en sluttning vid skogskanten intill Tvetavägen mellan Tvetaberg och Kallfors gård. Det är ett torp med ett putsat tegelhus med vita fasader och rödaktiga hörnmarkeringar. Vid stugan finns även en ladugård

Historik

Torpet uppfördes under Tibble gård, en gång avstyckad från Tvetaberg. Tibbles äldsta skriftliga belägg är från år 1291. Huset vid Lill-Tibble byggdes kring 1800-talets mitt med en stomme av murtegel från Tvetas tegelbruk. Ytterligare liknande torp har funnits i området bl.a. vid Mjölnartorp.

Kommentar

Tveta är ganska väl representerat av enskilt liggande torp. Lill-Tibble får representera den grupp av tegeltorp som uppfördes under 1800-talets mitt i socknen och har ett byggnadsteknikhistoriskt värde samt ett samhällshistoriskt värde som en representant för 1800-talets torp i Tveta socken.

Vägledning

Byggnadens kulturhistoriska värde är beroende av underhåll med traditionella material. Torpets karaktär i enskildhet och småskalighet bör värnas.

117. Kvedesta Grindstuga

Miljöbeskrivning

Grindstugan är en traditionell timrad och panelad stuga med sadeltak, stengrund och relativt små fönsteröppningar. Den ligger i en sluttning i gränsen mellan odlingsmark och skog längs grusvägen mot Kvedesta gård.

Grindstugan

Historik

Grindstugan har utgjort torp under närliggande Bränninge gård och är sannolikt uppförd under 1800-talets mitt. Äldsta skriftliga belägg för Bränninge by är från år 1364. Äldsta belägg för Kvedesta är från år 1409.

Kommentar

Kvedesta grindstuga berättar om en ålderdomlig struktur kring vilken de stora gårdarna i kommunen har varit uppbyggda med arbetskraft i form av torpare. Den fyller därför ett samhällshistoriskt värde. Den utgör även ett miljöskapande värde som en kvalitet att tillvarata vid en framtida utveckling av området.

Vägledning

För att bibehålla byggnadens ålderdomliga karaktär krävs ett underhåll med traditionella material och utföranden.

Ev tillbyggnader skulle förändra den välbevarade torpkaraktären.

118. Tveta gamla sockencentrum

Miljöbeskrivning

På en höjd i det öppna odlingslandskapet intill sjön Måsnarens södra del ligger Tvetas gamla sockencentrum kring Tveta kyrka. Direkt angränsande till kyrkogården ligger Tvetabergs herrgård.

Nordost om kyrkan är en timrad byggnad som en gång utgjort kyrkstall med sadeltak och tjärade portar. Väster om kyrkan ligger det tidigare ålderdomshemmet, en byggnad i två våningar med panelade fasader med en tandsnittsornerad gavelgesims och sadeltak. Den utgör idag vandrarhem. I nordost ligger Tveta kyrkskola, en knuttimrad byggnad med stående panel samt Klockargården, en låg träbyggnad med panelade fasader, kraftigt mittparti, sadeltak med plåt och ursprungliga fönster. Intill dessa ligger Tvetabergs skola, en vinkelbyggnad i tidstypisk träpanelarkitektur från 1800-talets andra hälft med liggande och stående panel med inslag av lövsågeridekor.

Tveta kyrkskola

Historik

Platsen har sannolikt en lång kontinuitet vilket fornlämningar bl.a. järnåldersgravar öster om kyrkan vittnar om. Tveta kyrka uppfördes Huruvida det funnits en träkyrka på platsen innan är oklart.

Kyrkstallet kan vara från 1700-talet eller 1800-talets mitt och är en byggnadstyp som vanligen ingick i kyrkomiljöerna förr. Under 1700-talet fanns ett gästgiveri i området med lämplig placering intill vägen mot Södertälje. Under 1800-talet tillkom nya samhällsfunktioner i sockencentrumet med en skola samt ett ålderdomshem. Skolan som uppfördes av Tvetabergs herrgård kompletterade eller avlöste den äldre under sent 1800-tal och har en för tiden vanlig vinkelställd planform enligt *”Normalritningar till folkskolebyggnader”* från år 1865.

Kyrkstallet

Kommentar

Miljön med kyrka, kyrkstall, klockaregård, gamla kyrkskolan, Tvetabergs skola, ålderdomshem har sammantaget ett högt samhällshistoriskt värde och berättar om vilken central del detta var i området. Kyrkans läge intill Tvetabergs säteri med dess långa allé är en miljö av högt kulturhistoriskt värde.

Vägledning

Kyrkan och kyrkogården skyddas enligt Kulturminneslagen.

Husen bör ges en omvårdnad med antikvariskt rätta material och metoder.

Restriktivitet från grupperingar av ny bebyggelse i närmiljön bör tillämpas med hänsyn till kyrkan som historiskt riktmärke i landskapet.

Gamla ålderdomshemmet

119. Vackstanäs

Miljöbeskrivning

Vackstanäs är naturskönt beläget på en udde i sjön Vällingen. Miljön består av ett flertal byggnader knutna till den undervisningsverksamhet som bedrivits här sedan tidigt 1900-tal och miljön präglas därför av 1900-talets tre första decennier.

Av särskilt kulturhistoriskt intresse är Gammelgården, en villa av nationalromantisk karaktär med ett mycket brant sadeltak, locklistpanelade fasader och små fönsteröppningar.

Gammelgården

Historik

Vackstanäs har utgjort en utgård till gården Wacksta vars äldsta skriftliga belägg är från år 1379. År 1686 utgjordes den av 1 mantal frälse. År 1910 inleddes undervisningsverksamheten vid Vackstanäs på initiativ av grosshandlaren Oskar och Signe Broms. De lät bilda stiftelsen ”*Otto och Signe Broms Hemskola å Vackstanäs*” och skänkte Vackstanäs till den. År 1915 startade skolan, ”*Landthushålls- och Hemsysterskola*”. I styrelsen satt bl.a. representanter för Fredrika Bremerförbundet.

Fenomenet lantbruksskolor och lanthushållsskolor uppstod under tidigt 1900-tal som en reaktion på industrialiseringens och jordbruksrationaliseringarnas påverkan på den svenska landsbygden genom den avfolkning som skedde. Det första lanthushållningsseminariet hölls av Fredrika Bremerförbundet i Östergötland år 1907. Lantbruksskolorna undervisade i förbättrade jordbruksmetoder som skulle kunna ge en bättre avkastning och som kunde skötas med ett färre antal anställda.

Lanthushållsskolorna som riktade sig till kvinnor hade syftet att lära dem att sköta ett lanthushåll. Ekonomi, näringslära och barnavård var en del av de ämnen man undervisade i. År 1943 blev Vackstanäs även hemsysterskola. Skolan hade från början byggnaderna Gammelgården och Lillstugan till förfogande. Elever och lärare bodde till en början i Gammelgården. Under de första åren byggdes husen Tomtebo, Solbacken, Skogsbo, Sjöstugan samt ekonomibyggnader och uthus. Gammelgården tillhör den äldsta bebyggelsen och är i sitt ursprung från tidigt 1800-tal. Den har senare förhöjts en våning och år 1915 gjordes en tillbyggnad av en veranda på ena gaveln. Byggnaden vinterbonades under 1930-talet. Den utgjorde skolans huvudbyggnad mellan 1915-1935 då Nygård, ritad av arkitekten John Åkerlund, stod klar och övertog funktionen av huvudbyggnad. År 1961 stod den nya skolan ritad av Tor Brunner färdig.

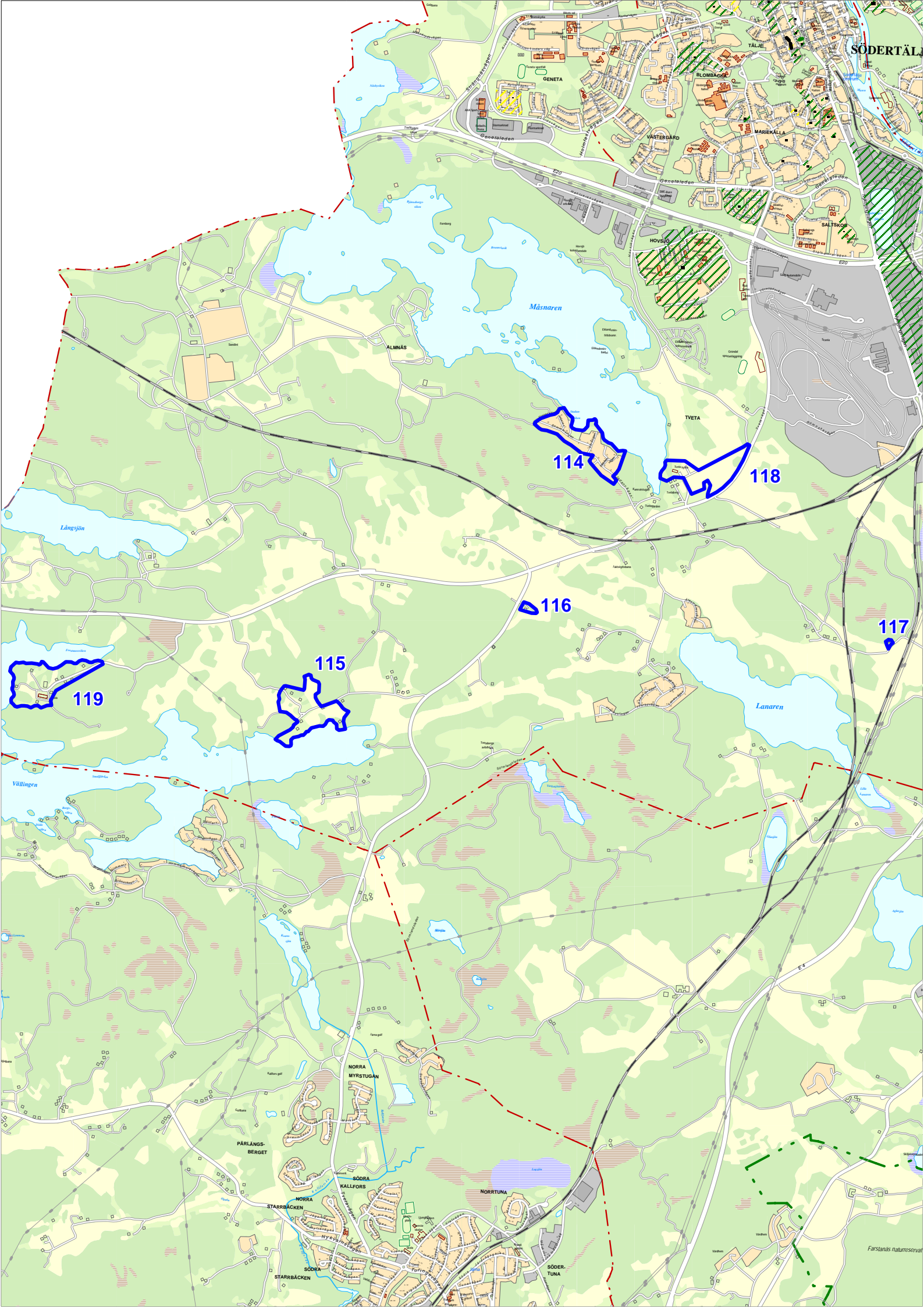
Kommentar

Vackstanäs har ett samhällshistoriskt värde i sin funktion av en lanthushållsskola från 1910-talet, som ett tidstypiskt fenomen som ska ses i relation till industrialiseringens följder. Det byggnadshistoriska

och arkitektoniska värdet representeras av Gammelgårdens nationalromantiska uttryck. Även övriga byggnader från tidigt 1900-tal ska ses som en del av helheten.

Vägledning

Gammelgården bör vårdas med traditionella material knutna till det tidiga 1900-talets omformning av byggnaden. Restriktivitet bör gälla för tillbyggnader. Övriga byggnader bör vårdas utifrån deras ursprungliga tidiga 1900-talsuttryck.

SÖDERTÄLJA

114

118

116

117

115

119

Månaren

Lanaren

NORRA MYRSTUGAN

PÄRLANGSBERGET

SÖDRA KALLPORS

NORRA STARRBÄCKEN

SÖDRA STARRBÄCKEN

NORRTUNA

SÖDERTUNA

Farstans naturreservat

Lina

Lina ligger i Västertälje socken. Området har ett flertal fornlämningar från yngre stenålder till brons- och yngre järnålder som berättar om områdets långa kontinuitet. Lina finns omnämnt i skriftliga dokument från år 1276. Från tidigt 1900-tal bedrevs en omfattande tegelbruksverksamhet i Lina. Under sent 1800-tal uppfördes skola och ålderdomshem. Under 1930-talet bebyggdes Helenelund med villor. Lina har exploaterats under sent 1900-tal med utbyggnad av flerbostadshus och småhus med eget centrum och kyrka.

120. Lina gård

Miljöbeskrivning

Lina gård ligger intill Linasundet, snett emot Ragnhildsborg. Miljön avgränsas i väster av vägen och består av ett flertal byggnader.

Huvudbyggnaden är ett timrat och putsat hus i två våningar med en inredd vind, fasader som indelas i fält av halvkolonner och med ett brutet skiffertäckt tak med takkupor med tympanonfält, mot gårdsplanen försett med ett urverk. Fönstren har en symmetrisk placering i fasaderna och omfattas av dekorerade foder i trä. Norr om mangårdsmiljön ligger ett par ekonomibyggnader där kvarnmagasinet i två våningar med brutet tak utmärker sig i sin volym. I miljön finns även några timrade och rödfärgade boningshus av hög ålder.

Historik

Enligt en legend tillhörde Lina drottning Ragnhild på 1100-talet. Gården har en lång hävd där äldsta skriftliga belägg har kunnat beläggas så långt tillbaka som till år 1282. Den har utgjort en av de största gårdarna i Västertälje socken. Under en lång tid var Lina ett kyrkogods men det drogs in till Kronan under 1500-talet. Hertig Karl lät år 1593 donera gården till staden Tälje mot ett visst arrende för att på så vis gynna stadsnäringarna, men den återtog till Kronan då staden låtit både byggnader och odlingsmarker förfalla. Lina förlänades därefter med säterifrihet till Caspar König, adlad Lilliecrona, vilken var krigskommissarie och hovapotekare. Ägarna avlöste varandra tätt under 1600- och 1700-talen. Huvudbyggnaden är sannolikt uppförd under 1600-talet men har byggts på med en våning kring år 1800. Större delen av övriga byggnaderna är tillkomna under 1700- och 1800-talen.

År 1905 såldes egendomen till Kiholms AB som lät anlägga ett tegelbruk som främst tillverkade murtegel. År 1914 övertogs det av Mälardalens Tegelbruk AB som lät utöka produktionen och uppföra en ny tillverkningsbyggnad samt anlägga en decauvillejärnväg för transport av leran. Tegel levererades bl.a. till uppförandet av Tekniska Högskolan, Stockholms stadshus och Söderby sjukhus i Salem. Anläggningen förstördes i en brand på 1940-talet men återuppbyggdes delvis. Produktionen lades slutligen ned under 1970-talet.

Kvarnmagasinet

År 1965 köptes delar av egendomen åter av staden som lät avstycka mark för uppförande av bostäder i nuvarande Lina Hage och Ronna.

Kommentar

Lina gårds kulturhistoriska värde ligger i dess långa hävd och i den välbevarade gårdsstrukturen med ett flertal bevarade funktionsbyggnader. Huvudbyggnaden och kvarnbyggnaden tillhör de mest intressanta byggnaderna i den väl sammanhållna och avgränsade gårdsmiljön.

Vägledning

För att värna miljöns kulturhistoriska värde bör gårdsstrukturen behållas med sina många byggnader. Byggnaderna bör underhållas med material och metoder som är traditionella. Vid enstaka nya byggnader bör de anpassas och underordnas den befintliga bebyggelsemiljön i material, volymer och i färgsättning.

121. Mora torp

Miljöbeskrivning

Mora är ett ålderdomligt torp bestående av timrade byggnader, en parstuga med åstak och ett magasin på en hög stengrund med källare. Miljön ligger på en höjd intill Enhörnavägen och innehåller även väl hävdade stenrika beteshagar med gärdesgårdar som avgränsningar.

Historik

Mora har tillhört Kiholms eller Lina gård och är troligen uppfört under 1700-talet.

Parstugan vid Mora

Kommentar

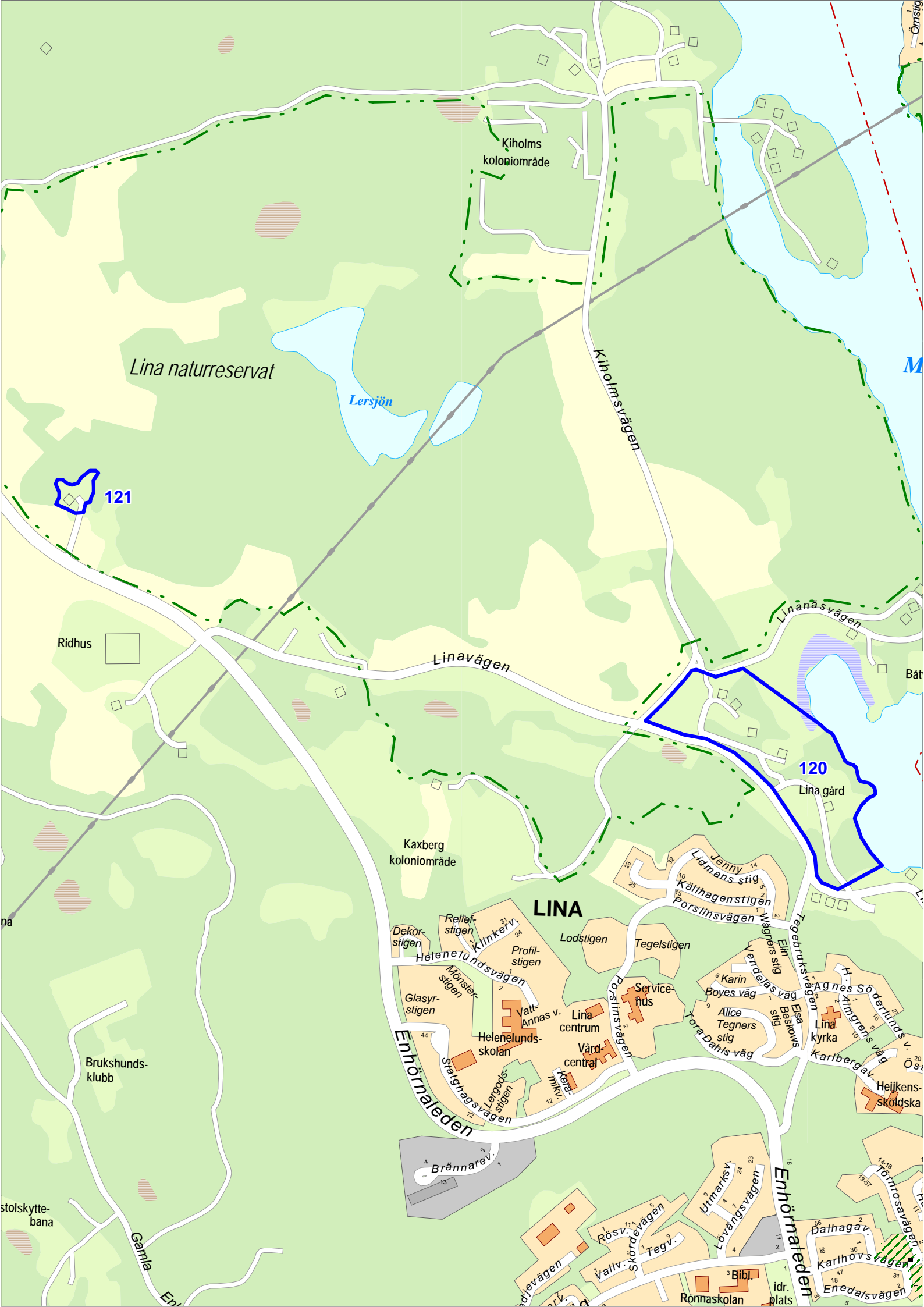
Mora representerar en ålderdomlig torpmiljö av byggnader och hävdade betesmarker av högt byggnadshistoriskt och miljöskapande värde. Miljön berättar om äldre tiders förutsättningar och brukande av landskapet.

Vägledning

Byggnaderna bör fortsatt ges en traditionell omvårdnad baserad på antikvariska principer. Fortsatt bete av hagarna är en förutsättning för bevarandet av det höga kulturhistoriska värdet och för förståelsen av miljön.

Magasinet

Lina naturreservat

Lersjön

Kiholms koloniområde

Kiholmsvägen

121

120

Linavägen

Kaxberg koloniområde

LINA

Lina centrum

Helenelunds-skolan

Helenelunds-skolan

Vårdcentral

Servicehus

Lina kyrka

Lina skola

Lina kyrka

Lina skola

Lina kyrka

Linånäs-vägen

Lina gård

Ridhus

Brukshunds-klubb

Brukshunds-klubb

Brukshunds-klubb

Brukshunds-klubb

Brukshunds-klubb

Brukshunds-klubb

Brukshunds-klubb

Lidmans stig

Källhagenstigen

Porstinsvägen

Wagners väg

Vendels väg

Bojes väg

Alice Tegnérstigen

Tora Dahls väg

Hejkens-sköldska

Hejkens-sköldska

Hejkens-sköldska

Hejkens-sköldska

Hejkens-sköldska

Hejkens-sköldska

Hejkens-sköldska

Hejkens-sköldska

Hejkens-sköldska

Hejkens-sköldska

Brännarevägen

Rosv.

Utrmarksv.

Lövrängsvägen

Enhörnaledden

Gamla Enhörnaledden

Enhörnaledden

Enhörnaledden

Enhörnaledden

Enhörnaledden

Enhörnaledden

Enhörnaledden

Enhörnaledden

Enhörnaledden

Enhörnaledden

Enhörnaledden

122. Djupdals maskinhall

Miljöbeskrivning

Vid det gamla vattenverket vid Djupdal ligger en maskinhall, en kompakt byggnad med röda tegelfasader med inslag av putsade välvda fält i fasaderna med tegelornamentik. Fasaderna bryts upp av välvda fönsteröppningar som är småspröjsade i övre delen. Taket är brutet med avvalmade gavelspetsar.

Historik

Vattenverket vid Djupdal startade år 1904 med syfte att förse staden med dricksvatten. Tidigare låg stadens vattenverk mer centralt där det byggdes ut under 1890-talet. Staden hade dessförinnan inte haft någon vattenledning för dricksvatten utan det hämtades istället ur olika brunnar runtom om i staden. Byggnaden vid Djupdal bestod av ångpumpstation, reservoar och tryckledning. Ingenjören Johan Gustaf Richert, en föregångsman inom VA-tekniska frågor ledde arbetet vid vattenverket.

Kommentar

Djupdals maskinhall utgör en solitär företeelse från tidigt 1900-tal i kommunen och har i sin anläggningshistorik och betydelse för staden sedan tidigt 1900-tal ett viktigt samhällshistoriskt värde att förmedla ur många aspekter. Maskinbyggnaden är dessutom i sin karaktäristisk, strama nyttoarkitektur i tegel med jugendformspråk av högt arkitekturhistoriskt värde. Den har också ett kontinuitetsvärde i sin över 100-åriga funktion att förse staden med vatten.

Vägledning

Vid underhåll är det viktigt att byggnadens strama industrikaraktär och jugenddrag som t.ex. putsfälten, fönstren, tegelfriserna och portarna värnas. Traditionella material bör användas.

123. Ragnhildsborgs gård

Miljöbeskrivning

Ragnhildsborg ligger intill Linasundet norr om staden. Området är kraftigt kuperat och sluttar mot vattnet i väster. Här möter landsbygden tätortens glesa villabebyggelse.

Området är uppskattat för rekreation med promenadstigar, MälARBadet i norr och skidanläggningen Ragnhildsborgsbacken. Mangården har putsade byggnader med en huvudbyggnad i ett klassicistiskt formspråk, en stramt utformad flygel samt en länga i norr. Gården ligger intill vattnet med utsikt över Slottsholmen och den medeltida fogdeborgen Täljehus. I miljön finns även bostadshus samt ekonomibygnader, bl.a. ett stall i silikattegel. Närmaste omgivning består av betade hagar. I närmiljön finns villor från 1910-talet fram till idag.

Ragnhildsborgs mangårdsbyggnad.

Historik

Ragnhildsborg hette ursprungligen Hushagen men döptes om i romantisk anda under 1800-talet efter stadens skyddshelgon. Äldsta skriftliga dokument för Hushagen är från år 1580. Det ingick ursprungligen i hushållet för riksadministrationen. Nuvarande huvudbyggnad uppfördes under 1830-talet. Även södra flygeln är från tidigt 1800-tal men utbyggd på 1940-talet. Den norra längans mittparti är från 1850-talet. Stallet är sannolikt uppfört under tidigt 1900-tal. Mellan 1775-1908 tillverkades takpannor och murtegel vid Ragnhildsborgs norra tegelbruk som låg vid MälARBadet. Det södra bruket som låg på varvsområdet var i produktion från tidigt 1800- 1930-tal och tillverkade bl.a. silikattegel eller Ludvikategel som är ett kalkcementtegel. Produktionen vid bruken var omfattande och under sent 1800-tal anlades ett räls-spår, en décauvillebana mellan lertagen i Brunnsäng och tegelbruken. Ovanför det nuvarande varvsområdet låg arbetarbostäder för tegel- och senare för varvsarbetarna. Varvet etablerades kring sent 1800- eller tidigt 1900-tal som ett prämvarv till Karta & Oaxens kalkbruk. Intill Ragnhildsborg låg på 1930-talet en handelsträdgård.

Kommentar

Ragnhildsborg har ett kulturhistoriskt värde i sin historiska funktion tillhörande riksadministrationen med närhet till den medeltida borgen Täljehus samt i den senare betydande tegeltillverkningen och i varvet knutet till Oaxens kalkindustri. Gården har även ett byggnadshistoriskt och miljöskapande värde i sina välbevarade klassicistiska byggnader och i de betade markerna ned mot vattnet.

Vägledning

Byggnaderna bör vårdas med traditionella material och metoder. Ursprungliga detaljer bör värnas. Det är av vikt för området att fortsatt bete bedrivs av hagmarkerna intill gården för att hålla landskapet och siktlinjerna mot den historiskt sett viktiga borgen Täljehus.

Mälaren

Mälarbadet

Mälarbadsvägen

Båtvarv

Ragnhildsborg

123

Ragnhildsborgsvägen

Nydalav

Telgehus
*Katt-
havet*

RAGNHILDSBORG

Joelsvägen

Danielsväg

Gabrielsväge

Gabrielsvägen

Rafaelsvägen

Mikaelsgr.

Gabrielsvägen

Linavägen

Bel

Östertälje sockens landsbygd

För områdesbeskrivning se under ”Kulturmiljöer i staden, Östertälje.”

124. Glasberga

Miljöbeskrivning

Glasberga gård ligger i en dalgång öster om Fornhöjden nära Glasbergasjön. Omgivningarna utgörs av odlingsmarker i sänkorna av ett kuperat landskap med åkerholmar och impediment med träd, bl.a. stora ekar. I omgivningarna förekommer torpgrunder och odlingsrösen som berättar om den tidigare strukturen och markanvändningen i området.

Mangårdsmiljön består av en huvudbyggnad med brutet tak med glaserat tegel, putsade fasader med en frontespis och en rusticerad barockportal. Den flankeras av två putsade flyglar med brutet tak med avvalmade gavelspetsar. Miljön nås via en allékantad infart.

Ekonomibygnaderna ligger avskilda från mangården och utgörs av sten- och träbyggnader. Mellan mangård och ekonomibygnader ligger en mejeribygnad, arrendatorsbostad och uthus. Väster om gården ligger Glasberga Krog en timrad och panelad byggnad.

Historik

Glasberga ligger i ett intressant område som är tätt på fornlämningar från stenålder, bronsålder och järnålder. Under romersk järnålder utgjorde området sannolikt ett viktigt centrum vilket kunnat påvisas genom förekomsten av husgrunder, avfallslämningar och keramik. Fynd av redskap och järnnitar antyder att det har funnits en båttillverkning i området ned mot Igelstaviken. Söder om gården ligger fornborgen Ryska borgen. Glasberga gård har kontinuitet sedan medeltid men fynd från stenåldern berättar om en möjligen betydligt längre hävd. Tidigare fanns här byn Glasby som finns med i skriftliga handlingar från år 1327, bl.a. som ”Glasaby”. Namnet Glasberga finns först omnämmt år 1659. Bytomter vittnar om en bosättning sedan sen järnålder. Glasby utgjordes av två gårdar under 1500-talets första hälft. År 1636 såldes en av byns då tre gårdar till kyrkoherden Johannis Watrangius, adlad Watrang. Hans bror lät bilda säteriet som fick säterirättigheter 1662. Nuvarande huvudbyggnad och möjligen också flyglarna uppfördes mellan 1657-1665. Mellan 1709-1917 samägdes gården av Gärtuna och Stora Skärfsta. Den tycks ha klarat sig undan förstörelse vid ryssarnas angrepp på den sørmländska kusten 1719. Vid en ombyggnad under tidigt 1800-tal fick huvudbyggnaden sin nuvarande utformning. Från år 1768 omnämns Glasberga krog som tillhörande säteriet. Egendomen har varit omfattande och kring 1800 hade gården 12 dagsverkstorp, en skvaltkvarn och tobaksland. Några av enskilt de liggande torpen som hört till gården är Skogshyddan, Fängelset och Vaktstugan. Ekonomibygnaderna är uppförda kring 1900 och 1920.

Kommentar

Glasberga har ett högt samhällshistoriskt värde som en av Östertäljes stora gårdar med huvudbyggnad från 1600-talets andra hälft samt miljö av flyglar och ekonomibyggnader. Den berättar om adelns dominerande ägande under 1600-talet och om hur de stora egendomarna en gång var uppbyggda. Mangårdens byggnader av huvudbyggnad och flyglar har ett arkitekturhistoriskt värde i sin välbevarade sammanhållna karaktär.

Vägledning

Glasberga är utbyggnadsområde för Glasberga sjöstad som kommer att ligga i direkt anslutning till gården.

Mangårdens arkitekturhistoriska värde värnas genom ett underhåll med traditionella material och stor omsorg om utförande.

Gårdens mangård bör vara dominerande i landskapet.

De gamla bytomterna är fornminnen och skyddas genom Kulturminneslagen.

F.d. mejeri

125. Hall

Miljöbeskrivning

Hall ligger i en dalgång angränsande till Hallsfjärden i öster. Landskapet är det för Södermanland typiska sprickdalslandskapet med förkastningsbranter omväxlande med långsträckta dalgångar där odlingsmarker breder ut sig mot Hallsfjärden. Genom området slingrar sig Nynäsvägen kantad av en hög brant i norr. I söder angränsar odlingsmarkerna Hallsveden som är ett sammanhängande skogsområde. I området finns förhistoriska fornlämningar representerande yngre stenålder till järnålder.

Huvudbyggnad samt flygel vid Hall

En av Åboms flyglar.

Huvudbyggnaden vid Hall är en putsad klassicistisk byggnad med sadeltak, framskjutet mittparti med frontespis, tandad taklist och en hög stensockel. Den flankeras av en äldre panelad flygel med avvalmat brutet tak. Från äldre tider är även en timrad kvarnbyggnad i två våningar med brutet tak, intill ett vattendrag söder om huvudbyggnaden. I området finns även ett par putsade flygelbyggnader.

Historik

Arkeologiska fynd som har gjorts väster om Håga i söder är daterade till stenåldern och vittnar om miljöns långa betydelse som boplats. Området är höglänt och har därför gett möjlighet till bosättningar sedan långt tillbaka i tiden. Flera gravrösen från bronsålder men även boplatslämningar och skålgropar bekräftar en kontinuitet i brukande liksom järnåldersgravarna. Fornlämningarna är koncentrerade kring odlingsmarkerna. De bördiga markerna har varit förutsättningen för bebyggelseetableringar och under medeltid fanns här tre närliggande byar, Håga, Hall och Hageby. Namnet Hall kan betyda hall eller håll, antydandet läget intill en berghäll.

Äldsta skriftliga belägg är från år 1331. Byn bestod av tre hemman, varav en del jord ägdes av frälset eller av kyrkan. Under 1400-talets slut skänktes gården Hall till Riseberga systerkloster som ägde det under en period. Vid säteribildningen under Lars Sparres ägo på 1660-talet kom ett av hemmanen att ingå medan de två övriga under 1700-talet kallades Bondehall. Säteriet förlorade sina privilegier under Karl XI:s reduktion.

År 1719 brändes Hall ned vid ryssarnas anfall på den sörländska kusten. Gården byggdes åter upp under den nye ägaren, von Schewen, med en envåning timrad huvudbyggnad med säteritak och med två par timrade flyglar av vilka endast den norra finns kvar. Den timrade kvarnbyggnaden byggdes 1812. Kring mitten av 1800-talet byggdes huvudbyggnaden på med en våning och fick en veranda. Några år därefter revs de östra flyglarna och den södra flygeln brann ned. Hall har haft ett flertal torp bl.a. i skogsbygden.

Kvarnen

År 1876 öppnades en åkerbrukskoloni för vanartiga barn vid Hall genom stiftelsen ”Oscar och Josefinaföreningen”. Föreningen med uppfostringsanstalter, ett socialt omhändertagande av fattiga barn, var tidstypisk och Hall var ett föredöme i Sverige med en anläggning i Mettray i Frankrike som förebild. Vid kolonin utbildades eleverna med läsning i olika ämnen samt praktiskt arbete inom lantbruk, tegelbruk, trädgård, mejeri, bageri, snickeri m.m. Fyra flyglar, ritade av den kände arkitekten Johan Fredrik Åbom, uppfördes framför herrgårdsbyggnaden. De innehöll sovsalar, arbetsrum och en flygel inrymde administrativa funktioner, sjukavdelning och straffceller. Några år senare tillkom en gymnastiksal och ett kapell som idag är borta. Allévillan ritades omkring 1899 av ingenjören Milson Day liksom en slöjdstuga och en smedja. Ladugården är från år 1910.

År 1940 upphörde anstalten för att ersättas av en säkerhetsanstalt vid Hall och med ”sinnesjukavdelning” vid Håga. Nya hus uppfördes, bl.a. förläggingsbyggnader, ekonomibyggnader, verkstäder, administrativa byggnader samt radshuslängor. Fångvårdsstyrelsen övertog senare anstalten och två av Åboms flyglar revs.

Kommentar

Hall utgör ett intressant område av historiskt värde i sin kontinuitet sedan stenåldern och där tre medeltida byar funnits som delvis ägts av frälse eller kyrkan. Anstaltshistoriken från 1800-talets slut har ett högt samhällshistoriskt värde. Miljön har även ett miljöskapande värde i sin huvudbyggnad, 1700-talsflygel och där framför allt kvarnbyggnaden och Åboms två bevarade anstaltsflyglar från 1800-talets slut är av högt kulturhistoriskt värde.

Vägledning

Hall ligger inom riksintresse för kulturmiljövården. Kvarnen, de två bevarade anstaltsflyglarna och huvudbyggnaden bör vårdas med traditionella material.

Kulturlandskapets jordbruksmarker bör hållas öppna för att värna siktlinjerna och övergångarna mellan odlingsmarker och skog.

126. Karleby

Miljöbeskrivning

Karleby gamla prästboställe består av en traditionellt knuttimrad parstuga med panelade fasader och ett åstak. Byggnaden ligger i en norrsluttning med höga ädellövträd i miljön. Nedanför byggnaden breder Astras moderna storskaliga industrimiljö ut sig i landskapet.

Historik

I området ligger flera rösen från bronsåldern bl.a. vid närliggande Skarlunda där även skeppssättningar och en runsten finns. Karleby har en lång hävd som bosättning med en bybildning som finns omnämnd i skriftliga handlingar från år 1281. Karleby var en gång prästboställe till Södertälje stads- och landsförsamling men ägs och nyttjas idag av Astra.

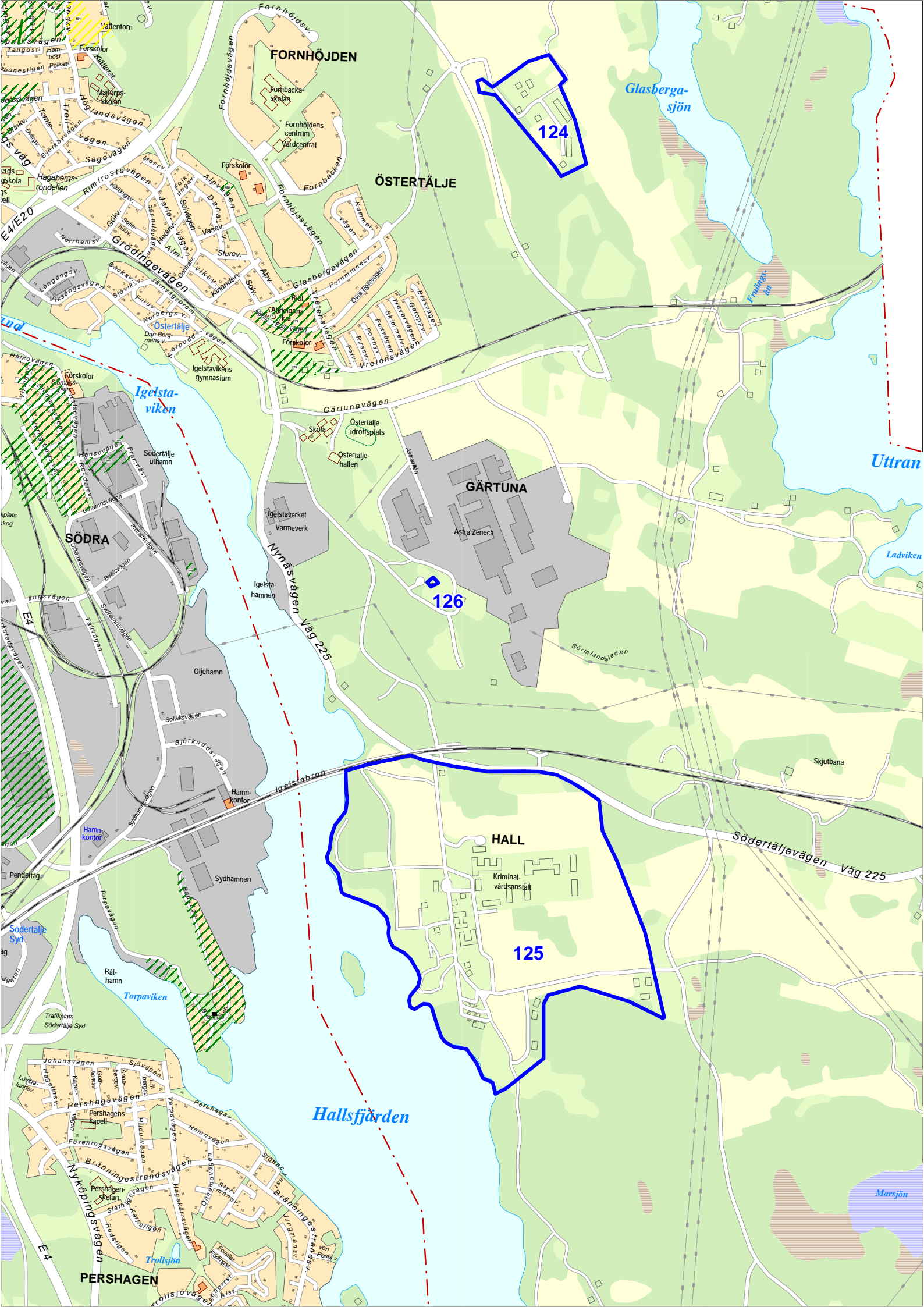

Kommentar

Karleby har ett byggnadshistoriskt värde i sin välbevarade byggnad men framför allt ett högt samhällshistoriskt symboliskt värde i sin gamla funktion som prästboställe. Placeringen i sluttningen på icke odlingsbar mark är pedagogisk.

Vägledning

Byggnaden bör även i fortsättningen vårdas enligt antikvariska principer om det kulturhistoriska värdet ska kunna bestå. Restriktivitet bör gälla för tillbyggnader.

FORNHÖJDEN

ÖSTERTÄLJE

124

Glasbergsjön

Uttran

Ladviken

GÄRTUNA

126

SÖDRA

HALL

125

Hallsfjärden

PERSHAGEN

Marsjön

Salem socken

Salem socken ligger till största delen inom Salems kommun men delar i nordväst kring Viksberg ligger inom Södertälje kommuns gränser. Området utgör den nordvästra delen av halvön Södertörn. Namnet Salem finns omnämnt i skrifter från år 1283. Under medeltid skrevs det som "*Slem*" men har från 1500-talets mitt ändrats till Salem. Socknen har haft en betydligt större utbredning och omfattade under 1500-talet även gårdarna Ritorp, Glasberg, Hall och Igelsta som idag ligger i Östertälje socken.

Området angränsar Mälaren i väster där naturen delvis är dramatisk med skarpa bergsbranter vid halvön Holmen. Landskapet präglas av långsträckta bergshöjder där Korpberget med 88 meter över havet är det högsta. Mellan höjderna sträcker sig smala långsträckta dalgångar. I dalgångarna finns kullar, ibland med fornlämningar. Vid Käggeboda finns fornborgslämningar. I söder ligger Holmen som domineras av fritidshusbebyggelse från 1900-talets första hälft till idag. Under senare år har en villabebyggelse i grupperingar av typhus närmast sig området från Södertälje sett. I äldre tider dominerade säteriet Viksberg vars tegelbruk satt stora avtryck i form av lertäkter i landskapet. Norr och öster om Viksberg är ett kulturlandskap som präglats av 1914 års småbruks- och egnahemsbildningar från marker som tillhört Ladvik, Talby och Högantorp. Skogen är en blandskog med ett stort inslag av lövträd och hassel.

127. Viksbergs säteri

Miljöbeskrivning

Viksberg ligger i ett område som tillhör det för Mälardalen så typiska sprickdalslandskapet med tydliga dalgångar som skär genom landskapet. Området är delvis kraftigt kuperat och angränsar Mälarens vatten i väster. I omgivningarna förekommer en del fornlämningar varav en surbrunn tillhör den mest ovanliga typen. Ytterligare två möjliga brunnar finns i området. Övriga fornlämningar utgörs av gravar från brons- och järnålder, av två fornborgar strax öster om Käggeboda samt av byggnadslämningar från medeltid eller senare.

Gården Viksberg består idag av en magnifik, putsad huvudbyggnad med ett klassicistiskt formspråk samt en putsad flygel belägna på en höjd med utsikt över Mälaren. I sluttningarna nedanför mangården finns murar efter växthus, några ekonomibyggnader och uthus. På en höjd intill gården står ett missionskapell med putsade fasader med klassicistiska detaljer som putslistor och kvaderstensmarkerade hörn. I närheten av mangården finns också Gamla Affären som är en stor timrad och panelad statarbyggnad med en intilliggande karaktärsfull putsad tegelbyggnad med ett brant pulpettak. På motsatta sidan dalgången finns ytterligare två statarbyggnader samt ett panelat trähus som utgör den gamla Tegelmästarbostaden.

Viksbergs huvudbyggnad

På Salemsidan ligger de stora gårdarna Högantorp och Ladvik som tillsammans med Viksberg dominerat ägandet i området. Mellan gårdarna leder gamla vägar, bl.a. en smal, slingrande vägsträckning av lång hävd mellan Viksberg och Ladvik. Längs vägen ligger Viksbergs gamla småskola, idag ombyggd till bostadshus. I sydost finns en spridd bebyggelse av tidig egnahemskaraktär i nationalromantisk anda med små hus, ofta med liggande panel, ibland med branta tak och med småspröjsade fönster.

Statarbyggnaden "Gamla Affären"

Under senare år har stora förändringar gjorts i området. Från staden sett närmar sig en villabebyggelse i grupperingar av typhus, en del lagda på toppen av bergskrönen väster om gården och en del på uppbyggd tomtmark i landskapet. De gamla odlingsmarkerna öster om gården nyttjas idag av en golfklubb och hålls på så vis öppna. På Lindängen, väster om huvudbyggnaden mot Mälaren, har under senare år ett antal villor i funkisinspirerad form uppförts på det tidigare trädgårdsmästeriets mark.

Historik

Fornlämningarna bär vittne om områdets betydelse sedan förhistorisk tid. År 1681 bildades säteriet av gårdarna Vik och Långvreta, kända sedan 1500-talets mitt. Ägare till egendomen var bancokommissarien Anders Ehrenfeldt som lät bebygga gården ståndsmässigt med huvudbyggnad, flyglar och ekonomibyggnader. En av flyglarna förstördes i en brand på 1960-talet. Huvudbyggnaden, som troligen är från Ehrenfeldts tid, är till- och ombyggd år 1880 samt kring 1920. Ekonomibyggnaderna är främst från 1800-talets andra hälft.

På 1680-talet upptäckte vetenskapsmannen och Karl XI:s livmedikus, Urban Hjärne, de hälsosamma källorna vid Viksberg. Surbrunnsverksamheten var i bruk mellan 1684- 1730-talet och ska ha utgjorts av tre brunnar. Vattnets innehåll av olika mineraler ansågs under tiden vara mycket hälsobringande. Till verksamheten var olika kurläkare knutna. En av dem, Samuel Skagge, författade en skrift om surbrunnarna och genom den blev Viksberg en populär kurort dit man kunde komma för att dricka brunn och bada i en av källorna. Brunnsvattnet tappades även på butelj och såldes.

Kapellet

Viksberg har haft många ägare genom tiderna och egendomens storlek har varierat. Gårdens ägor har avstyckats efterhand under 1900-talet. Under 1700-talets slut till 1843 var Viksberg en av de största egendomarna i området och omfattade även Bergaholm, Västerhallinge och Lundby. Även Käggeboda har hört till egendomen. Det utgjorde säteri under en kort period av 1600-talet och har senare varit dagsverkstorp under Viksberg. Dess boningshus förstördes i en brand under sent 1900-tal. Under 1920-30-talet avstyckades Holmen för fritidshus.

Viksberg har haft tegelbruksverksamhet sedan 1700-talets mitt. Från 1800-talets andra hälft fanns en etablerad produktion söder om mangården där ugn och torklador låg. Leran fraktades via ett rälsspår från lertäkterna i omgivningarna. Läget intill viken med ångbåtsbrygga varifrån teglet kunde fraktas bl.a. till Stockholm var förstås mycket gynnsamt. I början av 1940-talet förstördes stora delar av tegelbruket i en brand och lades därefter ned. Av tegelbruksverksamhetens byggnader finns Tegelmästarebostaden samt statarbyggnaderna kvar och på ången nedanför gården ligger Hotell Galten, ett tegelhus som ursprungligen var svinhus och senare utgjorde bostäder åt tegelbruksarbetarna. Statarbyggnaden Gamla Affären är troligen uppförd år 1869 och rymde ursprungligen 8 lägenheter. Namnet kommer sig av att det under 1920-talet fanns en lanthandel i bottenvåningen. Övriga statarbyggnader är också från 1800-talet men något mindre. Öster om säteribyggnaden fanns under 1800-talet en anlagd park i naturromantisk anda med trappor uthuggna i Korpberget. Kapellet uppfördes år 1901 som missionskyrka. Lindängen utgjorde förr trädgårdsmästeri som fram till 1950 hörde till Högantorp.

Kommentar

Viksberg har ett samlat kulturhistoriskt värde i sin mångfacetterade miljö av närliggande fornlämningar, huvudbyggnad, flygel, ekonomibyggnader, de välbevarade statarbyggnaderna, kapellet, surbrunnsresterna, tegelbrukets byggnader, äldre ädellövträd, allén och den gamla vägen.

Vägledning

Säteriet med närmaste omgivningar bör värnas från ytterligare grupperingar av bebyggelse. Vid enstaka spridda hus bör landskapet och den befintliga äldre bebyggelsen vara styrande för utformningen. Mangården bör fortsätta ha en dominerande karaktär.

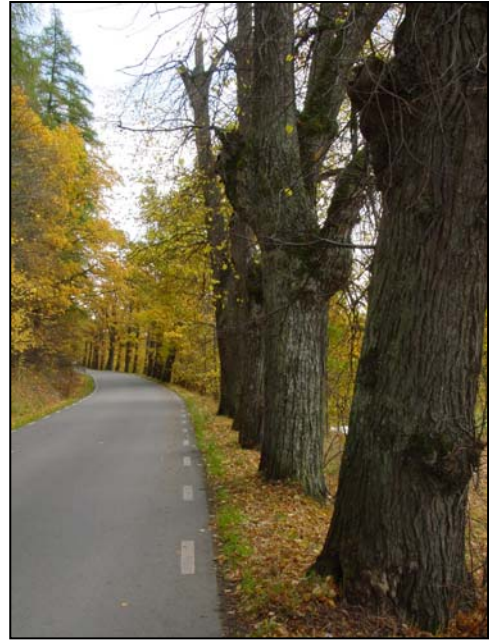
De tidigare odlingsmarkerna i dalgången som idag utgör golfbana, hålls fortsättningsvis öppna för att bibehålla siktlinjerna och sambanden i landskapet.

Nya hus bör ges en traditionell placering d.v.s. i sluttningar av impedimentmark, ej på bergstoppar eller odlingsmark.

Uppbyggda tomter i dalgångarna bör undvikas helt.

Mangårdens byggnader, kapellet, statarbyggnaderna, den putsade byggnaden intill Affären, Tegelmästarbostaden och tegelladan bör vårdas med traditionella material. Det är av stor vikt att ursprungliga detaljer behandlas med försiktighet som fönster, portar, listverk för att värna byggnadernas ursprungliga karaktär.

Gamla vägen mellan Viksberg och Ladvik bör värnas i sin utformning och i sin sträckning.

Allén

128. Holmens fritidshusområde

Miljöbeskrivning

Holmen är en halvö som träcker sig ut i Mälaren. Området består av ett stort antal småskaliga fritidshus som inplacerats i naturen och anpassats i placering efter naturliga förhållanden som ibland är mycket branta ned mot Mälarens vatten. Ofta finns ett flertal små bodar och stugor på en och samma tomt, ibland sammanbyggda som tåg.

Historik

Under 1700-talet senare del var Holmen fortfarande en ö men har genom landhöjning och igenväxning sammanbundits med fastlandet. Den har omväxlande benämnts Talby holme, Käggeboda holme och Viksbergs holme.

Semesterlagstiftningens införande på 1930-talet skapade en ny hustyp, den s.k. sportstugan som i sin funktion förknippades med ett sunt leverne nära naturen. Under 30-talet började dåvarande ägaren Wolmar Fellenius, avstycka delar av ägorna för tomtmark som utarrenderades för fritidsboende. De första tomterna som avstygades låg vid Tegeltorp. Därefter avstygades området på Holmen och bebyggdes med små stugor och uthusbyggnader, ofta självbyggen men prefabricerade stugor förekom säkerligen också.

På 50-talet såldes Holmen till ett fastighetsbolag och sedan 1959 har marken styckats i ett stort antal tomter och fritidsområden. För att få en mer enhetlig karaktär på området togs typritningar för stugor fram anpassade efter området. Från 1970-talet har befintliga stugor inretts för permanentboende samtidigt som åretrunthus har uppförts i området vilket ställer andra krav på vatten, avlopp och vägar.

Kommentar

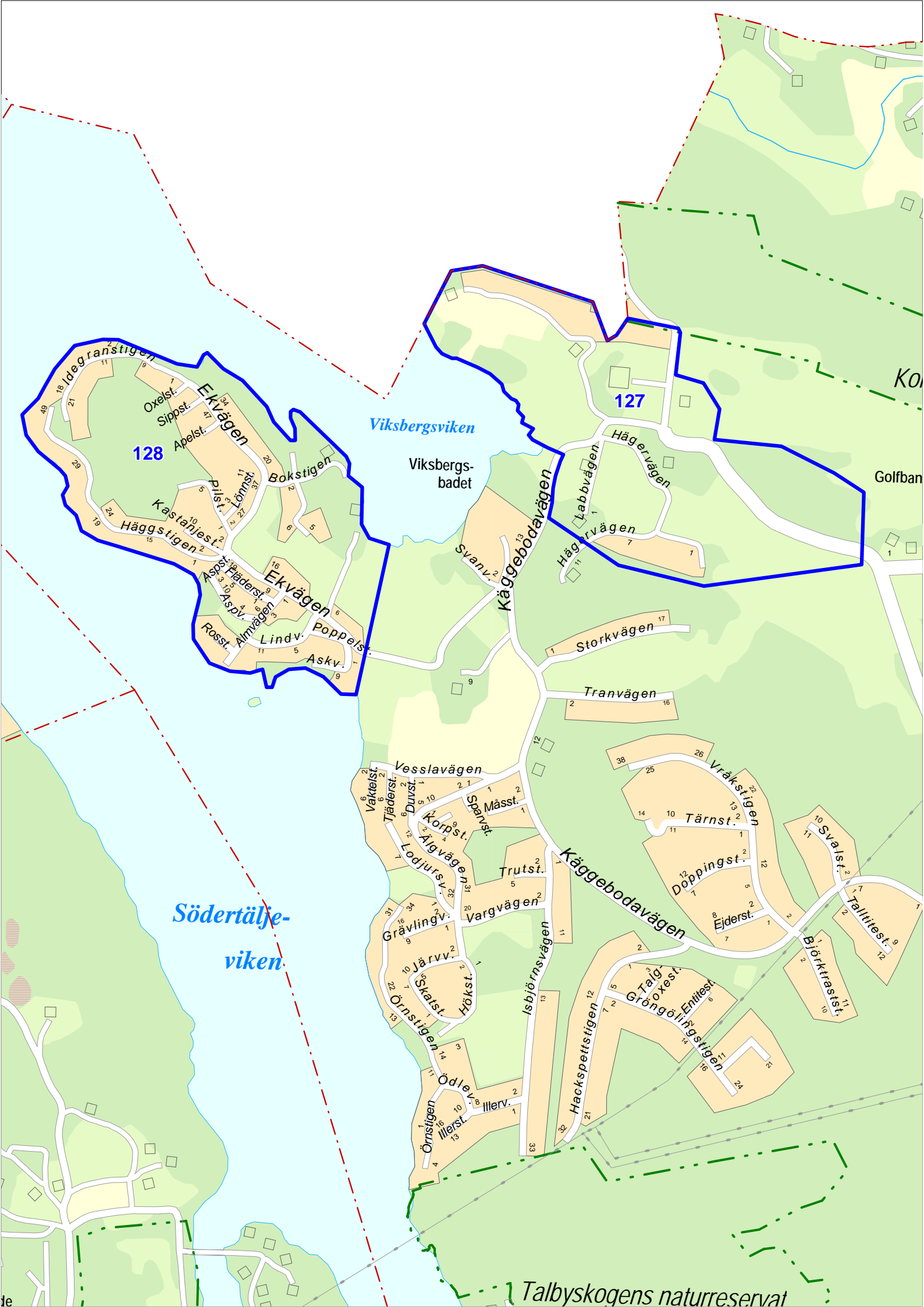
Holmen är en god representant på Södertäljes fritidsliv från 1930-talet och framåt med den tidiga etableringen av små enkla sportstugor fram till dagens små fritidshus och har ett pedagogiskt och samhällshistoriskt värde. I området går även att finna små stugor av ett arkitekturhistoriskt värde som bär vittne om semesterlagstiftningens betydelse och inverkan på människors leverne från 1930-talet och framåt. Placeringen efter topografins förutsättningar, de småskaliga volymerna och det slingrande gatunätet, och stigar med trappor längs bergsbranterna skapar de höga kulturmiljövärdena.

Vägledning

Gatunätets utformning bör värnas. Byggnaderna bör vårdas med respekt för deras karaktär. Vid nytillskott bör naturens topografi vara styrande liksom tidigare och restriktivitet gälla för sprängningar. Placering volym och kulör är viktiga särdrag att hålla sig till vid nybyggnader.

Utsikt mot norr med Enhörmandet i väster.

128

127

Viksbergsviken

Viksbergsbadet

Södertäljeviken

Talbyskoogens naturreservat

Ekvägen
Oxelst.
Sippst.
Apelst.
Bokstigen
Pilsst.
Lönst.
Kastanjest.
Häggsstigen
Rosst.
Almvägen
Lindv.
Poppels.
Askv.Hägerst.
Aspv.
Käggelst.

Käggelbodavägen
Hägerstigen
Labbvägen
Hägerstigen
Storkvägen
Tranvägen

Vesslavägen
Vaktelst.
Tjäderst.
Duvst.
Korpst.
Lodjursv.
Grävlingv.
Järvv.
Skalst.
Örnstigen
Hökst.
Trutst.
Mässt.
Spanst.
Vargvägen
Isbjörnsvägen
Häckspettstigen
Tärnst.
Döppingst.
Ejderst.
Svalst.
Talltjest.
Björktrastst.
Örnstigen
Odlev.
Illerv.
Häckspettstigen
Traig.
Gröngöll.
Enttjest.
Rögstigen

Kulturmiljöer i staden

Blombacka

Blombacka ligger på en höjd väster om stadskärnan. Området som förr kallades Torekällberget utgjorde landsbygd med skog och odlingsmarker där gårdarna Blomdala och Blombacka låg. Under tidigt 1900-tal var området tänkt att utgöra mark till Södermanlands regemente, men då det istället förlades till Strängnäs avstycades en del av marken till tomter för egnahem. Blombacka exploaterades ytterligare under 1960-talet då flerfamiljshusen i västra Blombacka projekterades och byggdes. Några år innan dess stod Blombackaskolan färdig.

129. Blombacka egnahemsområde

Miljöbeskrivning

Blombackas äldre villabebyggelse återfinns i kvarteren Tröskan, Kärnan, Vindan, Oket, Seldonet, Såmaskinen, Slagan, Billen, delar av Räfsan, Högaffeln, Årdern, Skruven och Hackan. Kvarteren karaktäriseras av en tidstypisk träpanelarkitektur från 1910-talet på stora lummiga tomter och omges av ett oregelbundet gatunät. Husen ligger ofta indragna på tomterna med förgårdsmark, ofta med rabatter och buskar framför medan den större delen av trädgården breder ut sig bakom boningshuset. Många av fastigheterna har välbevarade uthus, från tidigt 1900-tal i bakre tomtgräns.

Kv Kärnan vid Floravägen.

Mot omgivande gator avgränsas tomterna ofta av låga Gunnebstängsel, häckar eller spjälstaket. Flera av fastigheterna har välbevarade grindar, ofta i trä men även i smide. Karaktäristiskt för byggnaderna är t.ex. både stående och liggande fasspantpanel, förhöjt väggliv, fönster i alla fasader, centralt placerad entré, bevarade dekorativa vindsfönster med rundad eller vinklad övre del, branta sadeltak, äldre tegelskorstenar med utkragande krön och en grund som tar upp markens nivåskillnader. Genom avstyckningar av stora tomter har enstaka villor tillkommit från 50-talet och framåt men i stort dominerar den tidiga träpanelarkitekturen.

Historik

År 1904 köptes gårdarna Blomberga och Blomdala av Södertälje stad. Under tidigt 1900-tal avstäckades mark i Blombacka i ett 50-tal tomter för egnahemsbildningar med början år 1907 efter ett förslag av stadsingenjören John Aspegren. Större delen av bebyggelsen tillkom under de första åtta åren. Det var främst arbetare vid stadens industrier som byggde sig egna typhus i området, ofta med flera lägenheter. Tomterna var stora och erbjöd möjligheter till odling för husbehov. Vid 1930-talet var området färdigbyggt. Liksom i Pershagen och Hagaberg påbörjades en viss förtätning från 50-talet genom avstyckningar av stora tomter men i mindre antal.

Kv Vindan intill Baldersvägen.

Kommentar

Blombacka egnahemsområde ger en god bild av sin tids villa-bebyggelse. De har en rik representation på arkitektur-historiskt intressanta villor och välbevarade trädgårdstomter från olika perioder med koncentration från sent 1800-tal/ tidigt 1900-tal. Området har ett pedagogiskt och samhällshistoriskt värde då det skildrar Södertäljes expansion av dåtidens närliggande landsbygd från 1800-talets mitt till idag.

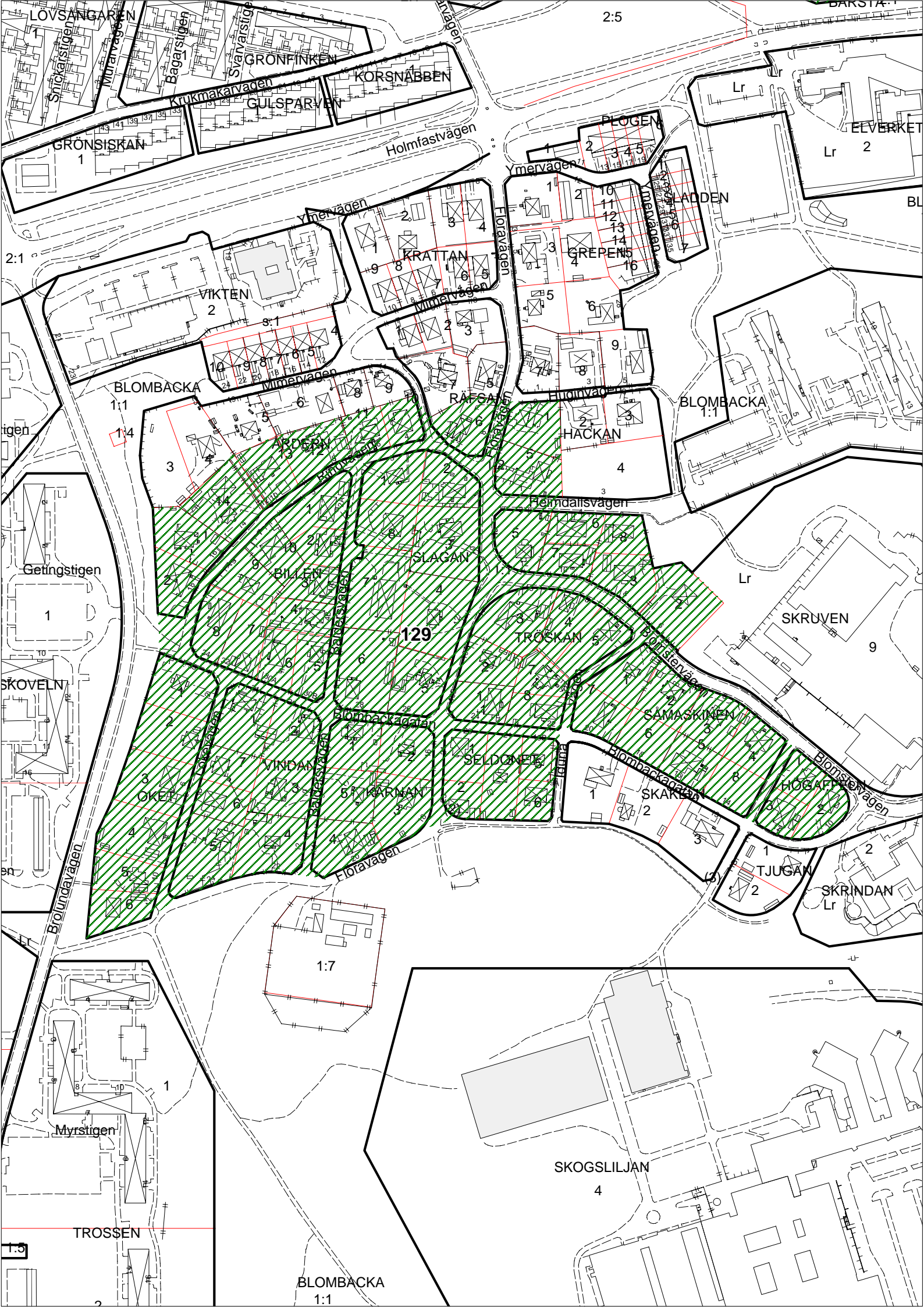
Kv Vindan vid Baldersvägen

Vägledning

Byggnaderna bör behandlas med respekt för deras ursprungliga uttryck och vårdas med material och med färgsättningar som är traditionella just för dem.

Vid ombyggnader bör höga krav gälla för utformning och utförande så att områdets sekelskifteskaraktär bevaras.

Uthusens placering i tomternas bakre gräns, trädgårdarnas karaktär samt förgårdsmark är viktiga karaktärsdrag att förhålla sig till i båda områdena.

Brunnsäng

Brunnsäng ligger i stadens nordöstra del. Stadsdelen har fått sitt namn efter gården Brunnsäng som tidigare låg i området. Av fornlämningar från bronsåldern att döma hade den en mycket lång hävd. Kring sekelskiftet 1900 levererade gården jordbruksvaror till staden. Namnet Brunnsäng kan betyda brunnen vid ängen. Vid Brunnsängsberget har också funnits en naturlig källa. I de västra och norra delarna där höghusen ligger idag fanns handelsträdgårdar under 1900-talets första årtionden. År 1939 köptes Brunnsängs gård av Södertälje stad och markerna omkring började bebyggas med villor, främst i den södra delen vilket bl.a. ses i småhusen längs Birkavägen. Efter andra världskriget exploaterades Brunnsäng i snabb takt. Vid platsen för gården uppfördes ett affärscentrum med butiker, post m.m. samt höghusen med början 1957. I området anlades också en skola och en idrottsplats. Stadsdelen har under 1900-talets andra hälft förtätats med områden av villor och radhus.

Bergvik är den västra delen av Brunnsäng som sluttar kraftigt ned mot Mälarens vatten. Här fanns tidigare gården Ekensbergsvik. Området som låg i utkanten av staden hade en gles bebyggelse av hus från sent 1800-tal. Genom kanalbygget på 1910-20-talet fylldes Mälarhamnens östra sida ut och på fyllnadsmassorna anlades vägen längs kanalen mot Bergvik. Kring vägen började området att bebyggas med småhus under 1920-talet. År 1917 anlades en hoppbacke för vinteridrottsfesten i områdets norra del. I början av 1960-talet uppfördes höghusen vid Cittran som ett nytt inslag i området.

130. Kvarteren Cittran

Kottstigen / Barrstigen

Miljöbeskrivning

Kvarteret Cittran ligger i området Bergvik i Brunnsäng. Det består av tre modernistiska flerbostadshus, något avskilt placerade från övrig bebyggelse vid Hanstabruksskogen ovanför Bergviksgatan.

Husen är uppförda i sju våningar med sockelvåning i gult tegel med ljusinsläpp av glasbetong. Byggnaderna har karaktäristiska pulpettak samt ett lägre platt tak. Långsidorna kragar ut över bottenvåningen så att en övertäckt gång med betongpelare bildas. Balkongerna är indragna. Fasaderna är putsade vita med inslag av partier i rött, grönt eller gult vilket även överensstämmer med balkongernas färgsättning. På framsidan skjuter trapphus i glas och betong ut från fasaderna. Området är trafikseparerat med särskilda parkeringsplatser vid infarten till kvarteret. Närmast husen är gräsmattor och strax inpå är kuperad naturmark med barrträd.

Historik

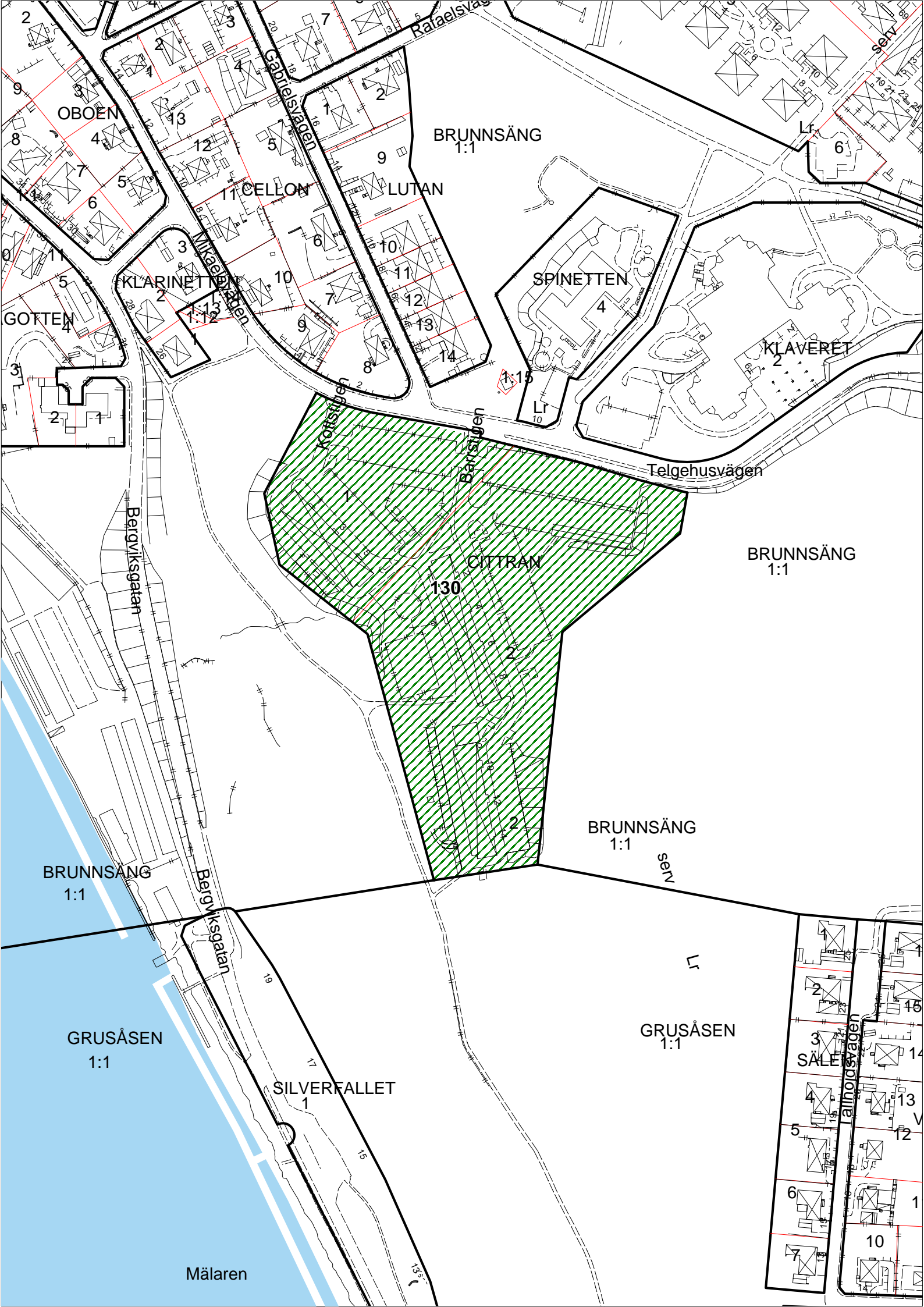
Byggnaderna uppfördes år 1962 efter ritningar av arkitektduon J. Höjer och S. Ljungqvist. De har även ritat några av 1960-talskvarteren på Bårstaberget. Cittrans byggnader speglar ett tidstypiskt modernistiskt formspråk med olika färgställningar, olika takfall, glasbetong och genomsiktliga utskjutande trapphus. Även placeringen, omgivna av skog med utsikt över vattnet kan sägas vara karaktäristisk under perioden.

Kommentar

Byggnaderna är tidstypiska representanter för 1960-talets tidiga arkitektur före miljonprogrammet och dess rationaliserade byggnadsmetoder. De har därför fortfarande en omsorg i utförande av detaljerna och fyller ett högt arkitektoniskt värde.

Vägledning

Hänsyn till ursprungliga detaljer och formspråk bör tas vid underhåll som takform, aluminiumfönster, portar, glasbetongpartier, pelare, fasadmaterial m.m. Omgivande naturmark och grönytor bör sparas som en del av arkitektoniska grundtanken för området.

BRUNNSÅNG
1:1

SPINETTEN
4

KLAVERET
2

CITTRAN
130

BRUNNSÅNG
1:1

BRUNNSÅNG
1:1

GRUSÅSEN
1:1

GRUSÅSEN
1:1

SILVERFALLET
1

Mälaren

sef

Lf

Lf

Telgehusvägen

Bergviksgatan

Bergviksgatan

Bärstigen

Kottstips

Allhövsvägen

SÄLE

Lf

sef

135°

Bårsta

Bårsta ligger i stadens västra del. Namnet kommer från gården Bårsta som en gång låg i området. Namnet är förhistoriskt med innebörden hamn. Äldsta skriftliga belägg för en bosättning i Bårsta är från 1549 då ett litet torp är omnämnt i "Borsta". Kring 1800-talets slut började handelsträdgårdar anläggas i området. De har senare avstyckats för villatomter. Under några år i början av 1960-talet bebyggdes Bårstaberget med radhus och flerbostadshus.

131. Kv Koltrasten

Karlsundsgatan / Orrstigen

Miljöbeskrivning

Kvarteret Koltrasten består av ett flertal låga modernistiskt utformade flerbostadshus, glest placerade på en höjdsträckning av naturmark med bergknallar och träd. Byggnaderna har en högre och en lägre del med pulpettak i två fall. Fasaderna är putsade i vitt med partier av grått, gult eller grönt. Fönstren är ursprungliga aluminiumfönster och balkongerna har delvis genombrutna betongräcken. Fasaderna artikuleras i övrigt genom utskjutande fasadpartier. Entrépartierna är djupt indragna i bottenvåningen.

Koltrasten

Historik

Byggnaderna uppfördes 1960 och ritades av arkitektduon J. Höjer och S. Ljungqvist. De har även ritat de låga modernistiska radhusen i de intilliggande kvarteren Rödstjärten och Spaden.

Kommentar

Miljön representerar flerbostadshusområden innan miljonprogrammets industriella och storskaliga produktion kom att dominera bostadsbyggandet. Den är av arkitektoniskt och arkitekturhistoriskt värde knutet till arkitekterna Höjer och Ljungqvist och ingår i Bårstabergets tidiga 1960-talsmiljö.

Vägledning

Områdets karaktär värnas genom att underhålla byggnaderna med deras ursprungliga material och genom att behålla ursprungliga detaljer. Bostadsgårdarna av naturmark bör värnas som de är och inte förtätas med ytterligare bebyggelse.

132. Kv Törnsångaren

Karlsundsgatan

Miljöbeskrivning

Kvarteret Törnsångaren på Bårstaberget består av två långsträckta flerbostadshus i rött tegel med framskjutande gavelpartier mot ena fasaden och med valmade tak. Byggnaderna är inplacerade i sluttningen ned mot Holmfastvägen, omgivna av naturmark med stort inslag av tallar och med anlagda gräsytor. På entrésidan av husen är asfalterade parkeringsplatser och mot gatan är en lekplats.

Historik

Byggnaderna är från 1961 och ritades av Sven Löfström och tillkom under 1960-talets täta expansionsfas av Bårstaberget.

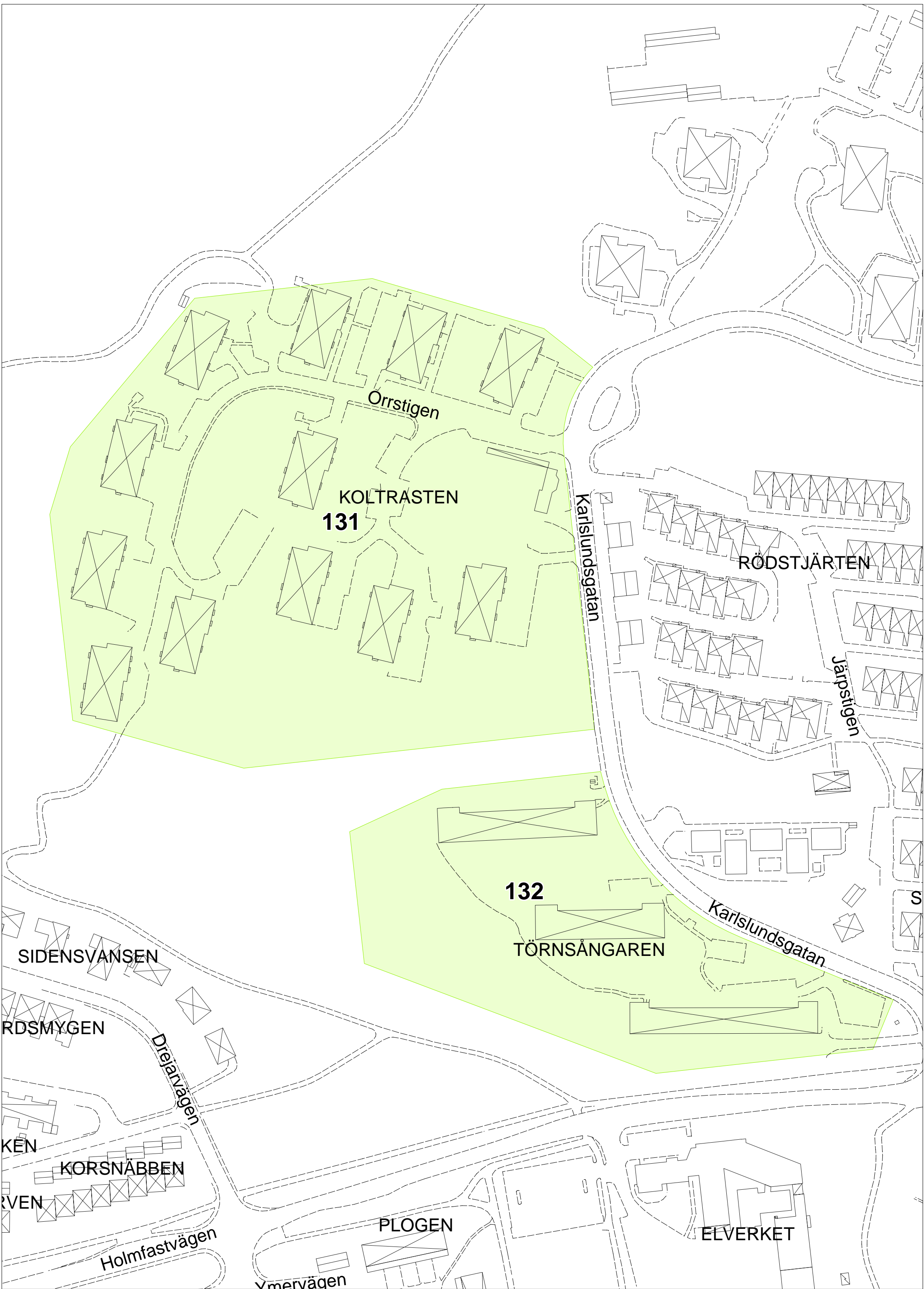
Kommentar

Törnsångarens tegelbyggnader är mycket välbevarade exteriört och är i utformning av detaljer, placering med inslag av bergknallar och barrträd samt lekplatsens placering mycket representativa för periodens arkitektur och planering.

Vägledning

För att behålla områdets arkitektoniska värde måste ursprungliga detaljer värnas och de öppna ytorna mellan gårdarna med inslag av träd och naturmark ses som en del av miljön.

KOLTRASTEN
131

132
TÖRNSÅNGAREN

Orrstigen

Karlslundsgatan

RÖDSTJÄRTEN

Järpstigen

Karlslundsgatan

SIDENSVANSEN

RDSMYGEN

Drejavägen

KORSNÄBBEN

PLOGEN

ELVERKET

Holmfastvägen

Värmvägen

Grusåsen

Grusåsen ligger öster om kanalen norr om Stockholmsvägen. Området är kuperat och Stockholmsberget utgör högsta punkt. I övrigt består Grusåsen till stor del av en rullstensås vilken också är förklaringen till stadsdelens namn. Staden hade tidigare en stor grustäkt i området från vilken grus bl.a. togs till det omfattande byggandet i staden från 1870-talet. I äldre tider låg Galgbacken strax ovanför kvarteret Lejonet. Den finns avbildad från 1600-talet och användes fram till 1700-talets mitt. Under 1880-talet tillkom fattigvård i området vid gården Artursberg. Intill vattnet vid östra Mälarhamnen har industrier etablerats från 1800-talets andra hälft med Södertälje Tändsticksfabriksbolaget och senare Svenska Tobaksmonopolet. Under 1900-talets första årtionden bebyggdes Grusåsen från kanalen upp mot Stockholmsberget med bostäder i små grupperingar. Under 1920-talet skedde en stor expansion i området. I början av årtiondet uppfördes epidemisjukhuset i Tallhöjden och tio år senare började närområdet att bebyggas med villor av vilka en del finns kvar längs Stockholmsvägen men även med barnrikehus som finns bevarade längs Birkavägen och Björklundsgatan. Under 1950-talet exploaterades området kraftigt norr om Birkavägen med villor, flerbostadshus och med ett stadsdelscentrum, det första i staden utanför själva stadskärnan med servicefunktioner, restauranger, affärer och en brandstation. Här fanns tidigare en lite oregelbundet, glest placerad trähusbebyggelse av egnahemskaraktär från sekelskiftet 1900 och tidigare. I de höglänta norra delarna mot Brunnsäng uppfördes en flygfyr på 30-talet som var i bruk från och till fram till 1940-talets slut. År 1947 uppfördes vattentornet som blev ett landmärke och som det första monumentala vattentornet i staden.

133. Kv Blåvalen

Bruksgatan / Tallhöjdsvägen

Miljöbeskrivning

Högst upp i krönet av Lövlundsgatan tornar Epidemisjukhuset upp sig i fonden med sina röd- och gulfärgade putsade byggnader med klassicistisk karaktär. Sjukhemmet består av en huvudbyggnad, en flygel samt en modern paviljong.

Historik

Tallhöjdens sjukhem uppfördes som epidemisjukhus mellan 1916-22, ritat av Cederström & Borg.

Kommentar

Med sin historiska funktion utgör Epidemisjukhuset en miljö av samhällshistoriskt värde. Den ingår i kulturmiljöprogrammet som en tidsmässigt överensstämmande del i den sammanhängande tidiga 1900-talsmiljön i västra Grusåsen med närmaste byggnader i kvarteret Haren, se *"Västra Grusåsens äldre bostadsbebyggelse"*.

Vägledning

Miljöns klassicistiska karaktär upprätthålls genom omsorg om ursprungliga detaljer och material vid underhåll.

Tillägg av nya byggnader inom området bör underordnas de äldre byggnadernas volymer och placering.

134. Kv Mulan 2-9. Lammet, Kidet 1-4 och Grusåsen 1:15-1:16 - Sekelskiftesbebyggelsen längs Ekensbergsgatan

Miljöbeskrivning

Den nordöstra delen av Ekensbergsgatan kantas av villor i typisk träpanelarkitektur, tillkommen kring sekelskiftet 1900. Karaktäristiskt för byggnaderna är ett formspråk med branta sadeltak med utkragande takfot, liggande respektive stående fasspontpanel, spröjsade fönster i alla fasader, inslag av lövsågeridekorer, äldre skorstenar med utkragande krön och en grund som tar upp markens nivåskillnader utan markuppfyllnader m.m. Husen ligger indragna på tomterna, omgivna av trädgårdar. Vid några fastigheter finns samtida uthusbyggnader kvar.

Kvarteret Mulan 5 och 6

Historik

Kring 1900 började Grusåsen bebyggas i större omfattning än tidigare från kanalen och upp mot Stockholmsberget. Möjligen var en del av byggena egnahemsbildningar. Flera av byggnaderna är tillkomna kring 1906-08 och uppförda av olika byggmästare.

Kv Lammet till höger och Mulan 8 längre bort.

Kommentar

Bebyggelsen längs Ekensbergsgatan representerar tillsammans med kvarter närmare vattnet, Grusåsens expansion kring 1900 och ett av stadens områden av egnahemskaraktär som skildrar Södertäljes expansion av dåtidens närliggande landsbygd från 1800-talets mitt.

Vägledning

Byggnaderna från sekelskiftet 1900-1970 bör behandlas med respekt för deras ursprungliga uttryck och vårdas med material som är traditionella just för dem. Vid ombyggnader bör höga krav gälla för utformning och utförande så att områdets karaktär bevaras. Uthusens placering i tomternas bakre gräns, trädgårdarnas karaktär samt förgårdsmark är viktiga karaktärsdrag att förhålla sig till i båda områdena.

135. Västra Grusåsens äldre bostadsbebyggelse

Miljöbeskrivning

Följande kvarter omfattar delvis en välbevarad bebyggelse av villor och hyreshus från 1900-talets första hälft från enkla utformningar till mer påkostade hus i puts eller i panel. Hyreshusen avgränsar tomterna mot gatan medan villorna ofta är indragna på större tomter. På bakgårdarna finns ibland samtida eller något senare tillkomna, enkla uthus bevarade. Kvarteren sammanhänger tidsmässigt med Epidemisjukhuset i kvarteret Blåvalen.

Historik

Området kring Galgbacken köptes kring sekelskiftet av fastighetsbolaget Ragnhildsborg som lät avstycka marken i ett flertal tomter. Det började exploateras ordentligt i början av 1900-talet och från 1930-talet ökade byggnadstakten vilket syns i villa- och flerbostadsbebyggelsen.

Kommentar

Kvarteret Björnen 4 och 7

Miljön av byggnader tillkomna under en period av ca 30 år skildrar stadens utbredning på den östra sidan av kanalen kring sekelskiftet och följande årtionden. Det är inte varje byggnad i sig som betingar det höga värdet utan den samlade helheten. Området har en attraktiv, tilltalande karaktär av en småskalig bebyggelse och delvis lummig trädgårdskaraktär som inramar gaturummen på ett innehållsrikt sett. Det har som en tidig 1900-talsmiljö ett samhällshistoriskt och miljöskapande värde för stadsbilden.

Vägledning

En upprätthållande av den tidiga 1900-talskaraktären i området är beroende av en varsam hantering av byggnader och tomter. Stor hänsyn bör tas till byggnadernas ursprungliga utformningar, materialanvändningar, detaljutföranden, tomtstorlekar och uthusbyggnader.

135:1. Kvarteret Björnen 4, 6-7, 11-13 och Katten 1

Byggmästaregatan / Lövlundsgatan / Frejagatan

Miljöbeskrivning

Kvarteren ligger i slutningen mot kanalen i väster. Fastigheterna ligger i nordöstra delen av kvarteret Katten och i den södra hälften av kvarteret Björnen. De utgörs av villor och hyreshus tillkomna under 1900-talets första årtionde. Husen är något indragna på stora, sluttande, oregelbundna tomter, flera med bevarade uthus i bakkanten av tomtgränsen. Husen är välbevarade och tidstypiska för det tidiga 1900-talets olika stilriktningar.

Evadal i hörnet av Frejagatan / Lövlundsgatan är ett putsat jugendhus med en segmentformad frontespis och brutet tak. Den knyter stilmässigt an till Furulund, en intilliggande putsad jugendbyggnad med en barockinspirerad frontespis och med en utsirad träbalkong. Villa Karlshaga i kvarteret Katten särskiljer sig genom sin övervåning i fjällpanel, fönstrens olika placering och form samt i det delvis valmade taket. Övriga byggnader som Rajmaborg och Bergshamra i kv Björnens sydvästra del är uppförda i en tidstypisk träpanelarkitektur som är vanlig för det tidiga 1900-talet med liggande och stående fasspontpanel samt sadeltak med utdragen takfot.

Evadal

Historik

Kvarteren tillhör Grusåsens första utbyggnadsområden under tidigt 1900-tal. Byggnaderna är uppförda under 1900-talets första tio år. Villa Karlshaga är uppförd av byggmästare Carl Andersson. Den påminner om nu nyligen nedbrunna Villa Mon Repos i Mariekäll och möjligen har samma byggmästare, Nils L Lundberg, har varit involverad i båda byggnaderna. Bergshamra och Rajmaborg från 1904-05 ritades av Emil Stenkvist medan Furulund och Evadal från 1906-07 ritades av Frithiof Svensson.

Villa Karlshaga i Katten

Kommentar

Bebyggelsen och de oregelbundna tomterna utgör en väl sammanhållen sekelskiftesmiljö av stort miljöskapande värde för stadsbilden. Kvarteren tillhör, tillsammans med den samtida bebyggelsen längs norra Tärpgatan, de mest välbevarade gårdsmiljöerna med kvarvarande uthus i staden.

Vägledning

Se *"Västra Grusåsens äldre bostadsbebyggelse"*.

De stora tomterna som är så viktiga för karaktären bör värnas och inte avstyckas.

Byggnaderna Rajmaborg, Bergshamra närmast i bild.

135:2. Kv Haren 4, 5, 7-12, 15-16 och Grävlingen 2

Lövlundsgatan / Bruksgatan / Algatan / Birkavägen

Miljöbeskrivning

Kvarteret Harens västra del samt Grävlingen 2 är bebyggt av hyreshus och villor från tidigt 1900-tal. Den övervägande delen av byggnaderna är tvåvåningshus med liggande och stående panel samt sadeltak med utdragen takfot. Några byggnader är putsade, en del med ett formspråk av jugend. Ett par hus har senare helt eller delvis klätts in med plåt samt fått utbytta fönster.

Historik

Namnet Lövlundsgatan kommer från tidigare en gård i området vid namn Lövlund. Bruksgatans namn syftar på ett tidigare tegelbruk. I östra och södra delen av kvarteret Haren berättar skyltfönster i en del av byggnaderna om tidigare affärsverksamheter och verkstäder.

Kommentar

Byggnaderna representerar en byggnadskategori av hyreshus, flera i en enkel träpanelarkitektur som funnits utbredd i staden men som till större delen har försvunnit. Byggnaderna är inte av högt kulturhistoriskt värde i sig men bildar en sammanhängande miljö av stort miljöskapande värde för gaturummet och fyller ett samhällshistoriskt värde i stadens historia som ett av det tidiga 1900-talets utbyggnadsområden.

Kommentar

Se under "Västra Grusåsens äldre bostadsbebyggelse".

Kvarteret Haren vid Lövlundsgatan.

Algatan med kvarteret Haren till vänster och Grävlingen till höger i bild.

135: 3. Kv Mården 1,4 och 6 Skogsgatan / Bergsgatan

Miljöbeskrivning

Den västra delen av kvarteret Mården som angränsar Skogsgatan representeras av en stadsmässig stenhusbebyggelse av tre putsade flerbostadshus från tidigt 1900-tal. I Mården 1 och 4 ligger två småskaliga stenhus med stramt utformade fasader som artikuleras av putslistor. Sockelvåningen i Mården 4 är rusticerad och bryts upp av skyltfönster. I hörnet av Skogsgatan och Bergsgatan är ett större jugendhus med smidesbalkonger, burspråk och ursprungliga skylfönster i bottenvåningen.

Mården 1 och 4

Hörnet Skogsgatan och Bergsgatan

Historik

Mården 4 uppfördes 1909 efter ritningar av Ejnar A Nilsson medan intilliggande Mården 1 stod klar två år senare, ritad av Ludvig Talén. Uppförandet av flerbostadshusen kan ha haft samband med det intilliggande Tobaksmonopolets verksamhet som ökade områdets behov av bostäder. Disponentvillan i kvarteret Lejonet och därefter påkostade villor i området antyder dess attraktivitet.

Kommentar

Den sammanhållna stadsmässiga stenhusbebyggelsen i kvarteret bildar en tidig 1900-talsmiljö av miljöskapande värde för gaturummet. Skyltfönstren berättar om tidigare småbutiker i området.

Vägledning

Se ”Västra Grusåsens äldre bostadsbebyggelse”.

135: 4. Kv Isbjörnen 5

Bergsgatan / Bergviksgatan

Miljöbeskrivning

I den södra delen av kvarteret Isbjörnen ligger ett hyreshus i, en för Södertälje, ovanlig jugendkaraktär med karaktäristiska svängda gavlar och takkupor. På gårdssidan är en lägre flygel i en mer återhållen fasad samt en en mur som inramar gården på tre sidor. Byggnaderna har putsade fasader i brunt med vita omfattningar, takgesimsen och hörnmarkeringar.

Historik

Gatubyggnaden tillhör ett av de mer särpräglade husen från tiden i området. Byggnaderna uppfördes i början av 1900-talet och är ritade av arkitekten Carl Kempendahl.

Kommentar

Byggnaden mot Bergsgatan utgör ett riktmärke i området, väl synligt från kanalen och från Stockholmsvägen med sina karaktäristiska gavlar. Miljön har ett stort arkitekturhistoriskt värde och en stor miljöskapande betydelse för stadsbilden.

Vägledning

En stor hänsyn bör tas till byggnadernas ursprungliga jugendformspråk varför det är av stor vikt att ursprungliga detaljer, fönster, portar, omfattningar och putsstruktur värnas genom traditionellt underhåll och omsorg.

136. Kv Dovhjorten 2-3, Elefanten 11, 16 samt Igelkotten 1-2, Sveagatan / Östergatan

Miljöbeskrivning

Nordöstra Grusåsen utmärks genom sin tidsmässigt välhållna 1950-talsmiljö och stadsplan med sammanhängande flerbostadshus i gårdsbildningar med tillhörande gröna ytor, gårdar med sittplatser och lekplatser eller med parkeringsplatser.

Pelargång i Dovhjorten 3

Kvarteret Dovhjorten 2-3 utgörs av byggnadskroppar i 3-5 våningar länkade till varandra i kedjor med öppna gårdsbildningar emellan, belagda med gräsytor, lövträd och med lekplatser. Byggnaderna i Dovhjorten 2 har putsade fasader alternativt fasader med slammat tegel med hörn och taklister i fasadtegel. Husen har franska balkonger samt indragna balkonger med fronter av korrugerad plåt. Längst i väster är en torgbildning omgiven av butikslokaler i bottenvåningen av byggnaderna och med en öppning till bakomliggande gård.

Byggnaderna i Dovhjorten 3 har putsade fasader i olika färgställningar per hus med ljusare kopplingar emellan och med balkonger med fronter i korrugerad plåt. Husen omger en öppen gård med parkeringsplatser mot Östergatan. Mot söder är en gång av flerfärgade pelare till en öppen plats där skulpturen Borgmästar Munthe av Karl Hultström står. Intill är en öppen gårdsbildning med gräsytor och lekplats.

Kvarteren Elefanten 11 och 16 ligger på Östergatans norra sida. De omfattas av lågmälda flerbostadshus i tre våningar sammanbyggda i slingor vilket ger dem ett småskaligt intryck. Fasaderna är slammade med olika färgställningar per byggnadskropp och med fasadtegel i hörnen. Balkongerna är indragna med fronter i korrugerad plåt. Husen i Elefanten 16 har även franska balkonger. Mellan två av huskropparna är en tidigare brandstation med dubbla portar och pulpettak.

I öster ligger kvarteret Igelkotten 1-2 som utgörs av en karaktäristisk 1950-talsarkitektur med fasader i gult tegel av olika bränning, omväxlande med putsade fält i olika färgställningar och med balkonger av samma typ som i Dovhjorten 3. Entréerna med träportar markeras av smäckra skärmtak.

Elefanten 2 med f.d. Östra brandstationen mellan bostadshusen.

Historik

Området bebyggdes under efterkrigstiden med ett helt stadsdelscentrum med bostäder, butiker, post och andra servicefunktioner. Östra brandstationen förlades här som en filial till brandstationen vid Södertälje centrum. I ytterkanterna av området ligger fem höghus, väl synliga i stadens siluett. Flera kända arkitekter har verkat i området. Kvarteret Dovhjorten 2 ritades av arkitektkontoret Ancker, Gate, Lindegren liksom Elefanten 11 och 16 från 1952. Husen i kv Igelkotten från 1952 ritades av stadsplanechefen Fritz Voigt som satt en stor prägel på efterkrigstidens Södertälje. Två år senare stod hans hus i Dovhjorten 3 klara.

Elefanten 2

Kommentar

Byggnadernas kulturhistoriska värde består främst i den samlade välbevarade 1950-talsarkitekturen. De speglar den mycket expansiva utbyggnadsfasen av Grusåsen under efterkrigstiden. Husen har även ett arkitekturhistoriskt värde i tidstypiska uttryck bl.a. som korrugerade balkonger, färgsättningar, fönstertyper, träportar, skärmtak, pelargång, fasadmateriäl, olika färgställningar samt de delvis kringbyggda gårdarna med grönytor.

Lekplats i gårdsbildning mellan husen i Dovhjorten 2

Vägledning

Byggnadernas tydliga formspråk i ursprungliga detaljer bör bevaras liksom putsstrukturer och färgsättningar. Gårdarna bör hanteras som en del av arkitekturen och inte omvandlas till parkeringsplatser. Inslaget av träd bör värnas liksom materiäl på gångar och trappor.

Igelkotten

137. Kv Vesslan: Katolska kyrkan

Biborgsgatan

Miljöbeskrivning

Kyrkobyggnaden tillhörande S:t Ansgars församling ligger intill Kanalparken. Det är en vitputsad byggnad med ett stramt modernistiskt formspråk med ett geometriskt format genombrutet klocktorn och en veckad fasad med rektangulära fönsteröppningar som ljusinsläpp.

Historik

Kyrkobyggnaden ritad av tidigare stadsplanarkitekten Fritz Voigt stod klar år 1970. Den ersatte Villa Biborg på platsen.

Kommentar

Byggnaden har ett arkitektoniskt värde i sin välbevarade stramt modernistiska arkitektur. En god arkitektonisk utformning kom att känneteckna 1970-talets kyrkobyggande i en tid som annars präglades av en industriell produktion inom byggandet.

Vägledning

Byggnadens underhåll bör styras av ett värnande av ursprungliga material och formspråk.

138. Kv Lejonet: Tobaksmonopolet Bergviksgatan

Miljöbeskrivning

Tobaksmonopolets industribyggnad ligger i en kraftig sluttning intill Bergviksgatan som löper parallellt med kanalen. Byggnaden är uppförd i en stram arkitektur, utformad efter funktionalistiska ideal. De gula tegelfasaderna har en växelverkan genom indragna och utskjutande partier av varierande höjd och med rundade fasaddelar mot väster samt i baksidans trapphus. Fasaderna bryts upp av fönsterband med fernissad ek i bågarna och av portar med omfattningar i natursten med skärmtak. Muröppningarna speglar byggnadens planlösning med fönsterband mot industrihallarna och med svängda fönsterband som ger en spännande utblick från personal- och kontorsdelarna. Taken är platta med omsorgsfullt utförda kopparplåttäckningar av takfoten. I anslutning till den funktionalistiska byggnaden ligger en väl anpassad tillbyggnad i två våningar med fasader av gult tegel, med ljusinsläpp mot väster och med rundade hörn. I kvarterets norra del ligger en äldre fabriksbyggnad med gula putsade fasader, sadeltak och varierande fönstertyper av olika placeringar. Intill den är en putsad lagerbyggnad delvis inspräng i berget.

Västra fasadens norra del.

I kvarterets östra del ligger en villa i handslaget tyskt rött tegel med grå stendetaljer och burspråk. Intill är en putsad villa av sen 1800-talskaraktär med lövsågsdekorer.

Västra fasaden .

Historik

Kvarteret var länge uppdelat i flera kvarter. År 1871 startade Södertälge Tändsticksfabrik i kvarterets norra del vars byggnader revs under 1930-talet. Placeringen var kommunikationsmässigt lämplig intill kanalen med förbindelse till både Saltsjön och Mälaren. Under 1880-talet startade Olssons Motorfabrik i kvarteret och en ny industribyggnad uppfördes. Den ingår i de nordöstra delarna av Tobaksmonopolet.

I området lät disponent Olsson uppföra villor och bostadshus för anställda, bl.a. disponentvillan vid Skogsgatan år 1903 som han ska ha ritat själv samt den gula villan intill på 1880-talet. Svenska Tobaksmonopolet startade sin verksamhet i kvarteret Lejonet år 1923, en tid då stadens industrier hade en tillfällig nedgångsperiod. Monopolet tillkom 1915 som ett sätt för staten att få inkomster till utbyggnaden av försvaret och till pensionskassans grundande. Vid fabriken i Södertälje tillverkades främst cigaretter. Med etableringen i staden löste Tobaksmonopolet in lokala småtillverkare av tobak samt det finska Tollander & Klärich.

Disponentvillan

Mellan 1938-40 gjordes stora om- och tillbyggnader av industribyggnaden till en modernistisk utformning präglad av en stram funktionalismen. En öppen ljusgård fick förmedla övergången mellan äldre och nya delar. Kontors- och personaldelar förlades i den del som utformades som rundad mot väster med matsal och kök en trappa upp. Fabrikshallarna låg i den långsträckt södra byggnadsdelen på alla plan. Arkitekt var Emil Lindkvist. Den äldre fabriken revs till stora delar, övriga delar har förändrats genom ombyggnader. År 1967 flyttades verksamheten till Malmö och lokalerna övertogs av Länstidningen fram till mitten av 1980-talet. Interiört har planlösningar och ytskikt ändrats med nya funktioner. Portarna är utbytta till aluminium. Kring 1975 gjordes tillbyggnader av en utanpåliggande glasad hiss samt uppförandet av tryckerihallen med en glasad förbindelsegång till funkisbyggnaden.

Kommentar

Miljön som helhet har ett samhällshistoriskt, pedagogiskt samt ett miljöskapande värde som ett koncentrat av en del av stadens industrihistoria och dess utveckling från 1880-talet till 1920-talet i sin sammansättning av byggnader. Tobaksmonopolets exteriört, mycket välbevarade, modernistiska byggnad är i utformningen genomsyrad av funktionalistiska ideal med högkvalitativt utförda detaljer och formspråk. Den har ett högt arkitektoniskt samt arkitekturhistoriskt värde som en representant för den sena funktionalistiska industriarkitekturen. Byggnaden har en miljöskapande betydelse för stadsbilden och kanalmiljön, väl synlig intill kanalen och utgör en pendang till industribyggnaderna på kanalens västra sida. Tobaksmonopolet är även en symbolbärande karaktärsbyggnad för stadens betydelsefulla expansiva industri under 1900-talets första hälft och förmedlar ett historiskt skede i stadens viktiga industriella historia av samhällshistoriskt värde. Även disponentvillan har en miljöskapande betydelse och arkitektoniska kvaliteter.

Vägledning

Vid framtida nya funktioner av byggnaden är det av stor vikt att den funktionalistiska utformningen och den höga arkitektoniska kvaliteten värnas om det höga kulturhistoriska värdet ska kunna bestå. Det sker genom traditionellt underhåll av ekfönster, omfattningar i sten, skärmtak och koppardetaljer. Viktiga karaktärsdrag är även de platta taken, rundande fasaddelar, cementsockeln, teglet, olika höjder samt symmetrin mellan de slutna fasaderna och fönsteröppningarna. Tillägg bör anpassas väl till dess strama karaktär, sparsamt utformade detaljer och höga kvalitet i material och utförande. Disponentvillan bör ges ett varsamt underhåll baserat på traditionella material och utföranden.

133

BLÅVALEN

135:2

HAREN

135:3

MÅRDEN

135:1

BJÖRNEN

138

LEJONET

137

VESSLAN

136

DOVHJORTEN

135:4

TSBJÖRNEN

DREVERN

SPANJELN

SÅLEN

VALROSSEN

SJÖLEJONET

SETTERN

TERRIERN

DOGGEN

PUDELN

RUSSET

133

DEFFINEN

STÖVAREN

BÄVERN

PÖNNYN

Bruksgatan

Bruksgatan

Algatan

MULAN

134

VARGEN

HJÖRTEN

HÜNDEN

Algatan

LAMMET

KIDET

PANDAN

FOLET

LEJONET

RÄVEN

GRÄVLINGEN

ÄLGEN

ELEFANTEN

GEMSEN

MÅRDEN

BJÖRNEN

KATTEN

RENNEN

RÅDJURET

Östergatan

IGELKOTTEN

DOVHJORTEN

GETEN

FÅRET

135:4

TSBJÖRNEN

ZEBRAN

HÅSTEN

Sveagatan

Stockholmsvägen

GAFFELN

UTTERN

ZEBRAN

CITRONEN

KASTANJEN

gdetorpsvägen

SMULTRONET

KÖRSBÄRET

MELONEN

Rektorsvägen

Aspegrensvägen

Kyrkogårdsvägen

Västra Mälaren

Kullerås

Karlavagnen

SKEDEN

VÄSTRA MÄLARSTADEN

Paradisgränd

VÄSTRA MÄLARSTADEN

VÄSTRA MÄLARSTADEN

VÄSTRA MÄLARSTADEN

VÄSTRA MÄLARSTADEN

VÄSTRA MÄLARSTADEN

VÄSTRA MÄLARSTADEN

VÄSTRA MÄLARSTADEN

VÄSTRA MÄLARSTADEN

VÄSTRA MÄLARSTADEN

Karlhov

Karlhov var liksom Hagaberg kring sekelskiftet 1900 ett område med en blandad bebyggelse av småegendomar och lägenheter. Längs Björknäsvägen uppfördes bostadshus i gult fasadtegel under 1950-talet och tio år senare uppfördes flerbostadshusen längs Karlhovsvägen – Enedalsvägen.

139. Kvarteren Ankan 6

Karlhovsvägen / Enedalsvägen

Miljöbeskrivning

Miljön består av flerbostadshus i tre våningar med fasader av rött tegel och vit betong, flacka sadeltak träportar med skärmtak och balkonger med smide och blå emaljerad plåt. Bostadsgårdarna består av grönytor med inslag av bergknallar och lövträd. Parkeringsplatser är lagda utanför gårdarna.

Historik

Byggnaderna som är ritade av arkitekten Hans A Holst uppfördes år 1960. Holst har även ritat kvarteren Laddaren och Sprängaren i Järna och kv Tärnan intill men Tärnan har förlorat sin ursprungliga arkitektoniska kvalitet genom utbytta fönster. Karaktärsdrag från bostadshusen i Järna går att finna även i Ankan 6.

Kommentar

Kvarteren representerar en tidig 1960-talsarkitektur där ett traditionellt byggande och omsorgsfullt utförda detaljer av hög kvalitet fortfarande dröjde sig kvar i byggandet innan miljonprogrammets prefabricerade element kom att dominera flerbostadshusarkitekturen. Byggnaderna och de trafikseparerade bostadsgårdarna är mycket välbevarade och har ett arkitekturhistoriskt värde att förmedla.

Vägledning

Vid underhåll bör en varsamhet om ursprungliga detaljer, material och utformningar tillämpas. Bostadsgårdarna bör värnas som tidstypiska inslag i 1950-talens flerbostadsområden

RINAN

ANKAN

139

agen

GÖKEN

Mariekälla

Namnet Mariekälla kommer från en källa i området. Den ska ha varit uppkallad efter Jungfru Maria och belagd sedan 1700-talet. Området som sträcker sig från Mariekällgatan till Erikshällsgatan har i folkmun utan någon förklarlig anledning kallats Skojarstan. Genom Mariekälla löper två små vattendrag med utlopp i Maren. Området planlades redan år 1880 och bestod liksom andra näromgivningar till stadens centrala delar av smågårdar och lägenheter. Närheten till Badinrättningen medförde att stora, påkostade villor, varav en del blev pensionat, uppfördes i de norra delarna av området under 1800-talets mitt och andra hälft. Området började dock bebyggas i större utsträckning efter Vabis etablering i staden under 1890-talet. I de icke planlagda delarna byggdes små hus på oregelbundna tomter. I början av 1940-talet uppfördes radhusen vid Fribovägen och i slutet av 40-talet uppfördes Mariekällskolan. Under efterkrigstiden med koncentration till 1950-talet byggdes hela områden av flerbostadshus med tillhörande gårdar.

140. Kv Lupinen och Lönner 2: Badortsvillor

Parkgatan / Gröna gatan

Miljöbeskrivning

Villorna utgör, tillsammans med villa Bellevue i kvarteret Almen 9, en miljö av kvarvarande stora påkostade badortsvillor från sent 1800-tal i Mariekälla. I kvarteret Lönner 2 ligger Villa Valhall, en tvåvåningsbyggnad med gula putsade fasader, omgiven av en stor tomt med en bevarad uthusbyggnad. Jakobsberg, i kvarteret Lupinen, består av en huvudbyggnad flankerad av två flyglar, samtliga i tidstypisk träpanelarkitektur med liggande respektive stående panel i fasaderna, utkragande takfall med sparrar, utsirade snickerier och spröjsade fönster. Huvudbyggnaden har en tidstypisk glasveranda.

Villa Valhall i kv Lönner 2

Historik

Med Badinrättningens tillkomst år 1848 blev denna del av Mariekälla ett attraktivt område angränsande Badparken, ett inhägnat område som sträckte sig från Badinrättningen upp över Torekällberget. Mariekälla utgjordes i övrigt av spridda täppor och gårdar. Från 1860-talet uppfördes påkostade sommarböjen i området, bl.a. Valhall 1875, Bellevue, Bergshyddan, Nytomta och Kristiansborg.

Egendomen Jakobsberg bildades av traktören Jacob Jacobsson som lät köpa upp mark i området. Under sent 1870-tal köptes den av en grosshandlare Abrahamsson som lät uppföra den nuvarande villan som sommarböje. Stora delar av jordbruksegendomen avstygades under hans tid. På 1920-talet blev gården ett pensionat, Jacobsberg Viloheim, med attraktivt läge nära stationen och med park och barrskog i närheten. Gården har varit Scantias kursgård sedan 1955. Större delen av övriga sommarböjen i området är idag rivna.

Jakobsberg i kvarteret Lupinen

Kommentar

Badortsvillorna från sent 1800-tal har ett samhällshistoriskt värde som viktiga spår i stadens historia som berättar om den tidiga expansionen i Mariekälla, knuten till den för staden betydelsefulla badortsepoken. Villornas individuella utformningar, uthus och tomternas storlekar är viktiga karaktäristik i området. Villa Bellevue och Badparken finns med i kulturmiljöprogrammets delrapport ”Södertäljes stadskärna”.

Vägledning

Det är av stor vikt att byggnaderna vårdas utifrån dess ursprungliga material och detaljer. Utförande, material och färgsättning är oerhört viktiga för den ursprungliga karaktären. Tomternas storlek bör värnas och därför bör avstyckningar undvikas.

141. Kv Braxen 1 / Mariekällskolan eller Campus Telge

Mariekällgatan / Nyköpingsvägen

Miljöbeskrivning

Miljön består av flera byggnadskroppar omslutandes en skolgård på tre sidor. Fasaderna är i gult tegel av olika bränning och bryts upp av vitmålade fönster. Byggnadsdelarna utmärks av geometriskt distinkta former. Över några entréer är lätta skärmtak. I miljön finns två skolbyggnader. Den ena, en tvåvåningsbyggnad sträcker sig längs Mariekällgatan med en stram rätvinklig utformning som bryts upp av ett markant, runt, vitputsat trapphus med lodräta fönsterband mot norr. Banden av vitmålade enlufts-fönster är mot gården försedda med vädringsdel. Skolbyggnad-en längs Nyköpingsvägen kröns av en attikavåning. Byggnaderna har franska balkonger mot öster.

Skolbyggnaden längs Mariekällgatan

Gymnastiksalen är en fristående byggnad som avslöjar sin funktion i de slutna fasaderna som endast bryts upp av sammanhängande fönsterband längs takfoten. Matsalsbyggnaden avviker genom sin åttakantiga form, vita slätputsade fasader och spetsiga tak. Ljushallsbyggnaden längs Nyköpingsvägen är försedd med en indragen attikavåning med tvåluftsfönster. Inom skolområdet finns även ett boningshus i samma material som övriga byggnader.

Historik

Skolan ritades av en av sin tids främste funktionsarkitekter, Paul Hedqvist, professor vid Konsthögskolan och har bl.a. arkitekt till Ålsten i Bromma, monumentalbyggnader som Skatteskrapan och ett flertal skolor i Stockholm. Mariekällskolan stod klar år 1948 och var då Nordens största folkskola där nya moderna pedagogiska metoder tillämpades. Idag nyttjas den av Campus Telge.

Skolbyggnaden längs Nyköpingsvägen.

Kommentar

Mariekällskolan tillhör en av de arkitektoniskt mest intressanta skolmiljöerna i kommunen och har ett högt bevarandevärde i sin tidstypiska utformning där de olika byggnadskropparna samspelar i materialval och grundform och där byggnadsdelarna avslöjar den inre funktionen. Miljön har även ett personhistoriskt värde i en av funktionalismens mest erkända arkitekter, Paul Hedqvist.

Vägledning

Hedqvists funktionalistiska formspråk bör värnas genom omsorg om ursprungliga detaljer. Den sammanhållna miljön gör att frågor om tillbyggnader eller nya hus bör behandlas med restriktivitet.

Trapphuset mot Mariekällgatan

142. Kv Linnean och Gullvivan 3

Linnégatan / Liljewalchsgatan

Miljöbeskrivning

Kvarteret Linnean och Gullvivan 3 representerar en välbevarad 1950-talsbebyggelse. De består av smalhus och ett punkthus grupperade kring en gemensam stor grönyta. Husen är indragna från gatorna så att förgårdsmark med gräsyta och rabatter bildas. Smalhusen består av trevåningslängor i en tandad planform vilket ger ett småskaligt intryck. Byggnadsdelarna varierar i mustiga färgställningar i grå, beige, vit eller röd fasadfärg med vita omfattningar, balkonger med smidesräcken och plåt samt skärmtak ovanför entréerna. Punkthuset är en smal, nio våningar hög byggnad i tre delar av olika höjd med fasader i rött tegel, enluftsfnster och träport.

Flerbostadshusen i kv Linnean

Historik

Husen ritades av Sven Backström och Leif Reinius, några av de största arkitekterna under efterkrigstiden. De har bl.a. ritat punkthusen, de s.k. Pennorna på Danviksklippan i Stockholm liksom Gröndal. Kvarteret Linnean stod klart år 1951 och Gullvivan 3 året därpå. Husen byggdes för Scaniaanställda av AB Dure, ett dotterbolag till Scania. Smalhusens träportar har ersatts av aluminiumportar.

Kommentar

Kvarteren representerar en tidstypisk, arkitekturtrad flerbostadshusarkitektur av gedigna kvaliteter och detaljer som är ett representativt kännetecken för det tidiga 50-talets flerbostadshus. Punkthuset tillhör den arkitektoniskt mest intressanta av byggnaderna. Området har ett högt arkitekturhistoriskt värde i arkitekterna Backström & Reinius. Kopplingen till Scania och den expansiva efterkrigstiden inom industrin som satte avtryck i bostadsområden i staden är av stort samhällshistoriskt värde.

Punkthuset i kvarteret Linnean.

Vägledning

Vid underhåll bör stor varsamhet gälla vad gäller originalfärgsättning, material, ursprungliga detaljer men även av gårdarnas planering.

Ett återställande med träportar vore arkitektoniskt förhöjande för området.

143. Kv Eken 12 och 14: Stjärnhusen

Wibeliusgatan / Mariekällgatan

Miljöbeskrivning

Stjärnhusen ligger indragna från gatorna, omgivna av gröna ytor indelade av asfalterade gångar och inbäddade i grönska av höga lövträd. Hustypen består av tre byggnadskroppar koncentrerade kring ett trapphus. Husen är putsade i vit respektive i en gul puts och täcks av sadeltak. Balkongerna i smide och plåt är typiska för tiden.

Historik

Stjärnhusen är de enda av sitt slag i Södertälje. De ritades av arkitekten Archibald Frid och byggdes år 1950. Typen uppkom under sent 1940-tal och skapades av arkitekterna Backström & Reinius med Gröndalsområdet i Stockholm.

Kommentar

Byggnaderna är tämligen välbevarade och utgör som enda stjärnhus i staden ett miljöskapande och lokalt arkitekturhistoriskt värde.

Stjärnhuset i Eken 14 vid Mariekällgatan

Vägledning

Stor hänsyn bör tas till byggnadernas friliggande placering vilket innebär restriktivitet vad gäller nya byggnader kring dem.

Ett bevarande kräver en omvårdnad och säkerställande av ursprungliga material och detaljer.

144. Kvarteret Jasminen 4-5

Åsvägen/ Mariekällgatan / Sättersgatan

Miljöbeskrivning

Kv Jasminen 4 och 5 består tillsammans av fem välbevarade punkthus från 1940-talet. De ligger inplacerade i naturmark i en brant sluttande terräng från Åsvägen mot Mariekällgatan. Husen består av två byggnadsdelar per hus i sex respektive i sju våningar med de lägre delarna i den mer höglänta terrängen. Fasaderna har grå slätputs i högdelen och gult tegel i den lägre delen. Balkongerna har fronter av vit korrugerad plåt med avfasade sidor och byggnaderna har bevarade träportar med geometriskt mönster. Huset närmast Sättersgatan har butiksdel i bottenvåningen.

Historik

Fyra av Jasminens punkthus ritades av Sture Frölén för HSB. Frölén är bl.a. känd för ett flertal punkthus från 1950-talet i Solna och Bandhagen. Husen i Jasminen byggdes 1949 och var de första punkthusen i Södertälje. Det femte huset vid Sättersgatan ritades av arkitekten Stig Dranger. Hustypen kallades i folkmun för "Folksilos" p.g.a. sina stora volymer som var ett nytt inslag i stadsmiljöerna. Utnyttjandet av naturen med bergknallar och träd var medvetet och i miljön anlades trappor med enkla smidesräcken som förmedlade kontakten mellan de olika nivåerna i terrängen. Kvarteren bestod innan av en villabebyggelse i trä.

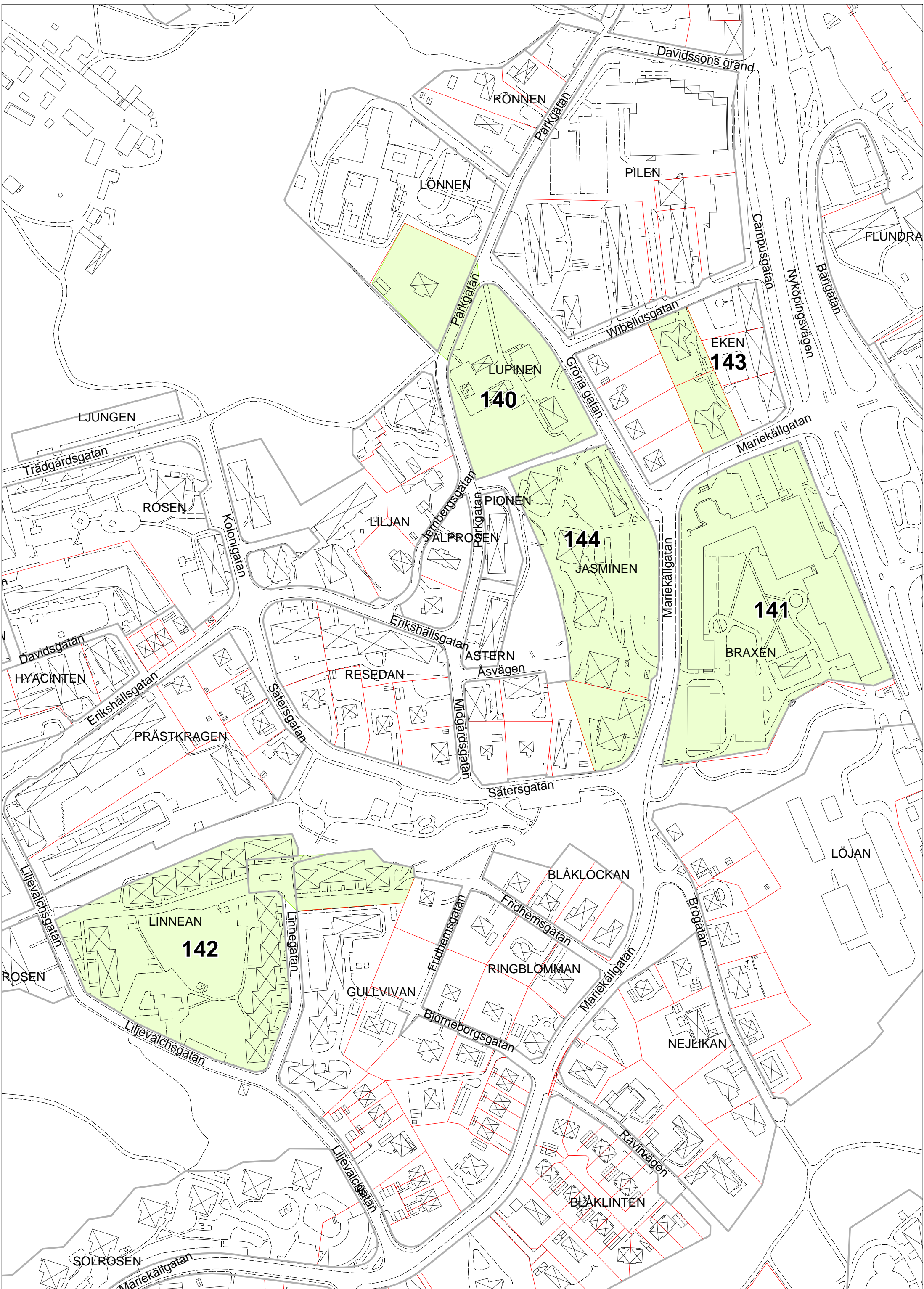
Kommentar

Punkthusen i Jasminen är mycket välbevarade och utgör ett fint exempel på det sena 1940-talets strama arkitektur men med en lekfullhet i materialen och med en anpassning i placering till den branta terrängen. De är lokalhistoriskt intressanta som de första punkthusen i staden och har i en inventering från 1995 utpekats som omistliga.

Vägledning

Bevarandet av det höga kulturhistoriska värdet innebär en stor omsorg om värnandet av ursprungliga detaljer som balkonger, fönster, portar m.m. och om materialens användande. Omgivande träd bör behållas som en viktig del av kvarterets karaktär.

140

143

144

141

142

RINGBLOMMAN

NEJLIKAN

BLÄKLINTEN

RÖNNEN

PILEN

LÖNNEN

LUPINEN

EKEN

LJUNGEN

ROSEN

LILJAN

PIONEN

JÄLPROKEN

JASMINEN

BRAXEN

HYACINTEN

RESEDAN

ASTERN

PRÄSTKRAGEN

LINNEAN

BLÄKLOCKAN

LÖJAN

ROSEN

GULLVIVAN

RINGBLOMMAN

NEJLIKAN

SÖLROSEN

Mariakällgatan

Liljevalchsgatan

Fridhemsgatan

Fridhemsgatan

Björneborgsgatan

Mariakällgatan

Biogatan

Ravinkvägen

Davidssons gränd

Parkgatan

Parkgatan

Wibeliusgatan

Campusgatan

Nyköpingsvägen

Barngatan

Gröna gården

Mariakällgatan

Erikshällsgatan

Parkgatan

Järnbergsgatan

Åsvägen

Sättersgatan

Sättersgatan

Koloniengatan

Trädgårdsgatan

Davidsgatan

Erikshällsgatan

Liljevalchsgatan

Linnegatan

Liljevalchsgatan

Fridhemsgatan

Fridhemsgatan

Björneborgsgatan

Mariakällgatan

Biogatan

Ravinkvägen

Rosenlund

Rosenlund bestod tidigare av en spridd bebyggelse av mindre gårdar från sent 1800-tal. År 1878 etablerades begravningsplatsen intill Stockholmsvägen. För Hagaberg se under ”*Hagabergs villaområde*”. Under tidigt 1900-tal uppfördes olika offentliga byggnader i området nära kanalen. Lasarettet som utgör en kärna i sjukhusområdet uppfördes år 1907 och de monumentala skolbyggnaderna Rosenborgsskolan under samma år och f.d. Täljegymnasiet några år därefter. Idrottsplatsen i närheten av dessa är från 1923. Under 1910-talet anlades även Rosenborgs villastad som under 30-40-talen sträckte sig mot Östertälje. År 1927 invigdes Folkets Park vid Kamphagen. Folkets Park var ett tidstypiskt fenomen starkt knutet till arbetarrörelsens framväxt och fackföreningarnas större inflytande i samhällsdebatten. Östra Rosenlund vid Högländsvägen bebyggdes med bostäder under sent 1940- tidigt 1950-tal.

Viksängsområdet som ligger i anslutning till Hagaberg har fått sitt namn från gården Viksängen. Området påverkades av järnvägens och motorvägens dragningar. Under tidigt 1900-tal etablerades fabriker i området och 1957 anlades reningsverket vid Igelstaviken. Under 1950-talet uppfördes hyreshusen kring Lindåstäppan.

145. Kv Apelsinen: Gamla Läroverket och Biologiska museet

Erik Dahlbergs väg

Miljöbeskrivning

Gamla Läroverkets huvudbyggnad är uppförd i en arkitektonisk stil som kallas jugend med ett formspråk av hörnkedjor, fönster med småspröjsad överdel, valmat brutet tak med glaserat tegel och med lanterniner. Biologiska museet ligger strax sydväst om läroverket och är en mindre byggnad som anknyter till skolbyggnaden med tydlig jugendkaraktär med valmat brutet tak med glaserat tegel, putsade fasader, hörnkedjor och med trappgavlar.

Nuvarande Täljegymnasiet

Historik

Högre allmänna läroverket stod färdigt år 1912 efter ritningar av arkitekten Edward Ohlsson. Det var den första skolan i staden för högre utbildning där realexamen kunde tas och senare även studentexamen. Placeringen av skolan styrdes delvis av ett beslut om att järnvägen Stockholm-Katrineholm skulle ha sin sträckning via en högbro över kanalen med station vid Dalgatan vilket dock inte genomfördes. Annexbyggnaden från 1933 ritades av arkitekten Tore E:son Lindhberg och kom till som en följd av det ökade elevantalet. Den är dock kraftigt förändrad genom en tillbyggnad på 1970-talet. Under 1960-talet ändrades läroverkets namn till Täljegymnasiet, senare till Colin Leclair

Biologiska museet

Biologiska museet öppnades år 1913, tack vare en donation från C. F. Liljevalch på Saltskog gård. Museibygnaden ritades av Hjalmar Cederström vilken bl.a. var upphovsman till utformningen av Södertälje lasarett. Museet var öppet för allmänheten men även tänkt att användas inom undervisningen vid läroverket.

Kommentar

Byggnaderna representerar en typisk offentlig jugendarkitektur under det tidiga 1910-talet och har ett arkitekturhistoriskt och för stadsbilden miljöskapande värde. Deras funktion och kontinuitet fyller ett samhällshistoriskt värde för staden.

Vägledning

Byggnaderna bör underhållas så att deras ursprungliga karaktär värnas. Ursprungliga detaljer som putsstrukturer, fönster, portar m.m är viktiga för byggnadernas uttryck.

146. Kvarteren Revolvern, Päronet och villa Katrinedal

Lagmansvägen / Lasarettsvägen / Doktorsvägen

Miljöbeskrivning

Miljön ligger i den nordvästra delen av Rosenlund angränsande Kanalen och Kusens backe. Den omfattar en villabebyggelse från tiden kring sekelskiftet 1900 med påkostade, arkitektoniskt omsorgsfullt utförda villor, följsamt placerade på stora, ibland kraftigt, sluttande trädgårdstomter. Villorna representerar det sena 1800-talets träpanelarkitektur, det tidiga 1900-talets jugend och 1920-talets klassicistiska arkitekturideal.

Villa Katrinedal från 1908.

Historik

Kvarteren började bebyggas under sent 1800-tal med villor i tidstypisk träpanelarkitektur med detaljer i lövsågeridekor. Det sena 1800-talet var badortsepokens tid och en del av villorna byggdes därför för sommargäster. Vid breddningen av kanalen på 1920-talet revs delar av den vattennära, äldre bebyggelsen på kanalens östra sida då stora delar av marken schaktades bort. I samband med tillkomsten av Lasarettet och skolbyggnaderna upplevde området en expansion som bl.a. avspeglas i det tidiga 1900-talets jugendvillor.

Kv Revolvern till höger och kv Päronet till vänster

Kommentar

Kulturmiljöns höga värde ligger i den samlade sekelskiftesbebyggelsens arkitektoniska utformning och bevarade stora tomter, ett historiskt spår av stadens utbyggnad under perioden 1880-1920. Miljön har även ett miljöskapande värde för stadsbilden där den är synlig över Kanalen från väster sett.

Vägledning

Villorna bör vårdas med ursprungliga material. För att behålla deras arkitektoniska uttryck krävs ett värnande av äldre detaljer. Tomterna bör bevaras i sina storlekar. Ev tillbyggnader bör ske med försiktighet och anpassas efter befintlig karaktär, volym, material och utformning.

147. Hagabergs tidiga 1900-talsbebyggelse i kvarteren Dalen, Dungen, Kumlet, Åsen och Skölden

Miljöbeskrivning

Hagabergs villaområde ligger i sydvästs lutningen på östra sidan om Södertälje kanal. Det avgränsas av motorvägen och Grödingevägen med delar av Tältvägen i söder, Falkvägen i väster, av naturmark mot bebyggelsen i Folkparken i norr samt av Majtorpsskolan i öster. Den äldre bebyggelsen finns spridd i hela området men är som en sammanhängande miljö av villor från sent 1800-tal -1920-tal främst koncentrerad till kvarteren Dalen, Dungen, Kumlet, Skölden och Åsen.

Karaktäristiskt för byggnaderna är den träpanelarkitektur som dominerar med fasspontpanel, både stående och liggande, förhöjt väggliv, fönster i alla fasader, branta takfall med utkragande takfot med dekorerade sparrar, fönster med två eller flera bågar, skorstenar med utkragande krön och en grund som tar upp markens nivåskillnader utan markuppfyllnader m.m. Kännetecknande är även de ofta uppvuxna trädgårdarna på ibland stora tomter som är följsamt anpassade till den kuperade terrängen. Byggnaderna är indragna från gatan så att förgårdsmark bildas framför huset. Områdets lummighet består i ett samspel mellan sparad naturmark och anlagda trädgårdar vilket genom åren fortsatt att sätta sin prägel på Hagaberg.

Tältvägen vid kvarteren Värjan och Lavetten.

Högåsavägen och kvarteret Kumlet

Hagaberg rymmer även typhus och arkitektritade villor från senare tider i huvudsak fram till 1950-talet, en del på kuperade naturtomter. 1930-talet återfinns bl.a. samlat i kvarteret Heden och Tegen. Husen från 1930-40-talet har ofta flacka sadeltak och fasader med träpanel eller puts. Detaljerna kan vara av hög kvalitet, t.ex. med blyspröjsade, mångfärgade fönster. Småskaliga flerbostadshus från 1940-talet förekommer exempelvis i kvarteret Skogslandet, Kullen, Bågen, Norrskogen och Lavetten. 1950-talets villor utmärks genom egna uttryck i volym, takutformning, materialkombinationer, ofta putsade fasader, ibland med markerade skorstenar i anslutning till ytterväggarna och varierande fönstersättningar. I kvarteren Berget, Backen, delar av Bågen, Norrskogen och Skiftet finns representativa villor av typisk 1950-talskaraktär. Villor från 1960-70-talet finns bl.a. i kvarteret Armorstet, främst som enplansvillor med mexitegelfasader och med svarta tak.

Historik

Området har sitt ursprung i gården Hagaberg och hade under 1800-talets mitt och andra hälft en gles bebyggelse av små gårdar samt ett tegelbruk. Kring 1890-talet fanns bl.a. gårdarna Edenhall, Almalund och Sandbrink i området. Tio år senare hade Hagaberg bebyggts ytterligare bl.a. med Lindängen, Edenshof, Solberga och Emmyhill. Hagaberg köptes av den Evangeliska Fosterlandsstiftelsen som startade bibelinstitut och en folkhögskola i området 1910. År 1907 bildades egnahemsområdet som senare utökades mot Sofiehill på andra sidan motorvägen. Tomterna bebyggdes främst med småhus.

Kvarteret Dungen

I enstaka fall har byggmästare eller privata fastighetsägare låtit uppföra mindre flerfamiljshus i området. Under 1940-talet byggdes flera typhus i området efter ritningar bl.a. från AB Borohus. Mellan 1955-58 byggdes några arkitektritade villor och kring sent 1950-tal var området i stort sett fullbyggt. Det har funnits en god tillgång till dricksvatten av bra kvalitet. Först på 1960-talet fick en del av de äldre villorna kommunalt vatten och avlopp. Från mitten av 1960-talet tillkom enstaka nybyggnader på tidigare obebyggda tomter, bl.a. med vinkelbyggda enplanshus i kvarteret Lavetten. Under senare delen av 1900-talet har nybyggen främst skett genom avstyckning av äldre tomter.

Kommentar

Hagaberg utgör tillsammans med Blombacka och husen längs Ekensbergsgatan i Grusåsen en god bild av det tidiga 1900-talets egnahemsbildningar och villabebyggelse. De skildrar Södertäljes expansion av dåtidens närliggande landsbygd från 1800-talets mitt till idag och har ett representativt samhällshistoriskt och miljöskapande värde för staden. Hagaberg har även en intressant representation av arkitektritade villor av hög kvalitet från 1900-talets andra hälft.

Vägledning

Byggnaderna från sekelskiftet 1900-1920-talet bör behandlas med respekt för deras ursprungliga uttryck och vårdas med traditionella material. Ursprungliga detaljer har en stor betydelse för upplevelsen av miljön och bör hanteras varsamt.

Vid ombyggnader bör utformningen utföras med hänsyn till områdets villakarakter.

Uthusens placering i tomternas bakre gräns, trädgårdarnas karaktär samt förgårdsmark är viktiga karaktärsdrag att förhålla sig till.

148. Kv Enbäret, Lagerbäret, Rönnbäret, Slånbäret, Tranbäret 2 och Oxelbäret 2-3: Fogdetorps 1940-talsmiljö

Miljöbeskrivning

Kvarteren ligger i området Fogdetorp. Utmärkande för området är den samlade 1940-talskaraktären av flerbostadshus i puts och tegel med stramt utformade fasader.

Byggnaderna är placerade i naturmark med inslag av bergknallar och träd eller längs gatorna med en smal remsa förgårdsmark med grönyta framför. Kvarteren Enbäret och Lagerbäret består T-formade punkthus i fyra våningar med valmade tak. Husen i Enbäret 2 har röda tegelfasader medan övriga är putsade i olika färgsättningar. Portarna är i trä och glas. Byggnaderna angränsar omgivande gator och omger en öppen yta med naturmark bevuxen med tallar.

Oxelbäret 2 till vänster och Rönnbäret 2 till höger.

Oxelbäret 2-3 består av två putsade smalhus längs Strindbergsgatan. De har smala ytor med gräsmatta och planteringar framför husen.

Rönnbäret har fem smalhus i tre våningar, belägna mellan Strindbergsvägen och Kamphagen. Husen är putsade med gul, vit respektive i blå färgsättning.

Slånbäret består av åtta smalhus i tre våningar med putsade fasader i grön, vit, gul eller grå kulör. Området är trafikseparerat. Byggnaderna är symmetriskt placerade i par och har smala planteringsytor kring portarna. Tranbäret 2 har två trevåningsbyggnader i blå respektive i gul färgsättning. De ligger väster om Strindbergsvägen.

Punkthus i kv Enbäret 1.

Historik

Fogdetorpsområdet började bebyggas under 1940-talets mitt och tillhör ett av stadens första utbyggnadsområden under efterkrigstiden då industriernas högkonjunktur skapade ett stort bostadsbehov i staden. I området skildras flerbostadsområdenas utveckling från, det i arkitekturen kvardröjande, 1930-talets lite enformigt utformade planer med smalhus i glesa rader med genomgående lägenheter till 1940-talets nya hustyp, punkthuset, som har lägenheter i hörn med

fönster åt två håll. 1930-talets utomhusmiljöer bestod vanligen av smala förgårdar med planteringar intill och en gräsmatta bakom medan 1940- och 50-talens ideal innebar trafikseparerade områden, gårdar med naturmark eller parker i närheten, trappor av natursten och ibland plattlagda gångar. Husen är tillkomna under en period från 1940-talets mitt till andra hälft. Arkitekten Tore E:son Lindberg har ritat flertalet bl.a. Slånbärets hus från år 1944 som speglar mycket av 1930-talets planideal, Oxelbäret 2-3 och Tranbäret 2 från 1947. Husen i kvarteren Enbäret och Lagerbäret uppfördes av HSB samma år. Kv Rönnbäret 3-3 stod färdiga år 1946,

Kv Tranbäret 2 närmast till vänster och kv Rönnbäret 2-3 till höger.

Kommentar

Kvarteren representerar tillsammans med radhusen i kvarteret Tranbäret, Oxelbäret och Slånbäret en väl sammanhållen 1940-talsmiljö där övergången från 1930-talets plan- och arkitekturideal till 1940-talets nya planströmningar skildras. Varje byggnad i sig är inte av högt kulturhistoriskt värde men den samlade bebyggelsen och dess bevarade planstruktur, naturmark och gårdar är ett utmärkt exempel på 1940-talets planering och arkitekturideal. Miljön har ett samhällshistoriskt värde och speglar industriernas kraftiga uppgång och stadens ökande befolkning kring andra världskriget. Området har även ett personhistoriskt värde knutet till arkitekten Tore E:son Lindhberg.

Enbäret 2

Vägledning

För att värna områdets samlade 1940-talskaraktär bör ursprungliga detaljer värnas liksom färgsättningar och fasadmaterial. Lika viktigt som byggnaderna är omgivande gårdar med naturmark med inslag av träd eller grönytor längs byggnaderna.

148: 1. Kv Vinbäret, Oxelbäret och Tranbäret 1: Radhus

Miljöbeskrivning

Kvarteren består av låga, modernistiskt utformade radhuslängor i en våning med asymmetriskt utformade gavlar och sadeltak. Fasadernas gula tegel av olika bränning har även inslag av slammade partier. Fönstren är av varierande fönstertyper, mot uteplatsen försedda med luckor. Längorna ligger snett mitt emot varandra och genom ett tandat mönster i planen med indragningar av fasadpartier bildas insynsskyddade uteplatser. Området är trafikseparerat och husen följer mjukt de omgivande gatorna. I mitten finns en öppen gemensam grönyta som genomskärs av cykelbanor.

Kvarteret Vinbäret 1

Historik

Radhusen som uppfördes 1945 efter ritningar av arkitekten och byggmästaren Erik Sigfrid Persson var de första radhusen i Södertälje. Året innan hade radhusområdet Friluftstaden i Malmö uppförts, ritat av Persson. Det ansågs nydanande inom bostadsarkitekturen med billiga, bra och moderna bostäder av god arkitektonisk utformning där grönytorna blev en väsentlig del av arkitekturen och planeringen. Bostäderna var tänkta för människor ur arbetarklassen. Konceptet blev uppmärksammat och framgångsrikt. Genom Erik Sigfrid Persson bildades AB Svenska Friluftsbostäder som skapade fem radhusområden i Sverige enligt denna modell med egna stadsplaner. Två av områdena byggdes i Södertälje, dels vid Fogdetorp och dels vid Ringtjappan i Mariekälla. Ringtjappan har dock förändrats genom intrång av grönytorna vilket gör att området förlorat sin ursprungliga arkitektoniska tanke.

Kommentar

Området som tillhör ett av Erik Sigfrid Perssons mest välbevarade radhusområden från 1940-talet utgör ett representativt exempel på ett välplanerat samspel mellan arkitektur och grönytor. Miljön är av omistlig värde. Den har ett högt arkitektoniskt värde och har även ett samhällshistoriskt värde i sin genomtänkta planering av moderna bostäder för arbetarklassen och som stadens första radhus.

Vägledning

Ett värnande av miljön kräver stor hänsyn till ursprungliga material och detaljutförande vid underhåll. En gemensam utformning av samtliga hus bör gälla vid ändringar av uteplatser m.m. för att bevara den sammanhållna karaktären och radhusens arkitektoniska status.

Tillbyggnader bör undvikas.

Grönytorna ska ses som en del av arkitekturen. Staket och avgränsningar mellan husen bör undvikas för att värna tanken om gemensamma grönytor.

149. Kv Rustningen 2 och Värjan 10-1, 13: Lindåstäppan

Grödingevägen / Tältvägen

Miljöbeskrivning

Kvarteren Rustningen och Värjan ligger i områdesdelen Viksängen. Miljön utgör ett sammanhållet bostadsområde av lamellhus och ett punkthus koncentrerade kring ett skyddat grönområde i mitten, den s.k. Lindåstäppan. Det är en park med gräsytor, träd, planteringar, lektytor och grusgångar. Byggnadernas arkitektoniska formspråk är kännetecknande för 1950-talet med sammanbyggda huskroppar, snedställda burspråk, flera färgställningar, balkonger med smide och korrugerad plåt, träportar och skärmtak. Lamellhusen är mellan två till tre våningar höga och är individuellt utformade kvartersvis.

Värjan 11

Punkthuset bär ett eget uttryck med avfasade hörn och tälttak. Det är ihopbyggt med ett lamellhus via en envåning tegelbyggnad. I kvarteret Värjan 10 finns affärslokaler i en envåning del som förbinder bostadshusen med varandra och som även sträcker sig framför bostadshuset mot Viksängsgatan. Hyreshuset i Värjan 13, som är något senare tillkommet, avviker i utformningen med användandet av tegel i gavlarna.

Kv Rustningen 2

Historik

Området utgjorde tidigare marker till Viksängen, en av Östertäljes stora gårdar och som gett upphov till områdesnamnet. Under sent 1800-tal fram till 1930-talet låg här flera handelsträdgårdar. Efter uppförandet av bostadsområdet i Fogdetorp blev Viksängen nästa stora bostadsprojekt i Rosenlund. Husen uppfördes av det kommunala bostadsbolaget Telgebostäder. Riksbyggen uppförde byggnaderna i Rustningen 1949. Även husen i Värjan 10-11 som uppfördes året därpå ritades av Riksbyggen. Värjan 13 från 1964 ritades av arkitekten Archibald Frid. I området anlades ett litet centrum med servicebutiker, mataffär och kafé.

Under 2006 har en renovering genomförts med återställande av ursprungliga färgsättningar och detaljer, bl.a. har balkongernas utformning behållits vilket har en stor betydelse för miljöns karaktär.

Kommentar

Lindåstappans bostadsområde speglar tidens arkitektoniska planideal med sina välbevarade flerbostadshus som bildar ett enhetligt bebyggelseområde. Förhållandet mellan hus, bostadsgårdar och den öppna gemensamma grönytan i mitten är representativ.

Vägledning

För att behålla områdets 1950-talskaraktär måste detaljer och färgsättningar även i fortsättningen värnas.

Lindåstappan bör liksom arkitekturen behandlas utifrån dess ursprungliga utformning som en gemensam grönyta av parkkaraktär.

Saltskog

Saltskog ligger i södra delen av staden intill Saltskogsfjärden. Området inringas av motorvägen, Tvetavägen, Genetaleden och Järnagatan. Det är idag en stadsdel som domineras av en bebyggelse från 1960-70-talen bestående av flerbostadshus i norr och radhus, grupphusbebyggelse, skola och ett centrum med mataffär längre söderut. Saltskog har ett strategiskt läge på en höjd intill den forna vattenleden mellan Mälaren och Saltsjön vilket kan förklara dess långa hävd. I området finns fornlämningar som antyder en lång kontinuitet i brukande av området, bl.a. förekomsten av gravar. Ett svärd daterat till 600 e Kr har påträffats vid Saltskog. I området har även en depå av mynt från 1580-1640-talet hittats, den s.k. Saltskogsskatten. Mellan 1860-1921 låg Saltskogs station eller Södertelge Öfvre vid Saltskogsfjärden.

150. Saltskogs gård

Miljöbeskrivning

Gården Saltskog ligger i den sydvästra delen av Saltskog och utgörs av byggnader samt en anslutande park från sent 1800-/tidigt 1900-tal. Huvudbyggnaden är uppförd i träpanelarkitektur med lövsågssnickrier, fönster med flera bågar som delvis är småspröjsade och med olika takfall. Nedanför den ligger Villa Elghem, en tidstypisk jugendvilla i stående panel och fjällpanel. I miljön finns även en villa i typisk snickarglädje med panelade fasader med utsirade detaljer. Rester av den gamla parken sträcker sig i kraftigt sluttande terräng ned mot Saltskogsfjärden i öster. Parken innehåller bl.a. bokträd, stigar, stentrappor och en grotta.

Villa Elghem

Historik

Äldsta skriftliga belägg för gården är från år 1538. Från 1560-talet var Saltskog inom släkten Gyllestiernas ägo fram till år 1752. Därefter hamnade den i baron Erik Lovisins ägo vars familj hade den fram till år 1797 då Tvetaberg med Saltskog såldes till baron Fredrik Hierta. Senare samägdes gårdarna med Lina och Hanstavik av Nils Dufwa. På 1880-talet köptes Saltskog gård av Carl Fredrik Liljevalch j:r. Han var en stor industriman, grundare av trävarufirman Bergvik och Ala samt en av upphovsmännen till Grängesbergskoncernen och grundare till Liljevalchs konsthall på Djurgården i Stockholm. Under sin tid i Södertälje donerade han pengar till Biologiska museet, Södertälje kanal & Slussverksbolag samt till Södertelge Badaktiebolag. Liljevalch lär ha haft problem med sina lungor och Södertälje, som var en känd badortsstad med ett ansett hälsosamt klimat, var därför en lämplig

plats för honom att vistas. Platsen hade en fördel i att den låg nära järnvägsstationen vid Saltskogsfjärden och att det fanns en vattenförbindelse mellan Saltskogsfjärden via Katthavet i söder till Saltsjön. Liljevalch lät uppföra huvudbyggnaden år 1882. Möjligen ritades den av arkitekten Magnus Isaeus. Även förvaltarbostaden, höns hus och ekonomibygnader uppfördes kring samma tid.

Liljevalch som var botaniskt intresserad lät också anlägga en trädgård kring huvudbyggnaden samt en park med exotiska träd i slutningen ned mot Saltskogsfjärden. Parken representerade ett tidstypiskt fenomen i högre ståndsmiljöer från tiden med slingrande promenadvägar, sällsynta trädslag, ”runstenar”, grotta och utsiktsplats. Nedanför huvudbyggnaden stod tidigare Kägelbanan som idag finns på Torekällbergets museum. I övrigt omgavs gården av tillhörande odlingsmarker. År 1897 köpte Liljevalch, Villa Elghem, ett hus som ritats av Ferdinand Boberg till Stockholmutställningen samma år.

Huvudbyggnaden

År 1964 köpte Södertälje stad Saltskog varvid bl.a. ekonomibygnaderna revs. Huvudbyggnaden samt en del av trädgården ägs och drivs idag av en stiftelse. Huvudbyggnaden används för konstnärlig verksamhet med ateljéer och utställningslokaler samt för olika evenemang. Under 1980-talet renoverades den och fasaderna kunde delvis återställas.

Kommentar

Saltskogs gård omfattar ett högt kulturhistoriskt värde ur olika aspekter. Det har ett personhistoriskt värde kopplat till godsägaren Erik Lovisin, till industrimannen och grundaren av Liljevalchs konsthall Carl Fredrik Liljevalch j:r, till arkitekten Magnus Isaeus och till en av sekelskiftets stora arkitektnamn, Ferdinand Boberg. Den tidstypiska arkitekturen som är nära sammanhängande med den likaväl så tidstypiska parken med sällsynta trädslag och promenadstigar har ett arkitekturhistoriskt värde. Av byggnaderna är det endast Bobergs villa som kan sägas ha ett högt arkitektoniskt värde i sin mycket fina välbevarade utformning och som även ska ses ur ett arkitekturhistoriskt perspektiv kopplat till den stora Stockholmsutställningen från år 1897. Byggnaden har närmast ett nationellt intresse.

Vägledning

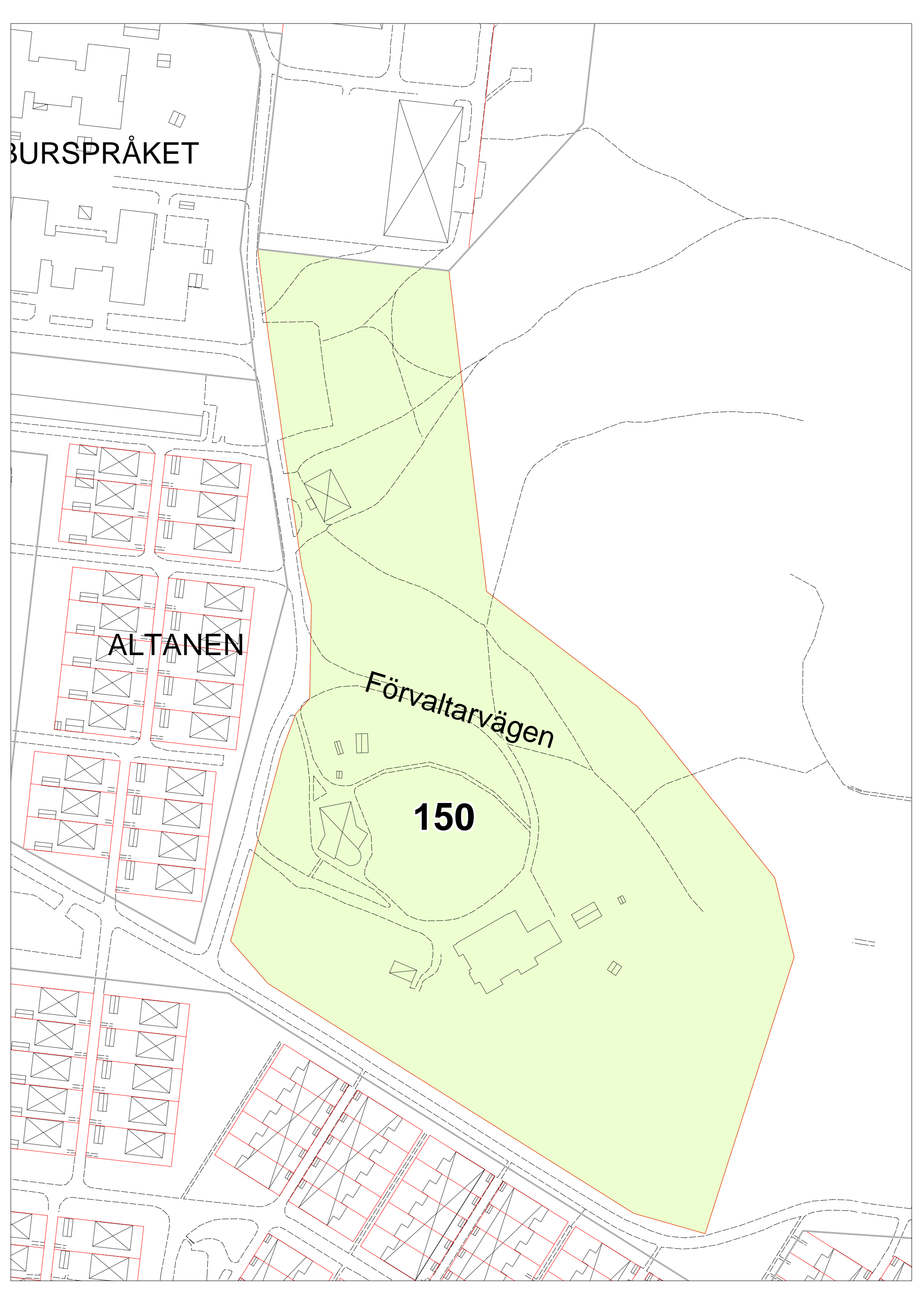
Byggnadernas tidstypiskhet värnas genom varsamhet om ursprungliga detaljer, traditionella material och färgsättningar där framför allt den Bobergska villan ska ges en stor omsorg vid underhåll. Kvarvarande delar av parken bör skötas efter dess ursprungliga utformning och utgöra en attraktiv rekreatiionsdel i Södertälje.

BURSPRÅKET

ALTANEN

Förvaltarvägen

150

Södra

Områdesbeskrivning

Södra är ett område med ett koncentrat av olika typer av bebyggelse och verksamheter. Det omges och avgränsas av järnvägsspår, vägar och bilbroar. Genom området löper den breda esplanaden Hertig Carls väg. I den nordöstra delen av området är det södra utloppet från Södertälje kanal.

Södra är uppdelat i bostadsområde av villor och flerbostadshus koncentrerat kring den norra delen av esplanaden och i Södertälje Hamn som är en järnvägstation för pendeltåg med tillhörande tidstypisk stationsbebyggelse från 1920-talet. I närheten av stationen samt i områdets norra del finns några småbutiker och restauranger. I bostadsområdet finns lågstadieskola och förskola. I öster dominerar hamnområdet med industribyggnader och småverkstäder. I söder finns Södertälje färghandel, två varuhus, bageri och Telge Energi. Söder om Södra ligger en gasoldepå och Oljehamnen. Ännu längre söderut ligger Sydhamnen och Näset. Näset utgör den sydligaste delen av området, omgivet av Strömsviken i väster och Hallsfjärden i öster. Det utgörs av ett kuperat barrskogsområden med sekelskiftesvillor längs vattnet.

Historik

Mellan Torpaviken och Saltskogfjärden till Maren gick fram till år 1819 den urgamla, och för stadens tillblivelse så betydelsefulla, vattenleden som en gång förbundit Mälaren med Saltsjön. Kring tidigt 1900-tal påbörjades en breddning av vattenleden men projektet fick ge vika när Scania expanderade på 1960-talet och den går nu istället delvis under marken i en kulvert. Tanken var att anlägga en uthamn från Torpaviken men det genomfördes aldrig.

Området hette ursprungligen Kolpenäs och skänktes av Hertig Karl till staden i slutet av 1500-talet. Senare fick det namn Näset men har efter järnvägsstationen som stod klar år 1921 benämnts Södra. Sedan 1800-talets mitt har en etablerad industriverksamhet funnits i hamnområdet med en kraftig utveckling under 1940-talet då verkstadslokaler uppfördes i uthamnens norra del. På 1960-talet utvecklades hamnen till att bli en styckegodshamn.

Under 1800-talet låg Saltsjö kaféet vid Hälsokullen samt ett intilliggande kallbadhus mellan 1888-1917. Näset som utgjort donationsjord från Hertig Carl till staden planlades i tomter under tidigt 1900-tal. Kring sekelskiftet 1900 fanns planer på att anlägga en helt ny stadsdel i nuvarande Södra. År 1903 gjordes en stadsplan av Per Olof Hallman, en av sin tids ledande stadsplanarkitekter. Planen omfattade villabebyggelse, flerbostadshus, torg, varmbadhus, kyrka, saluhall och brandstation. Ett järnvägsspår skulle gå från Södertälje central till en station vid Uthamnen och därifrån skulle en spårväg leda till Havsbadet. Projektet kunde dock inte genomföras. Under början av 1920-talet anlades stationen Södertälje Södra, idag Södertälje Hamn. En stadsplan, grundad på Hallmans plan, upprättades under 1920-talet av stadsarkitekten Cyrillus Johansson och Albert Liljenberg. Cyrillus Johansson är bl.a. känd för Årstabron. Tio år senare exploaterades området med bostadsbebyggelse. Esplanaden som löper genom området är en kvarvarande del av Hallmans förslag och uppkallades efter Karl IX, tidigare Hertig av Södermanland.

Under 60-talet öppnades ett OBS-varuhus söder om bostadsbebyggelsen och söder om detta har en annan livsmedelsbutik öppnat.

151. Södras industri- och hamnområde

Miljöbeskrivning

Hamn- och industriområdet sträcker sig längs Igelstaviken västerut mot Verkstadsvägen som avgränsar området mot Scania och längst i söder övergår det i Sydhamnen mot Hallsfjärden. I området finns många verksamheter samlade, skrotbolag, kontor, konferensverksamhet samt speditors- och lagerverksamheter. Industribebyggelsen är belägen längs vattnet och representerar en period från tidigt 1900-tal till dagens industribyggnader.

Historik

Södertälje uthamn har anor sedan 1500-talet då där fanns en kaj varifrån koggar trafikerade norra Tyskland. Under 1500-1600-talet var det var främst järnvaror från Bergslagen och Södermanland som omlastats i Mälarhamnen som utforslades vid Södra. I och med det bottniska handelstvänet 1636 ströps dock hamnen på sin trafik.

Svenska Lantmännens silo från 1965. Närmast i bild syns taket på Erskines hallbyggnad.

På 1860-talet etablerades en lysoljafabrik vid Framnäs som därför kallades för Oljebuket och i slutet av århundradet även en lådfabrik. AB Baltic, som tillverkade separatorer hade verksamhet i området från tidigt 1900-tal, se nedan under "Kv Skutan / Baltic". År 1926 flyttade Blomqvists Verkstadsaktiebolag till Uthamnen med tillverkning av svarvar, blandningsmaskiner m.m. Under tidigt 1900-tal började kol fraktas från hamnen till Norra Södermanlands järnväg och 1919 byggdes Uthamnen ut. På 30-talet anlades en kolgård vid Uthamnen. Kring 1935 uppfördes fabrikslokaler i norra delen av området för Siporex och för företag som sålde olika maskiner. Under 1940-talet etablerades också AB Södertälje Metallförädling, AB Södertälje Snickeri & Karosserifabrik, Södertälje Verktygs AB samt AB Södertälje Stålrör i området. Ewos inom Astrakoncernen uppfördes i Södraområdet 1957. Under början av 1960-talet blev Uthamnen främst en hamn för styckegodstrafik. Oljehamnen i söder tillkom 1960.

Kommentar

Södertälje uthamn har ett samhällshistoriskt värde i dess kontinuitet sedan 1500-talet och belyser den för staden så viktiga sjöfarten, hamnverksamheterna och industriernas utveckling.

Vägledning

Bostäder kan enligt samhällsbyggnadskontorets förslag läggas i begränsade delar av området i norr. Arkitekturen bör vara ett uttryck för sin tid men ge utrymme för befintliga närliggande byggnaders uttryck.

Viktigt är att nya tillägg fint ansluter till den befintliga stadsplanen.

Utpekade industribyggnader bör sparas och kan, i enlighet med Samhällsbyggnadskontorets förslag, genom att förmedla olika historiska spår i området utgöra arkitektoniskt förhöjande inslag i området.

151:1. Kv Isbrytaren 1: Erskines hamnbyggnader

Miljöbeskrivning

Erskines byggnader i kvarteret Isbrytaren består av en panncentral som genom en förbindelsegång är ansluten till en stor hallbyggnad. Hallbyggnaden har, ett för industribyggnader, vanligt förekommande sågandstak som här avviker i utformningen med en modernistisk lekfullhet i sin böljande form. Den karaktärsfulla panncentralbyggnaden intill har ett bågformat plåttäckt tak som sträcker sig ned över sidorna där det utgör fasad och med glasade långsidor samt en uppstickande skorsten intill. Förbindelsegången är en låg byggnad med ett böljande tak.

Hallbyggnaden med sitt vågformade sågandstak.

Historik

Byggnaderna uppfördes 1953 och ritades av en av efterkrigstidens ledande arkitekter, Ralph Erskine för Hans Österman Försäljnings AB. Under 60-talet nyttjades lokalerna av British Motor Corporation AB och uthamnen utgjorde under den tiden en av de två största importhamnarna i landet av engelska bilar. Vid fabriken iordningställdes bilarna för leverans. Lackeringsverkstad fanns för lagning av lackskador under transporter. Den stora hallbyggnaden har senare inkläts med en korrugerad gul plåt.

Kommentar

Byggnaderna har ett högt arkitektoniskt värde trots hallbyggnadens senare plåtfasad samt ett personhistoriskt värde kopplat till den store 1900-talsarkitekten Ralph Erskine.

Panncentralen

Vägledning

Industribyggnaderna bör vårdas med material som är ursprungliga för dem och stor hänsyn tillämpas för att värna ursprungliga detaljer. Hallbyggnaden bör i framtiden frigöras från sin senare tillkomna plåtfasad.

151: 2. Kv Kryssaren: Utsädesmagasinet

Miljöbeskrivning

Magasinet är en högrest tegelbyggnad i 9 våningar uppförd i en nationalromantisk arkitektur inspirerad av den hanseatiska erans byggnader, med ett brant brutet tak, tegelfris, ett flertal små takkupor, blindingar, tegelfris, välvda träportar och symmetriskt placerade småspröjsade fönster. Byggnaden är belägen intill Hansavägen. Den utgör idag godsterminal för en åkerifirma.

Utsädesmagasinet

Historik

Utsädesmagasinet uppfördes 1917 efter ritningar av arkitekten Hjalmar Cederström som bl.a. ritat Södertälje lasarett och Gamla Läroverket, se Kv Apelsinen. Magasinet uppfördes av Svenska Lantmännens Utsädesaktiebolag för att marknadsföra utsäde från kontrollodlingar i Mälardalen. I ett tillhörande annex lagrades spannmål för statens räkning. När den stora silobyggnaden uppfördes i kvarteret söder om Isbrytaren 1965 övertog den funktionen av spannmålsmagasin.

Kommentar

Utsädesmagasinet är ett fint exempel på den nationalromantiska erans tolkning av ett hamnmagasin, anspelande på hansatidens tegelarkitektur, branta tak och takkupor. Den visar också på hamnens betydelse för Mälardalens jordbruksproduktion.

Vägledning

Underhållet av byggnaden bör baseras på ursprungliga material och värnande om ursprungligt formspråk som portar, fönster, blindingar m.m..

151: 3. Kv Skutan 1: Gamla Baltic

Miljöbeskrivning

Byggnaden tillhör en av de mest välbevarade verkstadsbyggnaderna i området. Den har en betongkonstruktion med röda tegelfasader, indelade i vertikala fält av lisener med stora fönsteröppningar och med betongpartier under fönstren.

Historik

Företaget AB Baltic grundades 1904. År 1914 stod den stora verkstadsbyggnaden färdig ritad av Lewerentz & Stubelius. Baltic kom att ge namn åt området.

Sigurd Lewerentz tillhör en av de mest framträdande arkitekterna i Sverige under första hälften av 1900-talet bl.a. känd för Skogskyrkogården och Markuskyrkan i Stockholm. Mellan 1911-1916 arbetade han tillsammans med arkitekten Torsten Stubelius. Längre var industribyggnader något som främst ingenjörer ägnade sig åt men från 1910-talet kom arkitekterna allt mer att få inflytande på industribyggande. Baltics byggnad hade produktionsschemat som utgångspunkt för planen, upprättat av konsultföretaget Industribyrån vilka arbetade med industriplanering och som satte stora avtryck på tidens industriarkitektur. Lewerentz & Stubelius skapade exteriören efter planlösningen. Byggnaden har senare byggts till under 1950-talet när en påbyggnad tillkom på takplanet. Fönstren har bibehållit sin ursprungliga storlek med undantag av sockelvåningens öppningar som tidigare var något större. De ursprungliga spröjsade fönstren är ersatta av ospröjsade bågar. AB Baltic tillverkade mjölkseparatorer. Företaget upplevde en ekonomisk uppgång under 1910-talet och hade då kring 1.000 personer anställda. Från 1920-talet tillverkade företaget industriseparatorer och utvecklade en oljecentrifug. Delar av verkstadslokalerna förstördes i en brand och företaget uppgick 1928 i Separatorkoncernen med tillverkning i Stockholm. Förutom separatorer tillverkade man även verktyg, delar till Svenskt Kontrollregister och från andra världskriget krigsmateriel för Gevärtsfaktoriet. Senare tillverkades också maskiner, lantbruksseparatorer och mjölkkningsmaskiner.

Kommentar

Byggnaden är en fin representant för 1910-talets industriarkitektur. Den har även ett arkitekturhistoriskt värde, ritad av Lewerentz & Stubelius och en miljöskapande betydelse för hamnområdets industri- och verkstadskaraktär.

Vägledning

Vid underhåll bör hänsyn tas till byggnadens "råa" industriskaraktär som bärs upp av fasadernas tegel och betongytor samt de stora fönsteröppningarna. Lewerentz & Stubelius verkstadsbyggnad bör värnas i sin ursprungliga exteriöra utformning. Tillbyggnader bör underordna sig dess industriskaraktär och samtidigt utgöra ett avläsbart tillägg.

152. Bostadsbebyggelsen vid Södra

Miljöbeskrivning

Bostadsbebyggelsen i Södra är ett fint exempel på en 1930-talsbebyggelse av villor och stramt utformade lamellhus. Den är samlad kring ömse sidor av Hertig Carls väg och avgränsas av järnvägsspåret i väster, kanalen i norr och av industribebyggelsen som angränsar vattnet i öster och söder.

Flerbostadshus i tre våningar omger gaturummet på båda sidor av esplanaden. De är antingen putsade eller senare tilläggsisolerade och försedda med plåtfasader. Bakom husen är naturmark med inslag av tallar och med lekplatser. Flera byggnader har butikslokaler i bottenvåningen bl.a. i kvarteret *Briggen* som är ett litet centrum mitt emot stationen. I kvarteret *Segelbåten 5*, nära stationen, ligger den tidigaste flerbostadslängan i området. Den utmärker sig genom ett klassicistiskt formspråk med takgesims, lunettfönster och med karaktäristiska rundade balkonger.

Fullriggaren 13

Villakvarteren är samlade bakom trevåningshusen i öster och nordost. Villorna är allmänt sett rätt välbevarade och utgör tidstypiska uttryck för de funktionalistiska idealens genomslag i arkitekturen med strama putsfasader, fönster i hörn, enkla, nästan svävande skärmtak över portarna. Även typhus av klassicistisk karaktär förekommer med kolonnförsedda dekorativa entrépartier. En del av husen har senare tilläggsisolerats, inkläts i ny fasadmateriell som panel eller fasadtegel och bytt fönster eller dörrar. Centralt i småhusområdet ligger *Sjömansplan* som ett nav varifrån gatorna leder ut. I mitten av planen är en grönyta med tallar och med en lekplats. Tomterna är ofta något högre än gatunivån.

Sjömansplan med kvarteren Fullriggaren till vänster och Snipan till höger.

I norr ligger ett senare uppfört höghus och kvarter av flerbostadshus. I närheten av stationen ligger några radhus.

Historik

Bostadsbebyggelsen började uppföras kring 1930-talets mitt. Resultatet var delvis efter Hallmans stadsplaneförslag som omarbetats 1920 av Södertäljes dåvarande stadsarkitekt Cyrillus Johansson, en av sin tids mest namnkunniga arkitekter, bl.a. upphovsman till Årstabron i Stockholm samt av Albert Liljenberg, förste stadsingenjör i Göteborg. Arkitekter till villorna var bl.a. Tore E:son Lindhberg, Birger Borgström och Ivar Hellström medan andra hus var typhus som Boro-hus, AB Standardhus m.fl. Ture E:son Lindberg ritade det äldsta flerbostadshuset i kvarteret Segelbåten 5 år 1935 medan övriga flerbostadshus tillkom åren 1942-44. P.g.a. läget som ansågs vara långt från stan och intill industriområdet sänkte HSB kostnaderna vid uppförande av flerbostadshusen i kvarteret Fregatten bl.a. genom att spara in på antalet balkonger. Flerbostadshusen i kvarteret Briggen uppfördes av HSB 1946 och där genomsyrade den kooperativa tanken utformningen med konsumaffär, butiker och med en barnkrubba för 15 barn. Hyreshusen i områdets norra delar i kvarteren Barkassen byggdes 1950-58, ritade av Tore E:son Lindhberg samt av H. Palmqvist vilken även var upphovsman till höghuset från 1956.

Boro-Hus från 1936 i kvarteret Jakten

Segelbåten 5

Kommentar

Bostadsområdet bildar en miljö av ett samlat högt kulturhistoriskt värde. Värdet består i dess välbevarade stadsplan och i bostadsbebyggelsen som representerar kanske den bäst sammanhållna samlade arkitekturen från 1930-40-talet i staden, trots senare tidars tilläggsisoleringar, byte av fasadmateriell och detaljer. Av flerbostadshusen är det främst Segelbåten 5 som är arkitektoniskt intressant.

Vägledning

För att värna områdets fint sammanhållna 30-40-talskaraktär bör hänsyn tas enligt nedanstående: Gaturummet Hertig Carls väg bör värnas i sin sammanhållna form och med sina träd. Avstyckningar och förtätningar av befintliga tomter bör undvikas. Sjömansplan bör behållas i nuvarande utformning.

Byggnaderna bör vårdas med de material och färgsättningar som är traditionella för dem.

Ursprungliga detaljer bör värnas som portar, fönster, balkonger, putsstrukturer, färgsättningar och skärmtak.

Vid ny bebyggelse i det befintliga bostadsområdet bör den anpassas till den strama arkitekturens funktionalistiska uttryck och de volymer som befintliga byggnader har i gällande kvarter.

Ett återställande av flerbostadshusens putsfasader skulle förhöja områdets arkitektoniska status och sammanhållna miljö.

HSBs hus i kvarteret Briggen

153. Näset

Miljöbeskrivning

Bebyggelsen på Näset utgörs av stora villor med tillhörande uthus eller stugor, tillkomna under kring sekelskiftet 1900. Bebyggelsen kantar vägen mot vattensidan samt i den södra delen även på skogssidan. Den representeras av en tidstypisk träpanelarkitektur med liggande och stående fasspontpanel, sadeltak med utskjutande takfot med utsirade sparrar, ibland verandor och delvis spröjsade fönster. Även mer nationalromantiska byggnader förekommer med småspröjsade fönster, kraftiga vindskivor, ibland fönsterluckor. Tomterna är delvis bergiga och trädbevuxna. I västra och södra delen av området ligger pensionatet Torpa samt världshuset Glashyttan.

Badvägen vid Hallsfjärden

Historik

Husen tillkom som sommarnöjen under 1900-talets första år och speglar badortstidens Södertälje vilket namn som Sommarbo, Solvik och Sjöbacka minner om. Området planlades 1902 och år 1904 fanns 17 tomter. Intresse för byggande på Näset för sommarvillor hade länge funnits och Torpa pensionat grundades redan under 1800-talets slut. Flera av villorna beboddes under sommartid av framträdande personer i staden. Under 1930-talet öppnades Glashyttan, då som Semestergården, ett namn som kan kopplas ihop med semesterlagstiftningens tillkomst under samma period. Namnet Glashyttan kommer från Glasbruket som tidigare låg i området.

Badvägen

På 1960-talet byggdes Oljehamnen vilket naggat miljön på Näset i kanterna. Sydhamnens tillkomst har förändrat miljön betydligt i öster genom att ta bort stranden och fylla ut viken.

Kommentar

Området speglar fritidshusens karaktär och ideal under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Området har ett för staden högt samhällshistoriskt värde.

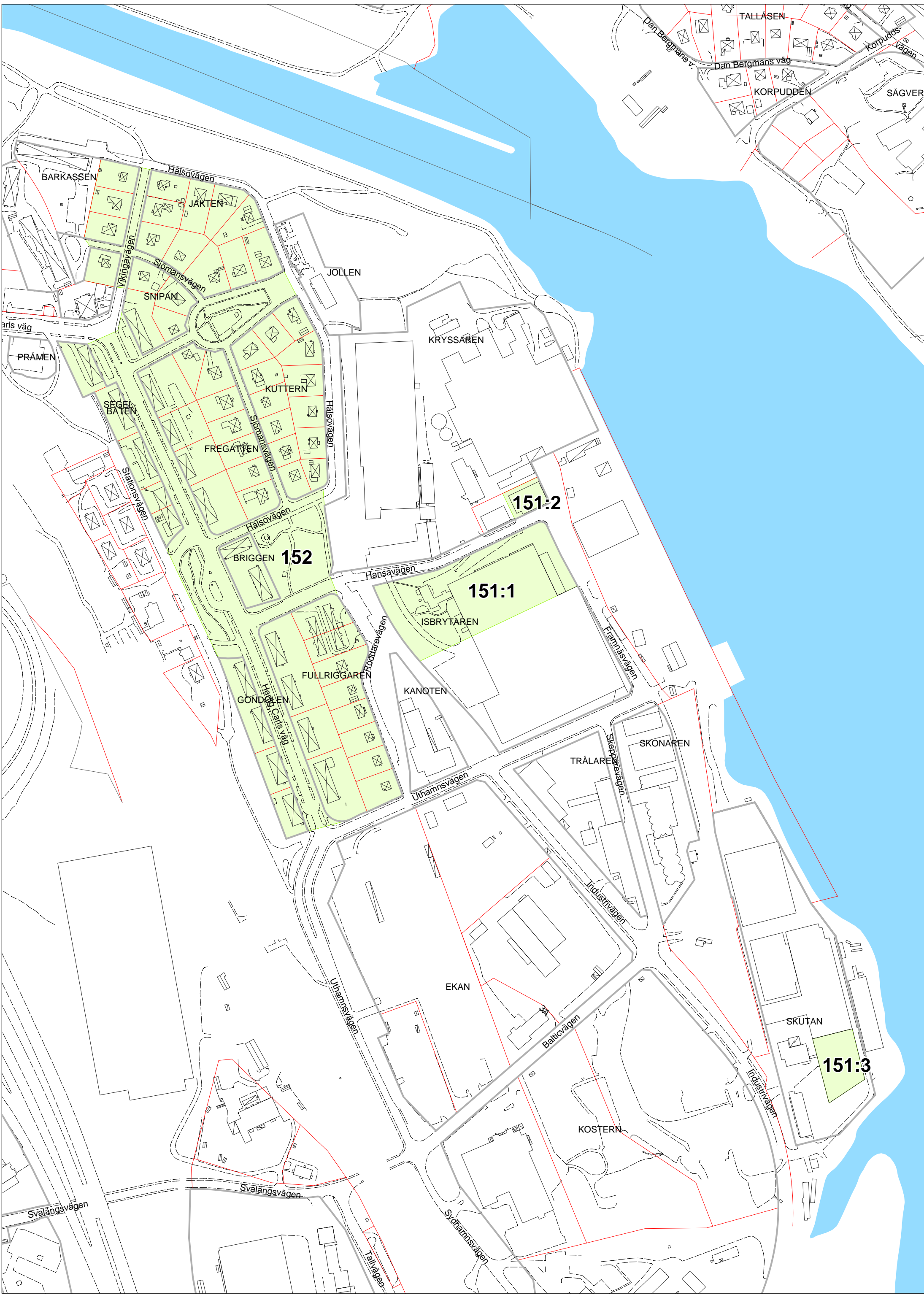
Vägledning

Det är av stor vikt att villorna behandlas med respekt och värnande om ursprungliga detaljer som skapar den välbevarade karaktären av sommarnöjena på Näset. Vid underhåll bör därför ursprungliga material användas.

Badvägen mot Strömsviken

BARKASSEN

Halsövägen

JAKTEN

Vikingavägen

Sjömansvägen

SNIPAN

JOLLEN

Prämlis väg

PRÄMEN

KRYSSAREN

KUTTERN

SEGEN
BÅTEN

FREGATTEN

Halsövägen

151:2

BRIGGEN 152

Hansavägen

151:1

ISBRYTAREN

FULLRIGGAREN

KANOTEN

GONDOLAN

Hörsö
Carls väg

Fjärmsvägen

TRÅLAREN

SKONAREN

Uthamnsvägen

Skepparevägen

Industrivägen

EKAN

SKUTAN

151:3

KOSTERN

Uthamnsvägen

Balticvägen

Industrivägen

Svalängsvägen

Svalängsvägen

Sydhamsvägen

Tallvägen

TALLÅSEN

Dan Bergmans väg

KORPUDDEN

Korpuddsvägen

SÄGVERI

154. Kolpenäs / Scania

Miljöbeskrivning

Scania är ett av två globala företag stationerade i Södertälje. Det har en tillverkning av lastbilar, bussar samt industri- och marinmotorer med verksamheter i flera världsdelar.

Scanias bebyggelse i Södertälje är koncentrerat till den södra delen av staden där den upptar hela det område som kallas Kolpenäs samt intilliggande områden i söder och väster. Huvudkontoret ligger i kvarteret Vagnmakaren vid Saltskogsfjärdens norra strand. I söder ligger kvarteret Bilbyggaren och i väster Lastbilen. Områdena avdelas från varandra genom motorvägen och Nyköpingsvägen.

Scanias huvud- och personalkontor vid Saltskogsfjärdens norra strand. Till vänster i bilden syns kontorsbyggnader från 1941 längst bort samt närmast i bild från 1950-talet. Längst till höger är huvudkontoret från 1968.

Huvudkontoret består av ett höghus med två förskjutna delar. Det har fasader i rött tegel med indragna fönsteraxlar och platt tak. Entrépartiet markeras av ett skärmtak och glasade ytor. Byggnaden har två lägre flyglar, den östra flygeln med loftgång med skärmtak av betong. Väster om huvudkontoret ligger personalkontor, inrymda i trevåningsbyggnader i tegel med valmade tak. De inramar en gård på tre sidor. Norr om dessa ligger en stor verkstadsbyggnad. Intill Nyköpingsvägen ligger låga byggnadslängor. Öster om Saltskogsfjärden ligger Gjuteriporten med entré från Hertig Carls väg. I denna del av området finns den äldsta bebyggelsen bl.a. verkstadsbyggnader och ett klocktorn från sent 1800- och tidigt 1900-tal med fasader i tegel, mönstermurade partier, spetsbågeformade eller välvda småspröjsade fönster, några med en basilkiaform, d.v.s. med en högre mittdel eller med sågtandstak vilket är karaktäristiskt för industribyggnader under 1900-talets första hälft. Vid Sjöporten intill Saltskogsfjärdens östra sida ligger Glimmingehus, en nationalromantisk byggnad i mörkt tegel med ett brant sadeltak och frontespis.

Kvarteret Bilbyggaren innehåller senare bebyggelse bl.a. Chassiverkstaden samt kontors- och verkstadslokaler för VAG. I söder ligger kontor för Service och utbildning. På berget i sydväst är Tekniska kontor samlade och vid Södertälje Syd ligger kontorsområdet Scania Syd.

Historik

Historiken nedan grundas på en text ur Länsstyrelsens projekt om länets industrihistoria.

Scania etablerades år 1891 av Surahammars Bruk som Vagnsfabriksaktiebolaget i Södertälje med tillverkning av järnvägsvagnar. Placeringen utanför staden var lämplig med stambanan och Saltskogs station i väster samt Norra Sörmlands järnväg i öster. Förbindelse fanns även från Saltskogsfjärden via Industrikanalen i dess södra del till Hallsfjärden via Torpaviken. Genom Kolpenäs gick en gång segelleden mellan Mälaren och Saltsjön och via öppningen Tultepuss norr om Scaniaområdet var en förbindelse från Saltskogsfjärden till Inre Maren.

Saltskogsfjärdens östra strand med ett flertal byggnader av olika ålder.

Fram till år 1896 var Philip Wersén v.d. för bolaget. De norra delarna av Saltskogsfjärden fylldes ut och år 1892 stod den första fabriksbyggnaden på området färdig, ritad av Wersén själv. Byggnaden, i en våning med sågtandstak, innehöll verkstäder, kontor och bostäder. Från byggnaden ledde järnvägsspår. Även mindre träbyggnader uppfördes i området. Verksamheten utökade medförande flera tillbyggnader. Från 1907 började bolaget även tillverka automobiler. En särskild kontorsbyggnad i tegel med vidbyggd verkstadsbyggnad uppfördes. Verkstadsdelen är idag borta medan kontorsbyggnaden utgör gjuterikontor. Under sent 1800-tal uppfördes en fabriksbyggnad öster om Saltskogsfjärden av det konkurrerade företaget Södertälje Verkstäder, bildat av Philip Wersén som då lämnat Vagnsaktiebolaget. Det utökades med flera byggnader under tidigt 1900-tal bl.a. en gjuteribyggnad och en verkstad, idag industriskola respektive reparationsverkstad. År 1917 köptes företaget upp av Svenska Maskinverken och 1918 uppfördes en renseribyggnad, idag Marcus Wallenbergmuseet samt kontorsbyggnaden Glimmingehus.

I början av 1900-talet gick försäljningen av järnvägsvagnar sämre. År 1910 gick Vagnsfabriksaktiebolaget ihop med Maskinfabriksaktiebolaget Scania i Malmö och AB Scania-Vabis bildades. En stor del av områdets bebyggelse, bl.a. Werséns kontorsdel, förstördes i en brand år 1913. Året därpå stod en ny anläggning med kontor i byggnadens nordöstra del färdig, ritade av Albin Braag. AB Scania-Vabis var framgångsrikt de första åren och utökade bebyggelsen öster om landsvägen med smedja, transformatorbyggnad, gjuteri och ackumulatortorn i tegel, ritade av Hjalmar Cederström. Samtliga finns idag kvar. Liksom för andra industrier inträffade en nedgångsperiod under mellankrigstiden och ett nytt bolag, Scania-Vabis, bildades med Skandinaviska Enskilda banken som huvudägare. År 1920 lades tillverkningen av personbilar ned men tillverkningen av lastbilar, bussar och motorer fortsatte. Under 1930-talet satt Marcus Wallenberg jr i bolagets styrelse. År 1939 började företaget att rationalisera och modernisera. Markinköp, bl.a. från Södertälje stad, gjordes för att utöka området ytterligare. Under andra världskriget satsade företaget även på tillverkning av militära fordon. År 1941 uppfördes en ny huvudbyggnad i tre våningar med tegelfasader med valmat tak och mönstermurade burspråk på gaveln i vinkel mot den äldre verkstadshallen. Samtidigt gjordes en omfattande tillbyggnad av verkstadsanläggningen, ritat av Ahrbom & Simdahl med härderi, chassi- och motormontering. Tillbyggnaden försågs med sågtandstak. År 1947 köpte Scania-Vabis Svenska Maskinverken och kunde utöka sin verksamhet även på denna del av området. Tillverkning av personbilar blev en viktig del av tillverkningen under 1950-talet. Scania-Vabis hade agentur på Porsche och Volkswagen och tillverkade även Metropolbussar. Satsningar gjordes även på marknaderna utomlands. Under 1950-talet köptes ytterligare mark från Södertälje stad och under kommande tioårsperiod exploaterades området med byggnader i tegel från Lina tegelbruk. Från 1950-talets mitt och trettio år framåt ritades övervägande delen av byggnaderna av Bergs arkitektkontor.

Kännetecknande för dem är slutna tegelfasader, indragna sågtandade tak och horisontella fönsterband i verkstadslokalerna medan kontoren har enskilda fönster. Under tidigt 1950-tal uppfördes en ny vinkelbyggd kontorsbyggnad vid Saltskogsfjärdens norra del i tre våningar med fasader i tegel ritad av Ahrbom & Simdahl och en trädgård av Walter Bauer. Centralverkstaden byggdes, delvis med bågformat lanternintak. Även nuvarande östra växellådsfabriken och en verkstad för bussmontering uppfördes under perioden liksom Scaniatorget intill Gjuteriet och stålglöben, en oljecistern ritad av Berg. De ritade även tillbyggnaden i tegel av Maskinverkens tunnplåtslagerbyggnad vid Saltskogsfjärdens östra strand. Den rymmer idag tillverkning av industri- och marinmotorer. År 1957 flyttades sträckningen av Hertig Carls väg som tidigare gick genom områdets norra del.

Inför utvidgningen av området i nuvarande kvarteret Bilbyggaren och Lastbilen på 1960-talet fylldes området ut och den tidigare kanalen lades igen. Området fick en rutnätsplan, upprättad av Bergs arkitektkontor som också ritade byggnaderna. I Bilbyggarens södra del uppfördes byggnaderna för VAG och Chassiverkstaden. Kontoren fick synlig betongstomme och VAGs kontor fick dessutom en indragen entré och stora glasade partier. Från 1969 övergick VAG till Svenska Volkswagen, ett eget bolag. Under slutet av 1960-talet drogs motorvägen genom de södra delarna av området.

Bebyggelsens utbredning i den norra delen av området.

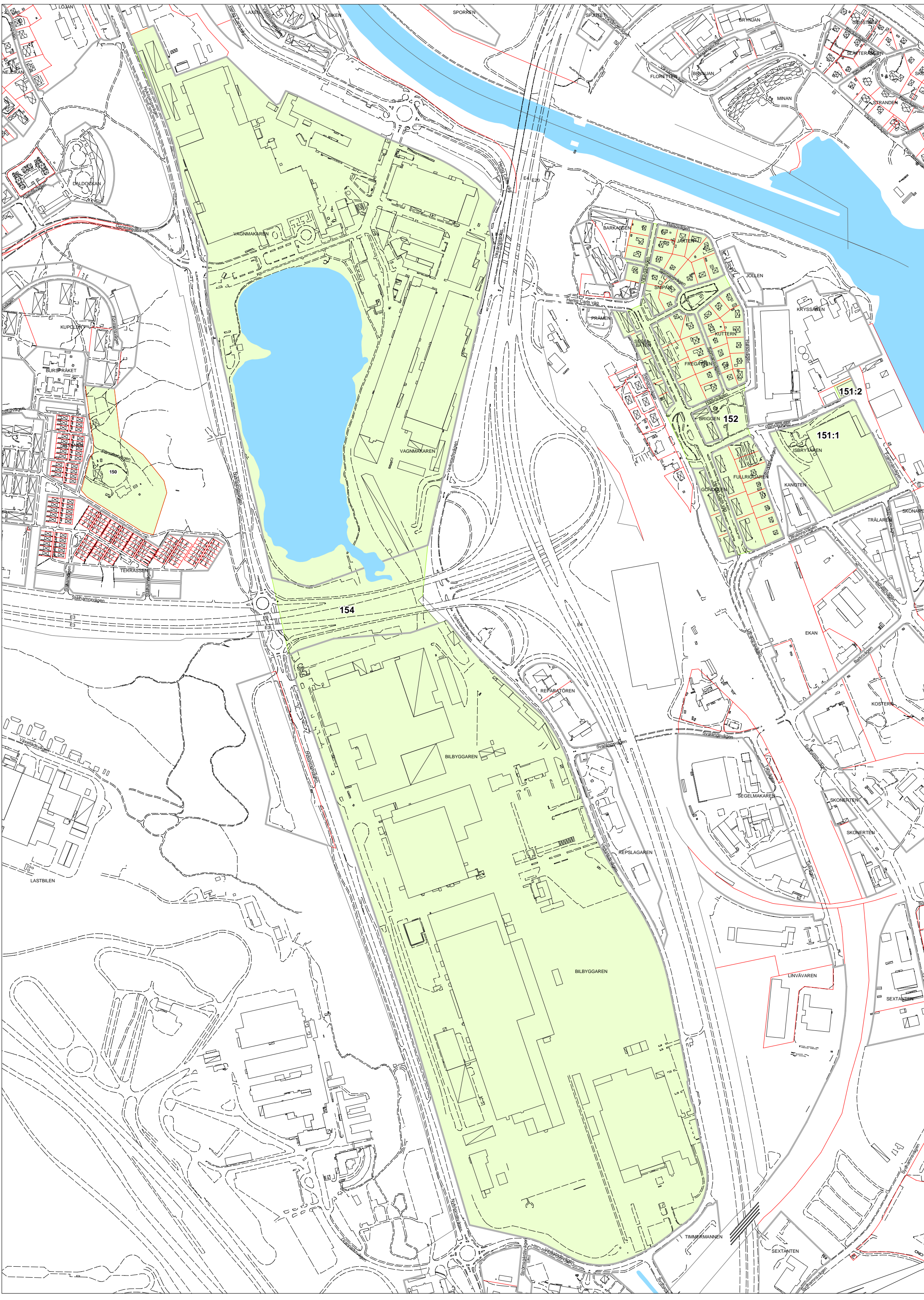
År 1963 stod det nya huvudkontoret klart ritat av Bergs arkitektkontor. År 1968 bildades Saab-Scania. Samma år stod en ny chassiverkstad samt en ramverkstad färdiga. Utanför verkstadens norra del uppfördes restaurangen Chassi-Kringlan. På 70-talet uppfördes en kontrollbyggnad samt en däckmonterings- och förrådsbyggnad intill. Ramverkstaden från 1968 byggdes i vinkel i tegel med långa fönsterband. Skärmtaken var vanliga inslag i arkitekturen under 1960-talet. Under 1970-talet övergick man mer till plåt i fasaderna, ex tillbyggnaden av Reservdelslagret och ombyggnaden av gjuteriet med brun och orange plåt. Ett flertal kontor har tillkommit sedan 80-talet.

Kommentar

Området har ett högt historiskt värde i sin kontinuitet på platsen sedan 1890-talet. De finns även ett arkitekturhistoriskt värde i industribyggnadernas representation från tidigt 1900-tal till idag som förutom sin arkitektoniska utveckling även skildrar företagets utveckling. Området har ett högt samhällshistoriskt värde för staden.

Vägledning

Området är en levande industrimiljö som ständigt måste förändras avhängigt av tillverkningen där funktionen måste vara styrande. Vid förändringar och tillägg bör de äldre byggnaderna från sent 1800-tidigt 1900 som speglar kärnan i Scantias historik vårdas med stor respekt för deras arkitektur liksom de senare tillkomna kontorsbyggnaderna vid Saltskogsfjärdens norra strand.

Tälje / Centrum

Tälje är traktnamnet på den centrala delen av staden som till större del beskrivs under ”*Förhistorisk tid*” och ”*Historisk tid*”

155. Kvarteren Björken och Sälgen

Täppgatan / Torekällgatan / Söderbergsgatan

Miljöbeskrivning

Miljön består av flerbostadshus och enskilda villor från första hälften av 1900-talet. Villorna är arkitektritade representerande olika stilariktningar. Av särskilt intresse kan nämnas en villa med ett stramt funktionalistiskt formspråk i kv Björkens sydöstra hörn.

I kvarteret Björken mot Torekällgatan ligger Dicksonska huset, ett putsat jugendhus med valmat tak, småspröjsade fönster och välvda former. Mot Täppgatan avgränsas kvarteren av två lite mer stadsmässiga flerbostadshus. Amerikahuset i kvarteret Björken har en karaktäristisk jugendstil med mjukt svängda hörn, burspråk och entidstypisk indelning av fönstren. Fasaderna är gulputsade med inslag av glaskeramiska plattor. Ugglebo i kvarteret Sälgen utstrålar tidigt 1900-tal med putsade fasader, utdragna takfall med synliga sparrar, glasveranda och småspröjsade fönster.

Dicksonska huset

Historik

Området mellan Torekällberget, S:ta Ragnildsgatan, Badparken och Dalgatan benämndes tidigare Amerika p.g.a. den exploatering som gjordes i området från 1880-talet och tiden kring sekelskiftet 1900. Även de något senare bebyggda områdena längs norra Täppgatan har kallats Amerika men åsyftar på roteindelningen i av samma namn. Jugendhuset ”Amerika” uppfördes mellan 1906-08, ritat av arkitekten Halvar Hallongren.

Ugglebo

Det var tänkt att utgöra representativa officersbostäder till militärer vid det regemente som planerades ligga i staden men som istället hamnade i Strängnäs. Dicksonska villan uppfördes som bostad av en kapten von Redlich år 1904 efter ritningar av Elmén och Almaas arkitektkontor. UGGLEBO uppfördes år 1905 och ritades av byggmästaren Nils L. Lundberg vilken ritat ett flertal hus under tidigt 1900-tal i staden. Funkisvillan i kvarteret Björken 10 uppfördes 1938 efter ritningar av Tore E:son Lindhberg för direktören för Keros AB.

Kommentar

Kvarterens kulturhistoriska värde består i deras mångfacetterade blandning av stadsmässiga flerbostadshus i sten till det mjukare mötet mellan tidstypiska karaktärsfulla villor och Badparken. Byggnaderna är arkitekturhistoriskt representativa för olika arkitekturinriktningar koncentrerat till 1900-talets första hälft. De enskilda villorna är var och en av arkitektoniskt värde med ett stort miljöskapande värde för gaturummet.

Lindhbergs villa i kv Björken

Amerika

Vägledning

De enskilda byggnadernas karaktärsdrag bör värnas. Ursprungliga detaljer bör hanteras med varsamhet t.ex. fönster, omfattningar, portar, balkonger, putsstrukturer, takmaterial m.m. Ev tillbyggnader kan försämra byggnadernas arkitektoniska värden och tomternas stolk bör behållas som en viktig del av miljöns karaktär.

156. Kvarteren Nyckelpigan och Gräshoppan 1

Dalgatan / Oxbacksleden / S:ta Ragnildsgatan / Dr Martinsgatan

Miljöbeskrivning

Nyckelpigan, eller ”Gula Gården” som det kallas utgörs av flerbostadshus i stadsmässig stenstadskaraktär med ett nationalromantiskt formspråk med drag av 20-talsklassicismen. Byggnaderna är putsade och avfärgade i en gulrosa kulör. Formspråket består av hörnkedjor, gesimser, brutet tak, olika spröjsade fönstertyper, segmentformade takkupor, burspråk, välvda portar och portomfattningar. Kvarteret sluts mot Dalgatan av en byggnadskropp med högre mittdel. Mot Oxbacksleden är två mindre och fristående flyglar i samma formspråk. Gården avgränsas mot sidogatorna av låga putsade murar med grindöppningar och indelas i grusgångar och gräsytor med träd och låga häckar.

Gula gården i kv Nyckelpigan

I kvarteret Gräshoppan norra del ligger en nationalromantisk, putsad byggnad med brant sadeltak, markerade hörn, olika spröjsade fönstertyper och volutformade gavlar.

Historik

Nyckelpigans byggnader ritades 1917 av arkitekten Hjalmar Cederström och var de första bostadshusen som uppfördes av bostadsbolaget Bostäder i Södertälje AB, senare Telgebostäder. Husen innehöll smålägenheter. Snart därefter bebyggdes Gräshoppan 1 med Dalgården, ett bostadshus som innehöll matsal i bottenvåningen och ett s.k. folkök med bespisning i källaren. Det ska ses i ljuset av de svårigheter som rådde i skuggan av 1:a världskriget. Så småningom kom byggnaden att nyttjas för Tobaksmonopolets personal. Från 1940- 80-talet fanns här ungdomsverksamhet och senare har lokalerna använts för skolverksamhet. Gula Gården köptes på 1960-talet av Scania-Vabis och de små lägenheterna slogs delvis ihop till större våningar.

Gräshoppan 1

Kommentar

Byggnaderna bildar en väl sammanhållen kulturmiljö av högt arkitekturhistoriskt värde. De speglar arkitekturens stiländring under 1910-talet och representerar med en nationalromantisk arkitekturinriktning det kommande 1920-talets klassicistiska drag. Miljön har ett betydelsefullt miljöskapande värde för stadsbilden.

Vägledning

Det är av största vikt att ursprungliga material används vid vård av byggnaderna och att ursprungliga detaljer som fönster, portar och andra utformningar av fasaderna värnas. Gårdens utformning i kvarteret Nyckelpigan bör värnas.

157. Kv Gräshoppan 4 och Hasseln 3

Dalgatan / Torekällgatan / Oxbacksleden

Miljöbeskrivning

Kvarteren ligger på ömse sidor av Torekällgatan i närheten av Oxbacksleden. Lowisinska villan i Gräshoppan 4 och villan i Hasseln 3 är typiska träpanelhus med liggande panel, lövsågssnickerier, omfattningar och högresta sadeltak med utdraget takfall över fasaderna med synliga sparrar.

Historik

Villorna är uppförda under Södertäljes period som badort. Lowisinska villan uppfördes år 1898 och Hasseln 3 bör vara samtida. Byggnaden i Gräshoppan 4 och intilliggande byggnad i Gräshoppan 3 rymde flera lägenheter så att en del av huset kunde hyras ut sommartid till sommargäster .

Hasseln 3

Kommentar

Byggnadernas värde ligger främst i de spår de förmedlar av 1880-talets byggande i utkanterna av stadskärnan och berättar även om Södertälje som en attraktiv badort och sommarstad. De har ett byggnadshistoriskt värde i sina välbevarade fasader och tillsammans utgör de en miljö av miljöskapande betydelse i den småskaliga delen av området.

Vägledning

Underhåll bör baseras på antikvariska principer med ursprungliga material och metoder. För att behålla byggnadernas autenticitet måste detaljer bevaras och återställas om nödvändigt.

158. Kv Borren, Filen, Hyveln, Kniven, Mejseln, Nålen, Städet och Stämjärnet: Norra Täckpgatans sekelskiftesbebyggelse

Miljöbeskrivning

Kvarteren representerar en sammanhållen miljö av bebyggelse från 1880-1920-talet bestående av flerbostadshus och enskilda villor, ofta med tillhörande samtida gårdshus. Byggnaderna är antingen uppförda i en träpanelarkitektur med liggande respektive stående panel, utkragande takfot med utsirade sparrar eller med putsade fasader med drag av jugend. Hyreshuset Rosenbad i Borren avviker från övriga med sina fasader av grått silikattegel och rött tegel liksom hyreshuset i Stämjärnet 6.

Rosenbad i Borren 6

I kvarteret Kniven ligger trävillor, representativa för 1920-talets klassicism. I intilliggande kvarteret Mejseln kantar småskaliga, panelade hyreshus gaturummet. Kvarteret Hyveln har en blandad karaktär med putsade flerbostadshus i sten och jugendvillor. I Stämjärnet finns flerbostadshus i träpanel, tegel och puts. Elisabethhemmet i Filen 5 avviker med en gårdsbildning av huvudbyggnad och flyglar med putsade fasader och en parkliknande gård. I kvarteret finns även sekelskiftesvillor. Kvarteret Städet domineras av ett flerbostadshus men har även två villor från tidigt 1900-tal.

Filen 10

Historik

Fram till sent 1800-tal var här ett obebyggt område i stadens utkanter. Under 1800-talets slut planlades området och började bebyggas. De äldsta husen i området är flerbostadshuset "Charlottenro" i kvarteret Nålen från 1880-talet, "Rosenbad" från 1890-talet i kvarteret Borren samt "Fanan" i Filen 10 som uppfördes för arbetare vid stadens industrier under 1800-talets slut. Ytterligare arbetarbostäder ska ha funnits i kvarteret Städet men större delen av arbetarbebyggelsen revs på 1980-talet. Under 1900-talets första årtionde exploaterades området kraftigt. Kvarteret Hyvelns bebyggelse tillkom

mellan 1908-1914 med flerbostadshus, en jugendvilla samt villa ”Sommarlust” i Hyveln 4 från 1908. Under samma period uppfördes även hyreshuset mittemot längs Turingegatan i kvarteret Stämjärnet samt några villor i kvarteret Borren.

I Mejseln byggdes två småskaliga hyreshus mot Täckpgatan med panelade fasader i en klassicistisk stil mellan 1915-17, ursprungligen bostäder för arbetare inom stadens industrier. De hänger tidsmässigt samman med 1910-20-talsvillorna i kvarteret Kniven. Även villorna i Städet är från tidigt 1900-tal. Elisabethemmets huvudbyggnad i Filen 5 uppfördes 1923 för äldre obemedlade kvinnor. Den ritades av arkitekten Uno Borg medan flyglarna ritades av Tore E:son Lindhberg på 1930-talet.

Kommentar

Klassicistiska hyreshus längs Täckpgatan i kv Mejseln.

Kvarteren bildar tillsammans en samverkande helhetsmiljö med tidstypisk bebyggelse tillkommen kring sekelskiftet 1900 av högt kulturhistoriskt och miljöskapande värde. Expansionen berättar om industriernas goda tider med en ökande befolkning och om hur en ny stadsdel växte upp där en stor andel av de boende var arbetare vid industrierna. Området har därför ett viktigt samhällshistoriskt värde för staden. Gårdarnas uthus är ovanligt förekommande i staden eftersom uthus generellt sett har fått ge vika för parkeringar m.m. De har en stor betydelse för kvarterens karaktär och i berättandet om bostadsmiljöerna förr.

Vägledning

Den välbevarade tidiga 1900-talskaraktären är beroende av att byggnaderna underhålls med ursprungliga material med stor hänsyn till detaljer och färgsättningar. Uthusbyggnaderna bör värnas som en betydelsefull del av miljön liksom de stora tomterna.

Flerbostadshus i Hyveln.

159. Kv Ollonborren 6 och 8

Dalgatan / S:ta Ragnhildsgatan

Miljöbeskrivning

Fastigheterna ligger vid Dalgatan och S:ta Ragnhildsgatan. De utgörs av flerbostadshus från sent 1930-tal. Utmärkande för tidens bostadsplanering var ljusa och luftiga bostäder vilket också avspeglade sig i fasaderna.

Husen är uppförda i tre våningar med funktionalismens enkla formspråk med flacka valmade sadeltak, slätputsade fasader, portar i trä, två- och treluftsfönster samt balkonger med korrugerad plåtbeklädnad. Byggnaden i Ollonborren 8 har verkstadsdel och garage mot Kringelvägen där det även finns en låg verkstadsbyggnad. Bostadshuset i Ollonborren 6 har affärslokal i en del av bottenvåningen med stora fönsteröppningar mot Dalgatan. På baksidan är parkeringsplatser.

Kv Ollonborren 6 närmast i bild och Ollonborren 8 intill.

Historik

Byggnaderna från 1938 ritades av arkitekten Tore E:son Lindhberg vilken är upphovsman till flera byggnader i Södertälje sedan 1910-talet och framåt.

Kommentar

Flerbostadshuset i Ollonborren 6 och 8 representerar en tidstypisk 1930-talsarkitektur med funktionalistiska drag och har såväl ett arkitektoniskt som miljöskapande värde i stadens centrala delar. Byggnadernas kulturhistoriska värde är även knutet till arkitekten Tore E:son Lindhberg som präglat hela gatuavsnittet från S:ta Ragnhildsgatan till Holmfastvägen med flerbostadshus tillkomna under en period av tio år.

Vägledning

Byggnaderna bör vårdas med för dem ursprungliga material. Ursprungliga detaljer är viktiga för helheten och utmärkande för tiden som ex. fönster, träportar, balkongräcken med beklädnader liksom färgsättningarna.

Västergård

Västergård ligger i stadens sydvästra del i en delvis höglänt terräng med bördig jordmån. Fornlämningar från ca 500 e Kr berättar om områdets långa kontinuitet. I området låg förr gårdarna Västergård, Erikshäll och Lundby. Under sent 1800-tal avstyckades delar av området i små tomter där främst arbetare vid stadens industrier uppförde egna bostadshus vilket syns i området närmast Torekällberget. I området låg handelsträdgårdar fram till den stora exploateringen av bostadsbebyggelse med början kring slutet av 1950-talet, början av 1960-talet. Bostadsbebyggelsen från den tiden består av grupphusbebyggelse och flerbostadshus. År 1960 stod Vattentornet och intilliggande gymnasium klart. I området har funnits livsmedelsbutiker sedan 1960-talet.

160. Vibergen

Miljöbeskrivning

Vibergens grupphusområde är, med undantag av ett fåtal byggnader, tillkommet kring mitten av 1950-talet. Bebyggelsen och gatorna är anpassade efter naturens förutsättningar. Mellan kvarteren öppnas rumsbildningar upp som utgör allmänna platser. I området finns två flerbostadshus belägna vid en central plats, ett av dem med affärslokaler i bottenvåningen. Villorna består av olika hustyper, en del arkitektritade och andra typhus samlade kvartersvis.

Historik

Området intill Fribohagen var länge obebyggt. Stadsplanen ritades av dåvarande planchefen Fritz Voigt. Kvarteret Gul-sporren har hus från 1956 från AB Fogelforsbruk samt Myresjöhus AB. Fogelforsbrukshus finns även i Åkervindan från 1966. Kvarteret Blåelden har Boro Hus från 1956 eller hus från -58 ritade av Hans Fuchs. Kvarteret Riddarsporrens hus från 1955 är ritade av Ahlgren, Olsson, Silow vilka även ritat hus från samma år i kvarteren Korsörten, Mandelblomman, Ängsullen, Kungsljuset, Gulmåran och Svalörten. I kvarteret Daggkåpan finns Myresjöhus från 1946 och -55, Boro Hus från 1956, hus ritade av Birger Borgström från 1945 och av Egil Lund från 1957.

Daggkåpan 11

Kommentar

Områdets kulturhistoriska värde består i dess välbevarade, enhetliga bebyggelse per kvarter och i stadsplanen som är kännetecknande för 1950-talet där byggnaderna fortfarande anpassades efter topografin och där de små rumsbildningarna av öppna platser är kännetecknande. Förekomsten av typhus parallellt med arkitektritade hus ger området ett högt arkitekturhistoriskt värde.

Korsörten

Vägledning

Hänsyn bör tas till byggnadernas ursprungliga utformning så att deras tidstypiska karaktär värnas. Det är viktigt för miljöns kulturhistoriska värde att kvarterens karaktär inte förändras.

161. Kv Gulsippan 2-6 och 8-9

Västergårdsgatan / Liljevalchsgatan / Västergatan

Miljöbeskrivning

Kvarteret Gulsippan ligger nedanför höjden vid Västergårdsgymnasiet. Södra delen av kvarteret består av sju villor som trots individuella utformningar bär en gemensam karaktär.

Villorna har fasader i gult tegel med partier av mörk panel kring fönstren. Husen har en växelverkan genom indragningar och utskjutande partier av väggarna. Taken är platta, ibland med utkragande takfot och ibland i liv med fasaden. Fönstren är något indragna i fasaderna och mot trädgårdssidan finns på tidstypiskt vid fönsterband intill terrassdörrarna. På tomterna finns intilliggande garagebyggnader med brun panel. Husen är olika placerade, omgivna av trädgårdar med mycket planteringar och gångar med betongplattor.

Historik

Villorna uppfördes mellan åren 1961-64 efter ritningar av arkitekten J. O. Fuchs. Några av husen har senare fått tillbyggnader mot baksidan men den enhetliga karaktären mot gaturummen har bibehållits.

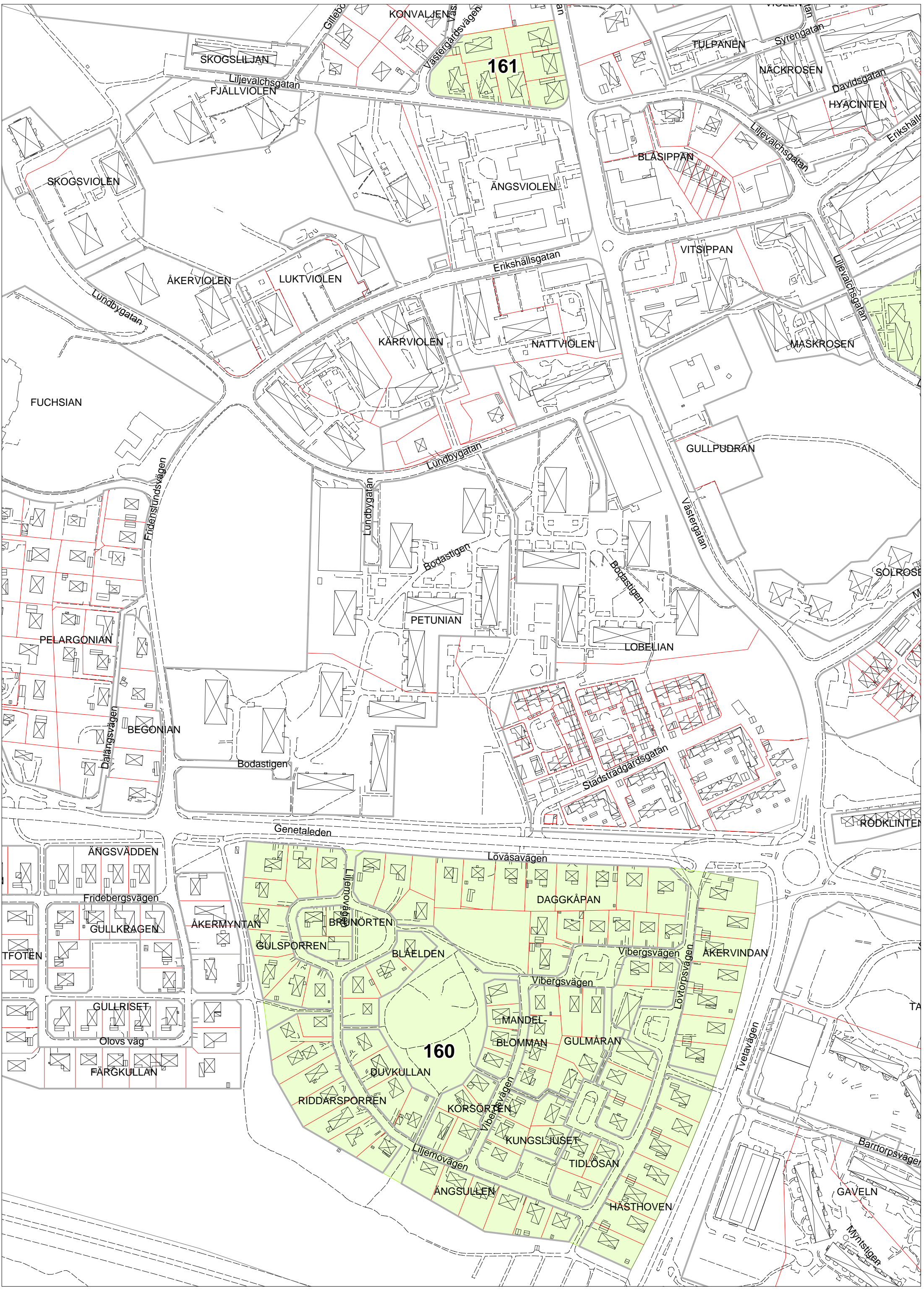
Kommentar

Byggnaderna är tidstypiska för 1960-talets villaarkitektur. Bebyggelsens arkitektoniska kvalitet och tidstypiska karaktärsdrag ger en arkitektoniskt sammanhållen miljö av högt miljöskapande värde.

Vägledning

Det är av stor vikt att den södra delen av kvarterets karaktär och enhetlighet tillvaratas. Vid underhåll bör därför ursprungliga detaljer värnas som balkongerna i vinkel, de platta taken, teakdörrar, mörk panel under fönstren m.m.

Vid ev tillbyggnader krävs anpassning i material, läge och form om områdets arkitektoniska status ska bestå.

Östertälje

Stadsdelsnamnet kommer av Östertälje socken som utgjorde marken öster om Tälje och angränsades av Hallsveden i söder och av Ritorp i norr. Områdets fornlämningar från stenålder till järnålderns slut vittnar om en lång kontinuitet. Igelstadalen med dess bördiga jordmån och Igelstavikens skyddade läge har gjort området gynnsamt för bosättningar. Fynd tyder på att här har funnits en båttillverkning under järnåldern.

Fram till 1920-talet var Östertälje till stora delar landsbygd dominerad av de stora gårdarna Igelsta, Glasberga, Brunnsäng, Rosenborg och Hall. I socknen har även funnits flera byar, bl.a. Tysslinge och Skarlunda, omnämnda i skriftliga dokument sedan medeltid och fortfarande välavgränsade bybildningar.

Västra stambanans dragning på 1800-talet kom att dela upp Igelstaområdet. År 1859 etablerades en ångsåg på järnvägens södra sida och kring denna växte Östertälje villasamhälle fram. År 1887 tillkom Igelsta station kring vilken en bebyggelse samlades. Igelsta gård avstyckades i tomter kring 1908 vilket utgjorde början på Igelsta municipalsamhälle som bildades år 1924. Det slogs samman med Östertälje villasamhälle och Tveta år 1952 samt med Södertälje stad 1963.

I väster ligger området Fornhöjden angränsande Rosenlund. Namnet antyder det stora antalet fornlämningar som funnits i området och som grävdes ut inför bebyggelseexpansionen på 60-talet. År 1963 påbörjade Södertälje kommun uppförandet av Gamla Fornhöjden som utgör den sydvästra delen av området och under 1970-talet färdigställdes området med uppförandet av nya Fornhöjdens flerbostadshus.

162. Kv Kardinalen: Alla Helgons kyrka

Glasbergavägen / Egilsvägen

Miljöbeskrivning

Alla Helgons Kyrka ligger inplacerad i en sluttning bevuxen med tallskog. Kyrkobyggnaden är en både stramt och lekfullt utformad byggnad, dels med putsade fasader med diskret placerade fönsteröppningar och dels med slutna betongväggar. Byggnaden har en rektangulär grundform med en rundad fasad mot väster. Kyrkans branta sadeltak är täckt av blank stålplåt. Mot öster sträcker sig takfallet långt ned i en utsvängd form. Kyrkan är via en förbindelsegång i glas och plåt förbunden med församlingshemmet i väster. Det har förlängts med en tillbyggnad med fasader och fönsterbågar i plåt. Intill kyrkan står en stramt utformad klockstapel i vitmålat trä.

Historik

Den karaktärsfulla Alla Helgons kyrka uppfördes 1962 och är ritad av arkitekt Rolf Bergh. Under 2006- 2007 genomgick den en renovering och församlingshemmet byggdes till.

Kommentar

Alla Helgons kyrka utgör i sitt moderna formspråk, material av betong, puts, glas, plåt, höga kvaliteter och utformning ett högt arkitektoniskt värde. Klockstapeln samt den omgivande naturmarken med tallar utgör viktiga delar av kulturmiljön som är att betrakta som omistlig.

Vägledning

Kyrkobyggnaden samt klockstapeln bör vårdas med stor respekt för deras ursprungliga detaljer och arkitektoniska formspråk. Omgivande naturmark med tallar bör värnas som en del av miljön.

Kyrkobyggnaden med asymmetriskt sadeltak och rundad betongfasad med förbindelsegång.

163. Igelsta gård

Miljöbeskrivning

Gården Igelsta ligger i de östra utkanterna av Östertäljes samlade bostadsbebyggelse av villor och grupphus. Den består idag av den centrala delen av gårdsmiljön med mangårdsbyggnad och uthus från sent 1800- och tidigt 1900-tal samt en trädgårds- och parkstruktur. Huvudbyggnaden ligger i fonden av miljön och har fasader av liggande panel, frontespis och en kolonnförsedd entré. Mot baksidan är en öppen veranda av jugendkaraktär på övervåningen.

Igelsta huvudbyggnad i fonden och tegelmagasinet till höger i bild. Granhäcken ingår i den äldre trädgårdsstrukturen.

På entrésidan är strukturen efter en trädgård bl.a. med en rundel, planteringar, granhäckar och norr om miljön ligger en tidigare krocketbana inramad av hamlade askar. Gårdsmiljön inramas av höga lindar. På baksidan av byggnaden breder en parkstruktur ut sig med rader av gamla lind-, lönn och almträd som bildar en allé mot Nynäsvägen. I norra delen av gårdsmiljön leder en kalkstenstrappa upp till en platå med grusgång och med en brunn i murad kalksten. Vid sydgaveln är en stensatt terrass med utsikt mot vattnet och avskärmad från övriga gårdsmiljön.

Historik

Gården Igelsta finns omnämnd i skriftliga dokument sedan 1500-talet som "Igulsta". Det ovanliga namnet har en förhistorisk anknytning och kommer från en runsten med det ristade namnet Igul. Igelsta har tillsammans med Hall och Glasberga tillhört en av de stora dominerande egendomarna i Östertälje. Under 1600-talets första hälft var gården bebyggd med två byggnader. Den ingick under en lång tid i egendomen Hall fram till år 1862 då den avstyckades och såldes till Julius von Homeyer. Han lät uppföra en huvudbyggnad under 1880-talet och möjligen även tegelmagasinsbyggnaden samt anlägga en romantisk park och trädgård. Gårdsmiljön genomskars av en trädkantad väg och i miljön planterades ett flertal lindar och fruktträd. Senare fick huvudbyggnaden en ny placering och gården en ny, rak tillfartsväg. Tegelryggnaden har använts som smedja, vagnslider, garage, stall och för andra uthusfunktioner. Gården bedrev ett omfattande jordbruk. År 1850 hade en del av Igelsta sålts av till sjökaptanen Fittinghof som lät anlägga Igelsta tegelbruk. År 1906 köptes gården av Emil Kinander, häradsförvaltare och direktör för Jernkontoret, som sommarresidens. Närheten till vattnet och till järnvägen var säkert ett starkt skäl för att han valde Igelsta. Kinander lät bygga till huvudbyggnaden till nuvarande utformning som en representativ, herrgårdsinfluerad sommarvilla. Han lät även omdana trädgårdsanläggningen genom Ester Claesson, en av tidens ledande trädgårdsarkitekter till en arkitektonisk anläggning där byggnader och trädgård samspelar som en helhet genom murar, trädrader,

brunnplats och klippta häckar medan parken har en mer naturkaraktär. Jordbruket arrenderades ut. Två år efter tillträdet lät Kinander avstycka tomter från gården och 1924 bildades Igelsta municipalsamhälle. Hans fosterson Gösta Reuszner skötte gården men bosatte sig själv i villan Småttingbo vilken han låtit uppföra år 1913 och som nu utgör nuvarande Östergården. Under Kinanders tid tillkom troligen spannmålsmagasin samt tvättstugan, trädgårdsmästarebostaden och växthusen. År 1927 upprättades en stadsplan av stadsarkitekten Cyrillus Johansson. Igelstas utkanter kom att bebyggas med en bostadsbebyggelse av trävillor. År 1940 köptes egendomen av Södertälje stad som lät arrendera ut jordbruket fram till 2003. Delar av marken såldes dock av för etablering av bostadsområden på 1960-talet och under 1970-talet såldes stora delar till Astra och under samma tid revs de stora ladugårdarna som tidigare fanns i gårdsmiljön.

Kommentar

Igelsta tillhör en av de få kvarvarande stadsnära tidigare stora gårdarna i Södertälje med en bevarad central del av gården med park, trädgård och byggnader. Gården berättar om en utveckling från forntid, en representativ historisk utveckling av de tidigare lantegendomarna på vilka stadens områden vuxit upp med början under tidig 1900-tal och där ett stadsnära jordbruk bedrivits in på 1900-talets andra hälft. Igelsta är därför lokalthistoriskt mycket viktig med ett pedagogiskt och samhällshistoriskt värde. Gårdsmiljön särskiljer sig från övriga gårdar genom sin välbevarade trädgårdsstruktur, formgiven av en av tidens mest publicerade trädgårdsarkitekter Ester Claesson. Idag finns inga andra av Claessons trädgårdsanläggningar bevarade vilket gör miljön vid Igelsta unik. Den högklassiga huvudbyggnaden är tidstypisk och representativ för det skeende då den tillkommit och har i sin välbevarade utformning av hög kvalitet byggnadshistoriska värden. Huvudbyggnaden, trädgårdsanläggningen med trädgårdsmästarebostaden och parken har även ett samhällshistoriskt värde som en kategori av sommarresidens och berättar om Södertäljes status som bad- och societetsort under perioden.

Vägledning

Trädgårdsstrukturen och miljön mellan huvudbyggnaden är kulturhistoriskt värdefull och kan utgöra förhöjande kvaliteter som ger en viktig identitet i den nya bostadsmiljön som planeras för Igelsta. Huvudbyggnaden bör underhållas med traditionella material. Det är av vikt att ursprungliga detaljer av huvudbyggnaden behandlas med omsorg.

164. Kvarteren Amiralen och Apollofjärilen

Egilsvägen / Vretensväg

Miljöbeskrivning

Kvarteret Amiralen är ett småskaligt flerbostadshusområde av fyra fristående längor i två våningar med putsade fasader, loftgångar med räcken av smäckra stålrör och plåt, indragna balkonger på baksidan och sadeltak. Mellan byggnaderna är gemensamma grönytor med träd och planteringar. I kvarteret Apollofjärilen intill ligger radhuslängor i gult tegel med en högre del mot baksidan. De är följsamt placerade efter gatan och den sluttande terrängen med garage mellan längornas gavlar.

Amiralen

Historik

Husen i Amiralen och de 32 radhusen i Apollofjärilen som är ritade av Bengt S Carlberg och S R Hermansson för Riksbyggen, uppfördes 1959-60. Amiralens hus var de första flerbostadshusen i Östertälje kommun. Området som ursprungligen tillhörde Igelsta gård hade länge utgjorts av kommunalhuset i Östergården, ett putsat nationalromantiskt hus som utgjort arrendatorsbostad under närliggande Igelsta gård.

Apollofjärilens radhus

Kommentar

Byggnaderna i kvarteret Amiralen och Apollofjärilen utgör tillsammans en välplanerad miljö av två byggnadstyper tillkomna under samma period och ritade av samma arkitekter. De har ett högt arkitekturhistoriskt värde. Östergårdens byggnad har ett kulturhistoriskt värde som en kärna i området.

Vägledning

Områdets karaktär kan bibehållas genom att värna de detaljer och material som är ursprungliga för husen. Grönytorna utgör en viktig del av området karaktär och bör värnas i trappor gångar och från nya byggnader.

Radhusens enhetlighet bör eftersträvas och vid ev plank eller dylikt bör de ges samma utformning. Östergården bör värnas och vårdas med material ursprungliga för tiden kring 1910-talet.

Östergården

165. Kvarteret Granskogen 1: Lektorns villa

Alpvägen

Miljöbeskrivning

Lektorns villa är en låg byggnad i ett stramt formspråk präglad av modernismens funktionalistiska ideal med rena, putsade fasader, ett flackt sadeltak och ursprungliga fönster. Kännetecknande för de funktionalistiska tankegångarna inom arkitekturen är bl.a. rumsplaneringen lades efter väderstrecken och det naturliga ljuset. En del av byggnadskroppen skjuter ut i vinkel på den västra fasaden och i vinkeln bildas ett skyddat hörn med en altan. Byggnaden ligger högt belägen, indragen på tomten från gatan med en trädgård framför avgränsad mot gatan av en stenmur.

Historik

Byggnaden uppfördes år 1938 efter ritningar av den namnkunnige arkitekten Tore E:son Lindbergh vilken satt sin prägel på Södertälje med omgivningarna sedan 1910-talet. Den ritades för lektorn Gunnar Kellgren och har därför kallats Lektorns villa.

Kommentar

Byggnaden tillhör en av få solitära miljöer i delprogrammet och är med p.g.a. sitt höga arkitektoniska värde i den mycket representativa och välbevarade modernistiska utformningen. Den tillhör en av de mest intressanta av Tore E:son Lindberghs villabyggnader i Södertälje.

Vägledning

Ett bevarande av det höga kulturhistoriska värdet innebär ett värnande om villans ursprunglighet i fönster, takform, putsstruktur m.m.

165

RUBINEN

GRANEN

Fornhöjdsvägen

ARMRINGEN

GRANSKOGEN

PILSPETSEN

KANTAREN

UTSIKTEN

SKOGSDUNGEN

SAFIREN

Sturevägen

KLAMPAREN

STABBLÄGGAREN

SKOGVAKTAREN

CITRON
FJÄRILEN

HYVLAREN

SIMPUDDEN

NÄSSELFJÄRILEN

SÅGAREN

KÅRDINALEN

AMIRALEN

162

APOLLOFJÄRILEN

164

Nedre Egilsvägen

SÅGVERKET

TYGELN

REMMEN

163

Korpuddsvägen

Nynäsvägen

Remmenvägen

Skyddade kulturhistoriska miljöer

Tveta kyrka

Kyrkan med kyrkogården skyddas av Kulturminneslagens 4 kap. Det är en vitputsad kyrkobyggnad med ett lågt torn med en karnissvängd spåntäckt huv och en åttakantig huvtäckt lanternin. På södra långsidan är ett vapenhus.

Sakristian i norr tillhör ett av kyrkans äldsta skeden och har en ålderdomlig prägel i den smala rundbågiga portöppningen. Kyrkan uppfördes under 1200-talet. Tornets murverk är i sina äldsta delar från 1400-talet. Vapenhuset tillkom under 1500-talet då kyrkan också valvslogs interiört. Den karaktäristiska tornhuv är tillkommen under 1740-talet av tornbyggaren Lars Ersson. Koret är så sent som från år 1907. Interiört valvslogs långhuset på 1600-talet.

Järnvägsstationen Södertälje Södra, nuvarande Södertälje Hamn

Stationsbyggnaden, transformatorhus samt boställshus med uthus är byggnadsminne. Vattentornet är statligt byggnadsminne. Perrongtak, gångbron, förrådsbyggnader och trapphus ingår i skyddsområdet. Det är en väl sammanhållen och välbevarad stationsmiljö av stationsbyggnad, perrongtak, ställverk, vattentorn, samt sex stycken tjänstebostäder. Arkitekturen är av nationalromantisk 1920-talskaraktär och sammanhålls genom fasadernas röda tegel av olika bränning, stensocklar, stentrappor, tegelfriser, tegeltäckta branta tak och raka eller rundbågiga fönster med ett flertal bågar.

Stationsbyggnaden

Stationsbyggnaden i två våningar har en växelverkan i sina fasader genom en asymmetri med utskjutande partier, ett oktagonalt trapphus och en entrédörr på ena sidan av huvudfasaden. Taket är valmat. På perrongerna är tre trapphuskurer till trappnedgångarna med liggande fasspontpanel, spröjsade fönster, utsirade snickerier och sadeltak. Bostadshusen i en våning med takvåning har småspröjsade fönster, taktäckta entréer på gavlar samt ena långsidan, ytterdörrar med fiskbenspanel samt sadeltak med kupor och frontespiser. Vattentornets fasader är murade i kryssförband och täcks av ett toppigt tak.

När järnvägen byggdes ut till dubbelspår lades stambanan vid Södertälje om och Södertälje Södra blev föreningspunkten mot Södertälje central istället för Södertälje Öfvre vid Saltskog. Stationshuset stod klart år 1921 efter ritningar upprättade av Statens Järnvägar. Möjligen är Folke Zettervall arkitekten. Bostadshusen som innehåller flera lägenheter har ursprungligen utgjort tjänstebostäder till personalen inom SJ. År 1923 uppfördes perrongtaken enligt den s.k. Törebodamodellen. Från 1990-talets mitt är stationen pendeltågsstation samtidigt som namnet ändrades till Södertälje Hamn.

Tjänstebostäder

Käll- och litteraturförteckning

Bennett, A. Arkeologi runt Södertälje. Östra Södermanlands kulturhistoriska förening, Södertälje. 1975.

Cederberg, C. Tegelbruk i Södertälje-trakten. Uppsats. Stockholms universitet . 1969.

Fornminnesregistret. Riksantikvarieämbetet.

Forntid i ny dager - Arkeologi i Stockholmstrakten. Stockholm 1998.

Gelotte, H., Dahlström-Rittsél, E., Ulfstrand, A., Nästa Hållplats Södertälje. Östervåla 2006.

Gelotte, G. Båutflykter i Södertäljes farvatten. Södertälje 1987.

Gelotte, G. Båutflykter i Södertäljes farvatten. Södertälje 1987.

Gelotte, G. Stadsdelar i Södertälje. 19xx. Södertälje.

Gelotte, G. Södertälje kommuns historia 3. Södertälje 2004.

Gelotte, G. Telgebostäder genom fyra årtionden. Södertälje 1988.

HSB Södertälje. 1933-1983 HSB 50 år. 1983 Södertälje.

Kulturhistoriska vandringar genom tiderna i Södertälje. Södertälje 1985.

Med arkeologen Sverige runt. Stockholm 1987.

Naturvandringar i skog och mark i Södertälje. Södertälje 1985.

Nilsson, T. Solsidan – Utflykter i tid och rum i Grusåsen, Brunnsäng, Viksberg och Högantorp. Södertälje 1999.

Ortnamnsregistret. www.sofi.se

Salemsboken- om en Sörmlandsbygd i ord och bild. Nyköping 1973.

Schnell, I. Hall före kristendomen. Täljebygden 1942. Södertälje 1942.

Schnell, I. Hall i nyare tid. Täljebygden 1945. Södertälje 1945.

Schnell, I. Kyrkorna i Södermanland. Nyköping 1965.

Stähle, C.I. Hall under medeltiden. Täljebygden 1943. Södertälje.

Slott och herresäten i Sverige. Södermanland I och II. Malmö 1968.

Snaedal, T. Från Järnatullen till Gårdarike. Södertälje 1990.

Sveriges städer och samhällen jämte landsbygd. Södermanland. Göteborg. 1949.

Södertälje kommun. Bevarandeprogram Södertälje centralort (staden). Södertälje 1980.

Södertälje kommun och Novamark. Igelsta Gård. Parkhistorisk dokumentation över park och trädgård. Södertälje 2007

Södertälje kommun. Kulturmiljöer i Södertälje. Södertälje 1999

Södertälje kommun. Södras omvandling. Översiktlig skiss av Sven Ahnborg daterad 11/5 2007.

Södertälje kommun. Ortsanalys

Södertälje Kommun. Översiktsplanen 1990. Södertälje 1990.

Södertälje kommun. Översiktsplanen 2004. Södertälje 2004.

Sörmlands museum. Vägar i Södermanlands län. Inventering av allmänna vägar . Nyköping 1979.

Zetterquist, T. Vårdinge socken. Nyköping 1963.